

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**1920-1928 ARASI YAYIMLANAN SANAT VE
EDEBİYAT DERGİLERİNDEKİ GEZİ YAZILARI
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

FATMA NUR ÖĞÜTCÜOĞLU

EYLÜL – 2024

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**1920-1928 ARASI YAYIMLANAN SANAT VE
EDEBİYAT DERGİLERİNDEKİ GEZİ YAZILARI
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

FATMA NUR ÖĞÜTCÜOĞLU

TEZ DANIŞMANI:
Doç. Dr. BİROL BULUT

EYLÜL – 2024

T.C.

KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Fatma Nur Ögütçüoğlu'nun "1920-1928 Arası Yayımlanan Sanat ve Edebiyat Dergilerindeki Gezi Yazıları Üzerine Bir İnceleme" başlıklı tezi .././20.. tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca değerlendirilerek, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun .././20... tarih ve ../. sayılı kararı ile kabul edilmiştir.

(İmza)

Doç. Dr. İskender GÜMÜŞ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Bu tezi okuyarak içerik ve nitelik açısından incelediğimi ve Yüksek Lisans derecesi almak için yeterli olduğunu onaylıyorum.

(İmza)

Doç. Dr. Birol BULUT

Tez Danışmanı

Bu tezi okuyarak içerik ve nitelik açısından incelediğimizi ve Yüksek Lisans/Doktora derecesi almak için yeterli olduğunu onaylıyoruz.

Unvan ve İsim Bağlı Olduğu Kurum İmza

1. Prof. Dr. Yakup YILMAZ, İstanbul Medeniyet Üniversitesi
2. Doç. Dr. Birol BULUT, Kırklareli Üniversitesi
3. Dr. Öğr. Üyesi Serhat HAMİŞOĞLU, Kırklareli Üniversitesi

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde bizzat elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada özgün olmayan tüm kaynaklara eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

(İmza)

Fatma Nur Öğütçüoğlu

(Tezin Jüri Tarafından Kabul Tarihi)

ÖZ

1920-1928 ARASI YAYIMLANAN SANAT VE EDEBİYAT DERGİLERİNDEKİ GEZİ YAZILARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Öğütcüoğlu, Fatma Nur

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı

Tez yöneticisi: Doç Dr. Birol Bulut

Eylül 2024

Bu tezde 1920-1928 yılları arasında yayımlanan sanat ve edebiyat dergilerinde yer alan gezi yazılarının değerlendirilmesi yapılmıştır. Öncelikle gezi yazısının türü tanımlanmış, diğer türlerle ilişkisi incelenmiştir. Ayrıca, gezi yazısının temel özelliklerine değinilmiştir. Dünya ve Batı edebiyatındaki gezi yazılarından bahsedilmiş ve en önemli örneklerine yer verilmiştir. Türk edebiyatında gezi yazısının en önemli örnekleri ele alınarak bu türün gelişimine vurgu yapılmıştır.

1920-1928 yılları arasında Türkiye’de yayımlanan sanat ve edebiyat dergilerindeki gezi yazılarında hem yurtiçi hem de yurtdışındaki gezilerden bahsedilir. Yazılarda, gezi yazarlarının hangi konulara değindiği, yapılan mukayeselerin neler olduğu ve bunların hangi açılardan ele alındığı incelenmiştir. Gezi yazıları, yazarların bakış açılarından, fikirlerinden hareketle yorumlanmıştır.

Gezi yazılarının, –ulaşabildiğimiz kadarıyla- yazarları hakkında kısa bilgiler dipnotlarda belirtilmiştir. Tarih çevirmelerinde Türk Tarih Kurumu’nun internet sitesinden, yazıların temininde Hakkı Tarık Us Koleksiyonu, Milli Kütüphane, İstanbul Beyazıt Kütüphanesi kaynaklarından yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: gezi yazısı, 1920-1928, seyahatname, dergi, seyyah.

ABSTRACT

TRAVEL ARTICLES IN ART AND LITERATURE JOURNALS PUBLISHED BETWEEN 1920-1928

Öğütcüoğlu, Fatma Nur

Master of Arts, Turkish Language and Literature

Thesis Supervisor: Associate Professor Birol Bulut

September 2024

This thesis evaluates travel writings published in art and literature magazines between 1920 and 1928. First, the genre of travel writing is defined, and its relationship with other genres is examined. Additionally, the fundamental characteristics of travel writing are discussed. Travel writings from world and Western literature are mentioned, along with their most significant examples. The most important examples of travel writing in Turkish literature are analyzed to emphasize the development of this genre.

The travel writings published in art and literature magazines in Turkey between 1920 and 1928 are evaluated. These writings discuss journeys both within the country and abroad. The topics addressed by the travel writers, the comparisons made, and the perspectives from which these issues are approached are examined. The travel writings are interpreted based on the authors' viewpoints and ideas.

Short information about the authors of the travel writings—available to us—is provided in footnotes. The Turkish Historical Society's website has been utilized for historical references. Sources for the writings include the Hakkı Tarık Us Collection, the National Library of Turkey, and the Istanbul Beyazıt Library.

Keywords: travel article, 1920-1928, travelogue, magazine, traveler.

ÖN SÖZ

Gezi yazılarının ilk örnekleri çok eski zamanlara kadar uzanmaktadır. Gezi yazıları gidilen bölgenin tarihi, sosyal hayatı, gelenek ve görenekleri hakkında bilgiler vermektedir. Kadim türlerden biri olan gezi yazıları gidilen yer hakkında okuyucuyla diyalog sağlamaktadır.

Bu çalışma 1920-1928 yılları arasında sanat ve edebiyat dergilerinde yayımlanan seyahat yazılarının söylem analizi doğrultusunda incelenmesini, gezginlerin nerelere gittiğini, nelere dikkat ettiğini ve bu metinlerin literatüre katkısını göstermeyi hedeflemektedir.

Ülkemizde belirli dönem aralığındaki gezi yazılarından bahseden üç adet çalışma vardır. Baki Asiltürk'ün *Türk Edebiyatında Avrupa Seyahatleri (1839-1923)* adlı çalışmasında belirli dönemdeki Avrupa seyahatleri yer alır. Yasemin Dinç Kurt *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Gezi Türünün Gelişimi (1920-1980)* adlı çalışmasında yurtdışı ağırlıklı gezi kitaplarından bahseder. Zafer Özdemir *Servet-i Fünun Dergisinde Seyahat Yazıları (1891-1901)* adlı çalışmasında tek bir dergiye yönelir.

İki bölümden meydana gelen bu çalışmanın birinci bölümünde gezi yazılarının tanımından, Türk ve dünya edebiyatlarındaki örneklerinden, diğer türlerle olan ilişkisinden bahsedilmektedir. Tezin ikinci bölümünde bu yazıların içeriğine değinilmektedir.

Çalışmamda bilgisini ve emeğini esirgemeyen hocam Doç. Dr. Birol BULUT'a teşekkürü borç bilirim.

Fatma Nur Ögütçüoğlu

11.09.2024

İÇİNDEKİLER

BEYAN.....	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ.....	vi
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

GEZİ YAZISINA BİR BAKIŞ.....	3
1.1. Gezi Yazısı Nedir?	3
1.2. Dünya ve Batı Edebiyatlarında Gezi Yazıları	9
1.3. Türk Edebiyatında Gezi Yazıları.....	12
1.3.1. 1860 Öncesi Türk Edebiyatında Gezi Yazıları.....	12
1.3.2. 1860 Sonrası Türk Edebiyatında Gezi Yazıları.....	17

2. BÖLÜM

YURT DIŞI VE YURT İÇİ GEZİLERİ	25
2.1. AFRİKA.....	25
2.1.1. Fas.....	25
2.1.2. Mısır	27
2.1.3. Afrika Sahilleri	34
2.1.4. Eritre	35
2.2. KUZEY AMERİKA.....	36
2.2.1. Amerika Birleşik Devletleri	36
2.3. ASYA.....	42
2.3.1. Japonya	42
2.3.2. Türkistan.....	50

2.3.3. Hindistan.....	51
2.3.4. Arabistan.....	71
2.3.5. Yemen.....	74
2.3.6. Çin	75
2.3.7. Endonezya	76
2.4. AVRUPA.....	77
2.4.1. Lehistan	77
2.4.2. İtalya	78
2.4.3. Almanya	85
2.4.4. Rusya	89
2.4.5. Avusturya	90
2.4.6. Fransa	91
2.4.7. Macaristan	93
2.4.8. Hollanda	94
2.4.9. İspanya.....	95
2.5. TÜRKİYE.....	97
2.5.1. İstanbul	97
2.5.2. Kocaeli.....	107
2.5.3. Balıkesir.....	107
2.5.4. Van	109
2.5.5. Edirne	110
2.5.6. Kütahya.....	112
2.5.7. Bursa.....	114
2.5.8. Ankara	116
2.5.9. İzmir	117
2.5.10. Anadolu Başlıklı Yazılar	118
SONUÇ.....	127
KAYNAKÇA	131

GİRİŞ

Osmanlı Dönemi'nde Batı ile temas başladıktan sonra Batı odaklı yaşanan değişimlerin sosyal ve siyasi hayatta izleri görülür. 1753-1757 yıllarında III. Mustafa Devri'nde yenileşmenin önemli aşamaları gerçekleşir. Ordunun ıslahı, yeni icat edilen topların kullanılması, Mühendishane Mektebi'nin kuruluşu bu dönemlere tekabül eder (Tanpınar, 2012: 64). 1789-1807 yılları Batılılaşmanın asıl başladığı dönemdir. Bu dönemde sefirliklerin açılması ve Batı'ya gönderilen öğrencilerle birlikte Batı ile temas giderek genişler (Tanpınar, 2012: 70).

1839 yılında Tanzimat Fermânı ile birlikte yeni bir dönem başlar. Batının değerleri açıkça kabul edilir, sosyal ve siyasi hayatta Batılı tarzda değişimler olur (Okay, 2016: 50). Osmanlı aydınları ve bürokrasisi Batı'nın kamusal ve sosyal durumunu takip eder. Çeşitli amaçlarla Batı'ya sefirler ve öğrenciler gider. Bu vesile ile Batıyı gözlemleyen yazılar ortaya çıkar. Sefaretnameler ve şehrengizler bu yazılara örnektir ve içeriği bakımından seyahatname özelliği taşırlar. Ayrıca bu yazılar Batı hakkında fikir edinilmesini sağlar.

1860 sonrasında ise o dönemlerde gerçekleşen siyasi olaylar, isyanlar ile birlikte devlet otoritesinin sarsıldığı çeşitli hadiseler yaşanır. II. Abdülhamid Dönemi'nde gazetelere sıkı takip başlar ve sansür uygulamasıyla birlikte edebiyat artık dergi sayfalarında yer alarak çok sayıda dergiler yayımlanmaya başlar (Çıkla, 2009: 46). Bu dergilere örnek olarak *Hazine-i Fünun* gibi dergiler yayımlanır (Okay, 2016: 61). Bu dergide gezi yazıları yer almaktadır. Dönemin bir diğer dergilerinden olan *Servet-i Fünun*'nda da seyahat eserleri yer alır. “Servet-i Fünun gibi bazı dergiler bu tür eserler yayınlamayı programlarına aldıklarını özellikle bildirmişlerdir” (Özdemir, 2008: 2). *Servet-i Fünun* dergisinin kapatılmasının ardından II. Meşrutiyet'e kadar ki sürede her türlü yayın hayatında düşüş göze çarpar. II. Meşrutiyet'ten sonra hür ortamın etkisiyle süreli yayınlara siyasi konular girer (Okay, 2016: 58). Bu tarihten itibaren devrin baskıcı ortamına yenilik gelir ve basın hayatı

aktiflik kazanır (Bayrak, 2009: 44). Siyasi sorunlar yaşıyan Osmanlı Devleti'nin bu sorunlarına çözüm olması amacıyla çeşitli fikir akımları ortaya çıkar. Bu fikir akımları da genellikle dergilerde yer alır (Bulut, 2010: 10). *Resimli Kitab, Şehbal, Sebil-ür Reşad, Genç Kalemler, Türk Yurdu* dönemin önemli dergilerindendir (Yapar Gönenç, 2011: 66).

Bu çalışmayı kapsayan 1920-1928 yılları arasında Millî Mücadele ile zorlu bir dönemde gezi yazıları dergilerde yer bulur. Millî Mücadele Dönemi'nde Batı ile ilgili gezi yazıları olduğu gibi, Anadolu ile ilgili gezi yazıları da mevcuttur. O dönemde gerçekleşen Anadolu'ya yönelim nedeniyle, Anadolu'ya giden yazarlar bu bölgeleri tanıtmaktadır.



1. BÖLÜM

GEZİ YAZISINA BİR BAKIŞ

1.1. Gezi Yazısı Nedir?

Asırlardır insanlar gerek merak gerek keşif duygusu ile bulundukları yerden başka yerlere seyahat veya göç eder. “Tebdili mekânda ferahlık vardır” düsturu ile başka yerler tanımak arzusu daima var olur. Bu arzunun sonucunda da seyahatnameler yazılmaya başlar. Dolayısıyla seyahatnamenin tek bir tanımı yoktur. Kelimenin kökeni ile ilgili Yazıcı şu ifadeleri kullanır:

“Arapça ‘gezmek, gezi’ anlamındaki seyâhat ile (aslı siyâhat) Farsça nâme (risâle, mektup) kelimelerinden oluşan seyâhat-nâme ‘gezi mektubu, gezi eseri’ mânasına gelir. Buna Fars edebiyatında sefer-nâme adı da verilir. Arap edebiyatında ‘seyahat’ ve ‘seyahatnâme’ anlamında daha çok rihle kelimesi kullanılır” (Yazıcı, 2009).

Kayahan Özgül ise seyahat kelimesinin diğer dillerdeki durumundan şu şekilde bahseder:

“Journal” in yanında ‘journey’ (seyâhat) kelimesinin de aynı yerden türemesidir. Eski Fransızcanın ‘Jornee’ sinden orta İngilizceye geçtiği şekliyle ‘journei’ kelimesi, ‘günlük gezi karşılığıdır. Kelimenin geç dönem Latincesindeki ‘diurnum’ şekli, Vulgar Latincesinde ‘diurnâta’ ya dönüşmüş; Avrupa dillerine de buradan yayılmıştır. Kelimenin Osmanlı’daki karşılığı ‘seyr’ dir” (Özgül, 2003: 137).

Seyahatnameler bir diğer adıyla gezi yazıları, gezginlerin veya seyyahların çeşitli amaçlarla gezdikleri, gözlemledikleri ve orada başlarına gelen hadiseleri anlattıkları yazılardır. Gezginler, bu yazıları genellikle coğrafyayı ön plana alarak meydana getirirler. Gezilen yerleri geçmişiyile, o günüyle, iklimiyle, önemli günleriyle, kısacası tüm detaylarıyla anlatırlar.

Seyahatnamelerin önemli özelliklerinden biri, üslubunun akıcı olmasıdır. İyi bir üsluba sahip olan seyahatname okurunun dikkatini çekerken; sıkıcı bir üslupla yazılanlar ise okurun merak duygusunu uyandırmaz. Gezi yazılarının dili genellikle akıcı ve sadedir. Bu yazılar, hem betimlemelerle hem de

didaktik bir üslupla yazılmaktadır. Didaktik üslupla kaleme alınan gezi yazıları, ilgili bölge hakkında detaylı bilgiler sunar. Betimlemeler ise anlatımı zenginleştirerek okuyucuya o an orada bulunma hissini vermeyi amaçlar.

Seyahatnamelerin bir diğer özelliği gidilen yerin kültürel hayatına değinmeleridir. Bu yönüyle, seyahatnameler kültürler arasında köprü kurarak bireyler ve toplumlar arasında kültürel etkileşim oluşturur. Böylece seyahatnameler, kültürel bir paylaşım ve öğrenme aracı durumundadır (Ok, 2016: 16).

Seyahatnameler, amaçları bakımından farklılıklar gösteren yazılardır. Seyyah, yalnızca keşfetmek arzusuyla yola çıkabileceği gibi belirli bir hedef doğrultusunda da ilerleyebilir. Seyahatler, tarihî eserleri görmek veya örf ve âdetleri tanımak amacıyla gerçekleştirilebilir. Yazar, kutsal yerleri ziyaret etmek ya da ilim aramak, mürşit bulmak amacıyla seyahate çıkabilir (Bakırcı, 2017: 7). Örneğin, Cenap Şahabettin'in *Hac Yolunda* eseri doktorluk göreviyle gittiği Hicaz yolculuğunu anlatır. Ayrıca Mehmet Edip'in *Menâsıku'l Hacc*, Nâbi'nin *Tuhfetu'l Harameyn*'ide yine Hac seyahatnamelerine örnektir. Nâbi, İstanbul'dan yola çıkıp Urfa'ya kadar gördükleri menzilleri anlatırken Halep, Şam, Kudüs hakkında bilgiler verir (Asiltürk, 2009: 922). Nâbi, hac ziyaretinden beş yıl sonra yazmış olduğu bu eserde Mekke'den, Medine'den, Halep'ten, İstanbul'dan Hicaz'a varıncaya kadar gördüğü yerlerden bahseder (Kaplan, 1990: 129-130).

Eğitim amaçlı araştırmak ve bilginin peşinde olmak için geziler yapılır. İstanbul'u tanımak amacıyla yola çıkan Edmondo Amicis'in *İstanbul* adlı eseri, Josephis'in *İstanbul Seyahatnamesi* bu tür gezilerin örneklerindendir (Maden, 2008: 148). XIX. yüzyılda oryantalizmin etkisiyle Doğuya seyahatler artar (Egüz, 2014: 90).

İlim ve erdem maksadıyla seyahate çıkanlar vardır. Bu seyahati gerçekleştiren âlimler, yolculuklarında çeşitli zorluklarla karşılaşır. Açlık, susuzluk gibi engellere maruz kalan âlimler, zorlu seyahatlerinde yaşadıkları sıkıntıları yüceltirler (Touati, 2016: 85). Onlar için önemli olan amaçlarına ulaşmaktır. Bunların yanı sıra, bazı tüccarlar, misyonerler, diplomatlar ve esirlerin seyahat yazısı vardır. Sefir Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi *Sefaretnamesi*'nde gitmiş olduğu Paris'ten bahseder (Tanpınar, 2012: 60).

Hayatlarının bir kısmını ilim için seyahat ile geçiren dervişler ve talebeler önemli gezi yazıları meydana getirirler. Örneğin Herodotus, seyahat eder ve gözlemlerini yazıya aktarır. Herodotus'un bugün kendi adıyla anılan tarihini yazmakta ki amacı, gezdiği coğrafi yerlerin etnografik bir araştırmasını yapmaktır (Üçel-Aybet, 2010: 17).

Seyahatnameler, diğer alanlarla etkileşim hâlinindedir ve tarih, sosyoloji gibi disiplinlere katkısı büyüktür. Örneğin, bazı gezi yazılarında yazarlar, gezilen yerin toplumu, insanların yaşam tarzı ve onlara dair pek çok detayı ele alarak sosyoloji alanında fayda sağlar. Bazı gezi yazılarında ise şehrin tarihi, kuralları ve gelenek-görenekleri hakkında bilgiler yer alır. Dolayısıyla, bu seyahatnamelerin tarih gibi alanlara önemli katkıları bulunmaktadır (Maden, 2008: 148). Seyahatnameler, dönemin özelliklerini tüm detaylarıyla anlatmaları bakımından tarih bilimi için önemli bir belge niteliği taşır. Örneğin Evliya Çelebi'nin *Seyahatnamesi* 17. yüzyıl Osmanlı coğrafyası hakkında bilgi verir. Herodot'un gezdiği yerleri anlattığı *Herodot'un Tarihi'nden* de Antik Dönem hakkında fikir sahibi olunur (Maden, 2010: 7). Yazıldığı döneme ışık tutan bir diğer eser İbn Battuta ve Marco Polo'nun seyahatnameleridir (Bacioğlu, 2010: 12).

Seyahatnamelerin diğer türlerle olan ilişkisi ve benzerliği, önemli özelliklerindendir. Gezi yazıları, hatırat ya da mektup şeklinde olabilir; ancak aralarında bazı farklar bulunur. Hatıra, zihinde kalanların anlatılması açısından gezi türüyle benzerlik gösterir. Hatırada yazar, kendi yaşantısını detaylı olarak anlatırken; gezi yazısında, izlenimlerini, tanıttığı yerin kültürünü daha ayrıntılı olarak gözler önüne serer (Altınova, 2011: 9). Gezi yazısında, hatıralar coğrafyayı barındırır; ancak yazarın hatıraları yer alsa da odak noktası hatıralar değildir.

Seyahatnameler, zengin içeriği sayesinde okurlarının fikir dünyasına katkıda bulunur. Bazı seyahatnameler aracılığıyla okurlar, anlatılan bölgeye gitmeden o bölge hakkında bilgi edinir. Şehrin mimari yapısı, mevsimsel özellikleri, halkının giyim kuşamı, günlük yaşamı ve özel günleri gibi pek çok konu hakkında bilgi sahibi olurlar. Ayrıca, gezi yazıları bulunulan yerden ayrılmadan farklı kültürleri tanıma, anlama ve empati yeteneği kazanma fırsatı sunar.

Seyahat eserlerinin romanlara katkısı vardır. “Masallarda olduğu gibi romanlarda da seyahat aksiyonu sağlayan unsur olması bakımından tercih edilmektedir” (Kural, 2008: 2). Seyyahlar, eserlerinin yalnızca gözlemden ibaret olmaması için bazen kurgudan faydalanır. Seyahatnamelerde ilgiyi arttırmak ve okunabilirliği sağlamak amacıyla gözlem ile birlikte kurgu da esere dâhil olur. Bu yönleriyle gezi yazıları romanın oluşumuna katkı sağlar (Doğan, 2016: 15). Gezi yazılarının kurmaca unsurlar barındırabileceğine dair örnek, Evliya Çelebi *Seyahatname*’sidir. Eserde kurmaca ile gerçeğin bir bütün olarak bir arada verilmesi önemli bir unsurdur.

Seyahatnamelerin yazarları çeşitli donanımlara sahiptir. Seyyahlar, bulunduğu yere yalnızca bakmakla yetinmez; baktıklarının ruhunu, yaşanmışlıklarını, içsel deneyimlerini ve derinliğini görebilirler. Yazılarına kimi zaman bakış açılarını ve bilgi birikimlerini yansıtırlar. Seyyahların değerlendirmelerinde, kendi dönemlerinde devletin durumunun etkisi vardır. Evliya Çelebi’nin gözlemleri herhangi bir mukayese barındırmazken, Yirmi Sekiz Çelebi Mehmet Efendi *Sefaretnamesi*’nde iki devletin durumunu mukayese etmektedir (Tanpınar, 2012: 60). Bunun sebebi Osmanlı Devleti’nin iki eserde farklı durumda olmasıdır.

Seyahatnamelerde, seyyahın bölgeye bakış açısı büyük önem taşır. Seyyahın beğenileri, eleştirileri, gezdiği bölgedeki öne çıkardığı mekânlar ve insanlar her biri dikkate değer unsurlardır. Seyyahın bakış açısı hakkında Mehmet Uğraş şunları söyler:

“Seyyah yabancı olduğu yerde kabul ettiği, içine dahil olduğu olgular ve mekânlara nazarında mukayese mekânizmasını çalıştırır ve güzel perspektifleri överken bir başka mekânın özelliğine atıf yapar. Kimi zaman ‘En’ zarfını kullanır, daha büyük der, daha kalabalık veya daha güzel sıfatlarıyla kendi bilgisine yeni bir kademe ekler. Bu kademeyi sonrasında seyahat anlatısında ele alır, kullanır, işler” (Uğraş, 2012: 17).

Seyyah sadece gezen bir turist gibi değildir; seyyah ile turisti ayıran bazı özellikler vardır. Eğlence amacıyla gezen turist, gördüklerini kaydetme gereksinimini hissetmez ve dolayısıyla turistin gezdiği yeri tanıma gibi bir amacı yoktur. Turist gözlem yapmazken, seyyah baktığını tam manasıyla görür, gözlemler ve inceler. Ayrıca seyyahların seyahat araçları da zamanla değişir. İlk zamanlarda yürüyerek veya binek hayvanlarla seyahat eden

seyyahlar, teknolojinin ilerlemesiyle birlikte trenler, gemiler veya araçlarla seyahat ederler. Bu gelişmeler, seyahatnamelerin sayısının artmasını sağlar. Böylece, seyyahların deneyimleri daha geniş kitlelere ulaşarak, gezilen yerler hakkında daha derin bir anlayış sunar (Aras, 2019: 15).

Seyahat etmek isteyenlerin, farklı ülkeler arasında hareket edebilmek için belirli izinlere sahip olmaları gerekir. Modern zamanlarda devletler, yabancıların ve kendi vatandaşlarının ülkeye giriş çıkışlarını takip etmek isterler ve bunun için de çeşitli yöntemler kullanırlar (Koç, 2019: 8). Osmanlı Devleti'nde nüfus denetlemesi için yerli ve yabancılardan “Yol Hükümü” adında seyahat varakası talep edilir. Daha sonra bu belge 19. yüzyılda “Mürûr Tezkiresi” olarak karşımıza çıkar (Erdem, 2023: 112). Daha sonra pasaportun yasal hâle getirildiğini Ümit Baki Erdem şu şekilde ifade eder:

“Nihayet 1911 yılında çıkarılan kanun ile pasaport iş ve işlemlerinin nizamname yerine yasal bir zemine oturtulması sağlanmıştır. Osmanlı Devleti'nde uygulamaya giren son Pasaport Kanunu da Türkiye Cumhuriyeti'nde 1938 yılına kadar kullanılmıştır” (Erdem, 2023: 113).

Pasaportların isimleri ve işlevleri zamanla değişir. 18. ve 19. yüzyıllarda yabancılar seyahat etmek istediklerinde, başvurularını elçiler aracılığıyla yaparlardı. Bu nedenle elçi, nereye gidileceğine dair seyahatin detaylarını içeren bir dilekçe hazırlar. Bu dilekçenin incelenmesinin ardından karar verilir. Zaman içinde pasaportların şekli ve içeriği kullanım açısından kolay hâle gelir. Parmak izi ve fotoğraflarla birlikte pasaportların güvenilirliği artar. Günümüzde ise eski tip pasaportlar yerine biyometrik veya elektronik pasaportlar bulunmaktadır (Koç, 2019: 14, 19).

Gezi yazısı, seyyahın gözlemlerini ve fikirlerini kendi bakış açısıyla yansıtan metinlerdir. Seyyahın eğitim durumu, hayata karşı bakış açısı yazılarına yansımaktadır. Bu nedenle bir gezi yazısında gezilen bölge hakkında detaylı bilgiler edinirken aynı zamanda seyyahın amacına, fikirlerine, hedeflerine dair izlere rastlanır. Seyyahlar, kutsal yerleri ziyaret etmek, doğal güzellikleri görmek, ilim aramak gibi sebeplerle yola çıkarlar. Ayrıca, seyyahın merak duygusu seyahat için önemlidir. Çünkü seyyah bu merak doğrultusunda yola çıkar. Seyyah, bu yolculuğunda gördüklerini

muhakeme ve mukayese ederek yazısına aktarır ve böylece farklı kültürleri insanlara tanıtır.

Gezi yazılarının edebî tür olup olmaması konusunda çeşitli tartışmalar vardır. Bu yazıların edebî tür olarak kabul edildiği görüşlerin yanı sıra, diğer türlerle bağdaştıran görüşler de mevcuttur. Bazı araştırmacılara göre gezi yazıları, hatıratın alt türüdür; bazı yazarlar ise gezi yazılarını bağımsız bir edebî tür olarak değerlendirir. Sonuç olarak, bu konuda bir fikir birliği bulunmamaktadır. Bu belirsizlik, gezi yazılarının niteliği ve edebî değerleri üzerine farklı bakış açıları sunmaktadır.

Ahmet Hamdi Tanpınar *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserinde sefaretnamelerden, bilhassa Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin *Sefaretnamesi*'nden örnek vererek, hiçbir kitabın bu kitap kadar mühim bir yer tutmadığını belirterek sefaretnamelerin önemine değinir (Tanpınar, 2012: 61). Ancak gezi yazıları için ayrıca bir başlık açmaz.

İnci Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e* adlı eserinde gezi yazısı için ayrı bir başlık açmamıştır (Kılıç, 2020: 6). *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı* adlı eserinde Orhan Okay, hatıratı edebî tür olarak kabul eder, gezi yazılarını ise edebî türe dâhil etmez. Hatıratın, otobiyografik karakterde birer anlatım türü olan seyahatname, sefaretname, ruzname (günlük) gibi yazı türleriyle benzediğini ve seyahatnamenin de gezilen yerlerin anlatıldığı bir hatırat türü olarak kabul edilmesini söyler (Okay, 2016: 221). Seyahatnameler için Menderes Coşkun şöyle söyler:

“Hâtıratın bir alt türü olan seyahatnâme, günlük, biyografi ve otobiyografiyle yakından ilişkilidir. Türün en önemli malzemesi müellifin ziyaret ettiği coğrafyadaki olay, bilgi ve anlayış farklılığı gibi değişikliklerden bahsetmesidir” (Coşkun: 2009).

Böylece gezi yazılarını alt tür olarak nitelendirerek, gezi yazılarını edebî bir tür olarak sınıflandırmaz. Ayrıca gezi yazılarının doğruluğundan şüphe edilebileceğinden bahseder (Coşkun: 2009). Zafer Özdemir ise gezi yazılarını şu şekilde değerlendirir: “Seyahat yazıları, yazarın bakış açısıyla coğrafyanın yeniden yorumlanmasıdır” (Özdemir, 2008: 2).

Gezi yazılarını edebî tür olarak kabul eden fikirlere göre gezi yazıları edebî türdür ve diğer türlerle ilişkisi vardır. Gezi yazılarının edebî bir tür olduğunu savunan Yasemin Dinç Kurt, çalışmasında gezi yazılarının diğer

türlerden ayrı tutulması gerektiğini belirterek, tanımının tam olarak sınırlandırılmadığını ekler (Dinç Kurt, 2008: 7). Seyahatnameleri edebî bir tür olarak kabul eden Sedat Maden'e göre, seyahatnameler coğrafyanın sosyal, ekonomik ve eğitim durumlarını yansıtır. Gezi yazıları yazarın gördüklerinin özgün yönlerini içten ve anlaşılır dille anlatması bakımından edebî özellik taşırlar (Maden, 2008: 148). İbrahim Özen, gezi yazılarını edebî tür olarak kabul eder. Gezi yazılarını hatırat ile iç içe değerlendirir ve şöyle söyler: "Gezi yazısında, yazarın hayal dünyasını katarak şahit olduklarının anlatması, edebiliği de beraberinde getirir. Aksi takdirde gezi yazılarının bir ansiklopedi maddesinden yahut belgeselden farkı kalmaz" (Özen, 2016: 23).

Baki Asiltürk gezi yazılarını edebiyat türü olarak nitelendirir. Ayrıca gezi yazılarının hatıratlar ile bir tutulmaması gerektiğini ifade eder. Gezi yazılarının edebî tür olmadığını şöyle aktarır:

"...Oysa, seyahatname ayrı bir edebiyat türüdür. Hatıratlarla seyahatnameler arasındaki farklılığı yaratan, eserin yapısından ziyade içeriğidir. Seyahatnamede hatırat gibi olaylar, belli kişiler ve anılar değil öncelikle coğrafyalar temel alınır; seyahat eserlerinin asıl önemi bu noktadadır" (Asiltürk, 1997: 1).

Gezi yazılarının edebiliği hakkında genel olarak görüşler bu şekildedir. Buna göre, gezi yazılarının edebî tür olup olmaması konusunda fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Bazı yazarlar gezi yazılarını bağımsız bir edebî tür olarak değerlendirirken, diğerleri onu hatırat gibi farklı türlerle ilişkilendirmektedir. Bu tartışmalar, gezi yazılarının niteliği ve edebî değerleri üzerine zengin bir tartışma zemini sunar.

1.2. Dünya ve Batı Edebiyatlarında Gezi Yazıları

Dünya ve Batı edebiyatında seyahatnamelere örnek sayılabilecek pek çok eser vardır. Seyahatnamelerin ilk örnekleri Antik Çağ'a kadar gider. Dinç Kurt en eski seyahatnameyi rölyef olarak şöyle ifade eder:

"Dünyanın en eski seyahatnamesinin bir rölyef olduğu bilinmektedir. Bu rölyefte Afrika'nın doğusundaki Pufta ülkesine yapılan yolculuk, bu yolculuğun nasıl yapıldığı, hangi malların taşındığı, hükümdarlara verilen hediyeler, köy, palmiyeler, vb. anlatılmıştır. Ardından ilk gezi rehberi sayılan, tarihçi Miletoslu Hekataios'un İ.Ö. 500 yıllarındaki gezisi dikkatimizi çeker. Bu gezinin asıl amacı dünyayı tanımadır" (Dinç Kurt, 2008: 3).

Seyahatnameler, yazıldıkları döneme ait bilgiler sunar. Yunanlı coğrafyacı Strabon ve Pausanians'ın seyahatnameleri, Eski Yunan medeniyeti hakkında malumat verir. Batı edebiyatında ilk seyahatname olarak kabul edilen Marco Polo'nun *Seyahatnamesi* hakkında Celal Aslan şunları belirtir:

“Marco Polo Seyahatnamesi olarak da bilinen eser iki cilt halindedir. İki cildin toplamı on dört bölümdür. Birinci cilt 199 sayfadan, ikinci cilt ise 229 sayfadan oluşmaktadır. İkinci bölümde uzak doğu yolları anlatılmıştır. Katay hakkındaki bilgiler bu bölümün sonunda verilmeye başlanmıştır. Üçüncü bölüm tamamen Kubilay Han'ın yaşadığı döneme ayrılırken burada da Katay hakkında birçok bilgiye değinilmiştir” (Aslan, 2020: 21).

Batı'ya ait seyahatnamelerde iz bırakan İspanyol seyyahlar arasında Kastilya Kralı Ruy Gonzalez de Clavijo önemli bi yere sahiptir. Ruy Gonzalez, başkanlığındaki bir heyeti Timur'a gönderir. Bu heyet, Santa Marina Limanı'ndan hareket ederek İstanbul, Trabzon, Erzurum, Ağrı, Tebriz, Sultaniye, Kaş gibi yerlere giderler (Önalp, 1991: 236).

Pero Tafur'un Doğu Akdeniz, Karadeniz, Orta Avrupa hakkında bilgiler veren *Seyahatnamesi* önemli seyahatnamelerdendir (Erdim, 2016: 143). Osmanlıların eline geçmeden önce Bizans İmparatorluğu'nun başkenti Konstantinopolis'i ziyaret etmiş olması ve Bizans'ın son dönemleri hakkında bilgi vermesi bu eseri tarihçiler açısından önemli hâle getirir (Erdim, 2016: 146). Bu eserin önemini Erol Özdemir şu ifadeleriyle belirtir:

“Eserin bahsettiği yerler ve verdiği bilgiler, tarihi olaylar hakkında sunduğu veriler, eseri son derece değerli bir kaynak yapmaktadır. Türk tarihi ve özellikle de Tamor Devleti ile Semerkand şehri, devlet protokolü, insan toplulukları ve yaşayışları, gelenek görenek ve adetler hakkında bizlere sağladığı bilgiler açısından da nadir eserlerdendir. Öncesinde yazılan kronikler ve edebi eserlerden farkı, Kastilya bakışının dünyaya açıldığı ilk eser olması denebilir” (Özdemir, 2022: 9).

Osmanlı Devleti, Batılı seyyahların uğrak yeridir. Bu seyyahların çeşitli görevleri vardır. Tüccar, elçi gibi görevliler Osmanlı ülkesini ziyaret ederek burada gördüklerini kaleme alırlar (Egüz, 2014: 53). Tüccar Tavernier bunlardan biridir. Tavernier, İran, Amasya, Erzurum'a gelerek İran'da da yün kumaş ticareti yapar (Baykara Taşkaya, 2001: 639).

Yabancı seyyahlar, harem konusuna özellikle değinirler. “Julia Pardoe *Şehirlerin Ecesi İstanbul* isimli kitabında haremın erkekler için yasaklı bir yer olduğunu söyler” (Bacıoğlu, 2010: 23). Lady Montagu yazdığı mektuplarda,

haremin içine girip orada gördüklerini betimler ve Osmanlı'da kadınların Avrupa'daki kadınların sahip olamadığı özgürlüklere sahip olduğunu belirtir (Maden, 2010: 33). Haremi, Batılı kadın seyyahlar ziyaret eder ve eserlerinde gördüklerini anlatırlar. Elizabeth Craven *1786'da Türkiye (A Journey Through ce Crimea to Constantinople)*, Miss Julia Pardoe *Sultanlar Şehri İstanbul (The City of the Sultan and Domestic Manners of yhe Turks, in 1839)*, Lucy Mary Jane Garnett *Türkiye'nin Kadınları ve Folklorik Özellikleri (The Women of Turkey and Their Folk lore, 1890)* adlı eserler Batılı seyyahların haremi ziyaret edip gördüklerini anlattığına örnek eserlerdir (Ağırbaş, 2019: 196). Kadın seyyahların harem hakkında yazıları epey fazla olduğunu Sedat Maden şöyle belirtir:

“Osmanlı kadınlarının hayatını ve haremi bizzat görüp değerlendirme fırsatı yakalayan Lady Montague, Lucy Jane Garnett, Julia Pardoe, Fanny Blunt gibi Batılı kadınlar, Osmanlı kadını artık egzotik yaratıklar ya da haremdeki tutsaklar olarak görmek yerine, onları taktir etmeyi ve onların yaşayış biçimlerine saygı göstermeyi tercih etmişlerdir” (Maden, 2010: 35).

Batı edebiyatının yanısıra Doğu edebiyatında da gezi yazıları mevcuttur. İbn Batuta'nın eseri Doğu edebiyatında önemli seyahatnamelerdendir. Dikkatli bir gözlemci olan İbn Battûta'nın eseri yalın bir dile sahiptir ve tasvirleri de içinde barındırır (Aykut, 1999). *Rihle* adlı eserinde sosyal hayat, dinî inançlar, yemek, giyim gibi o döneme dair bilgiler yer alır ve bu açıdan eser ansiklopedik özelliğe sahiptir (Ok, 2016: 39). Doğu edebiyatında gezi yazısı türünde eser veren bir diğer seyyah ise İbn-i Fazlan'dır. İbn Fazlan'ın elçilik göreviyle gittiği yerleri anlatan bu eser, Bulgarlar, Oğuzlar, Peçenekler, Ruslar hakkında bilgiler içerir (Kılıç, 2020: 30). Doğu edebiyatında gezi eserlerine örnek bir diğer eser Nasır-ı Hüsrev'in *Sefername*'sidir. Eserde, çeşitli şehirler, bölgeler, olaylar ve 20. yüzyıl İslâm toplumu hakkında bilgiler yer alır (Azamat, 2006). Aslen Tebrizli olan Ebû Tâlib Han'ın *Mesîr-i Tâlibî fî Bilâd-i Efrençî* adlı eserinde, yazarın Avrupa seyahatinden izlenimleri yer alır (Karaismailoğlu, 1994). Muhammed Ali Seyyah'ın *Sefernâme-i Hacı Seyyah ve Fireng* adlı eserinin çeşitli yerlerden bahsettiğini Nurcan Altun şöyle ifade eder:

“Müellif, Erak'ın bir köyünde evlenip kalmak, sıradan bir yaşam sürmek istememiştir. Mehellat'tan çıkarak Hemedan'a gitmiş, sonra

Tebriz, Tiflis, İstanbul, Bulgaristan, Macaristan, Avusturya, İtalya, Monako, Fransa, İngiltere, İsviçre, Yunanistan, Rusya ve görmek istediği diğer yerlere seyahat etmiştir” (Altun, 2015: 35).

Bir diğer eser olan Nasır-ı Hüsrev’in *Sefername*’sinde yedi sene süren Kuzey ve Batı İran, Ermenistan, Anadolu, Suriye, Filistin, Mısır, Tunus, Sudan gibi yerlere ait bilgiler yer alır (Hanılçe, Devedakan, 2022: 631).

Gezi yazılarının Doğu’da ve Batı’da çok eski zamanlardan beri örnekleri bulunmaktadır. Bu eserler, okuyucuya hem Doğu hem de Batı hakkında değerli ipuçları sunar. Gezi yazıları, ele aldıkları dönemi ve bölgeyi yazarının bakış açısıyla gözler önüne serer. Bu sayede, farklı kültürlerin ve coğrafyaların tanınmasına katkıda bulunarak, sosyal bağlamda önemli bir perspektif kazandırır.

1.3. Türk Edebiyatında Gezi Yazıları

1.3.1. 1860 Öncesi Türk Edebiyatında Gezi Yazıları

Türk edebiyatında gezi yazılarının örnekleri, çok eski dönemlere tekabül eder. Eski dönemlerde, Türk edebiyatında bazı gezi yazıları elçilik vazifesiyle oluşurdu. Bu eserler, sadece gezilen yerleri tanıtmakla kalmaz, aynı zamanda dönemin sosyal, kültürel ve siyasi yapısı hakkında bilgiler sunar. Elçilik vazifesiyle oluşan gezi yazısı örneğine 448’de rastlandığını, ancak bu metinlerin siyasî olduğunu Mürsade Meryem Kılıç şöyle ifade eder:

“448’de Hun hükümdarı Atilla’ya gönderilen elçilik heyetinde görevli Priskos, 568’de Kilikyalı Zemarhos, Bizans imparatoru Justinianus adına Göktürk ülkesine elçi olarak gitmiş bu geziyle ilgili izlenimlerini eserlerinde anlatmıştır. Fakat bu eserler de bugün bahsettiğimiz elçilik vazifesiyle meydana getirilen gezi eserlerinden çok siyasî metinlere yaklaşılmaktadır” (Kılıç, 2020: 37).

Türk edebiyatında seyahatname türüne örneklerden biri, Hoca Gıyaseddin Nakkaş’ın *Acaibu’l-Letâif* adlı eseridir. Bu eser aynı zamanda sefaretnamedir ve *Hıtay Sefaretnamesi* olarak da bilinir (Asiltürk, 2009: 912). Bir diğer eser Ali Ekber’in *Hıtâînâme* adlı eseridir. Ali Ekber’in *Hıtâînâme* adlı seyahatname Farsça olup sonradan Türkçe’ye aktarılır (Asiltürk, 1997: 2). Bu seyahatname Çin hakkında detaylı bilgilere sahiptir. Eser hakkında bir diğer görüş olarak Celal Aslan şunları söyler:

“Çin’in sınırları yönetimi, yerleşim yerleri, iklimi ve coğrafyası, dinleri, gelenekleri, şehirleri, posta teşkilatı, yabancıları ağırlama

usulleri, ordusu, hazineleri ve kullanılan para türleri, sarayları, hapishaneleri, bayramları, bölgeleri, tarım ve tarım ürünleri, sanatı, eğlence anlayışları, kanunları, İslâmiyet'in ülkedeki etkileri ve Çinlilerin Müslümanlara yaklaşımları, Çinlilerin komşuluk ilişkileri, ibadethaneleri, savaşları vb. birçok konuda bilgiler yer almaktadır” (Aslan, 2020: 7).

Seydi Ali Reis'in *Mir'atü'l- Memâlik* adlı eseri Türk edebiyatındaki ilk seyahatname olarak gösterilir (Maden, 2008: 151). Seydi Ali Reis'in eseri hakkında Mahmut Ak şu ifadeleri kullanır:

“Hindistan dönüşünde Bağdat'ta arkadaşlarının ısrarı üzerine başladığı ve Rebülevvel 964'te (Ocak 1557) İstanbul'da tamamladığı bu eserinde Seydi Ali Reis, Hint kaptanlığına tayininden itibaren edebî ve yarı hikâye tarzında başından geçenleri anlatmıştır. Eserde yazarın uğradığı memleketler, tanıştığı hükümdarlar, gördüğü olaylar, ziyaret ettiği türbeler bir seyahatnâme vasfı taşıyacak üslûpla ele alınmıştır” (Ak, 2009).

Kâtip Çelebi'nin 1648'de yazıp 1732'de basılan *Cihânnüma* başlıklı eseri doğrudan seyahatname olmasa da seyahatnamelerden faydalanır. Eserde harita ile şekiller yer alır ve Osmanlı medeniyetinde ilk kez Batı coğrafya bilgilerinden yararlanılır (Maden, 2008: 151).

Keçecizade İzzet Molla *Mihnet-i Keşan*'da, 1823 yılında Keşan'a sürgün hikâyesini anlatır. Eser, aslında şiir olmasına rağmen belli özellikleri bakımından gezi yazısı olarak değerlendirilebilir. Keçecizade İzzet Molla, Keşan'ı kendi gözlemlerinden yola çıkarak anlatır ve Keşan'ı tanıtır. Şair, gördüğü aksaklıkları mizacı gereği esprili bir şekilde eleştirerek anlatır. Tarihî yapılar dışında diğer mekânları mizahî anlatımla aktarır. Örneğin, Voyvodoğlu Konağı'nı beğenmesine rağmen birkaç beyitle anlatırken Türkmenli'deki han ile Keşan'daki bakımsız evden uzun ve etkileyici tasvirlerle bahseder (Özyıldırım, 2002: 88). Bu gibi özelliklerinden dolayı bu eser gezi yazısı olarak değerlendirilir. *Mihnet-i Keşan*, Derya Tüzin tarafından karma bir tür olarak şöyle ifade edilir:

“Mihnet-Keşan 19. yüzyılın ilk çeyreğinde edebî değişimin hız kazandığı bir devrede yazılmış bir eser olarak Bakhtin'in “melez tür” kavramı kapsamında değerlendirilebilir. Mihnet-Keşan'ın 19. yüzyılda karma bir tür olarak ortaya çıkışı, yarattığı değişimin sorgulamasını gerekli kılmaktadır” (Tüzin, 2008: 27).

Osmanlı coğrafyasında, savaşların ve içteki karışıklıkların verdiği yorgunluk hâkimdir. Bu yorgunluk yaşanırken bazı yenilikler teşekkül eder. Bu yenilikler doğrultusunda *Takvim-i Vekâyi* yayımlanır, pasaport kuralları

düzenlenir, nüfus sayımı gerçekleştirilir. Cemiyet hayatında köklü değişiklikler başlar. Beyoğlu'nda Batı tarzında lokantalar, kahveler ve oteller açılır. Sokaklarda bando takımının sesleri duyulur. Bununla ilgili seyyah Mac-Farlane, hatıratında İstanbul sokaklarında duyduğu İskoçya müziğinden şaşkınlıkla bahseder (Tanpınar, 2012: 83). Bu dönem Batılılaşmanın ayak seslerinin duyulmaya başladığı dönemdir.

1839 yılında ilân edilen Tanzimat Fermanı ile yeni bir dönemin kapısı aralanır. İmparatorluk artık Batı'nın üstünlüğünü kabul edip bu yönde değişimlere başlar. Kılık kıyafette, modada, mimari yapılarda Batı tarzını örnek alırlar. Sosyal hayatta yaşanan değişimler edebiyata da yavaş yavaş tezahür eder. Dönemin bu gelişmeleri altında pek çok seyahatname örneklerine rastlanmaktadır. Bunlardan biri olan sefaretnameler gezi yazısı olarak değerlendirilir. Sefaretnameler, sefirlerin yaptıkları gezileri ve diplomatik görüşmeleri padişah veya sadrazama bildirdikleri eserlerdir (Acar, 2019: 12).

Sefaretnameler, içerikleri bakımından farklılık gösterirler. Sefaretnameler, sefirlerin sadece görevini yerine getirdiği rapor mahiyetindedir. Ahmet Azmi Efendi'nin *Takrir* (1790) adlı eseri rapor mahiyetindedir. Bunun dışında elçilerin gezip gördüğü yerlerin sosyal hayatından, halkın genel durumundan da bahseden sefirler de mevcuttur (Şahin, 2007: 65-66). Örneğin, Seyyid Mehmet Vahid Efendi *Fransa Sefaretnamesi* (1806)'nde gittiği şehirler hakkında detaylı bilgiler verir. Şehrin doğal kaynaklarından, geçim şartlarından ve tarihinden bahseder (Acar, 2019: 50). Sefaretnamelerden en önemlisi Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'in *Sefaretnamesi*'dir. Yirmisekiz Çelebi bu eserinde mukayeseler yaparak gördüklerini aktarır. Bu eserin önemini Tanpınar şöyle ifade eder:

“Hiçbir kitap garplılaşma tarihimizde bu küçük sefaretname kadar bir yer tutmaz. Okuyucu üzerinde Binbir Gece'ye iklim ve mahiyet değiştirmiş hissini bırakan bu kitabın hemen her satırında gizli bir mukayese fikrinin beraberce yürüdüğü görülür. Hakikatte bu sefaretnamede bütün bir program gizlidir” (Tanpınar, 2012: 61).

Bazı sefaretnamelerde karşılaştırmalar yer alır. Bu karşılaştırmalarla birlikte Osmanlı modernleşmesi hız kazanır. Batılı ülkelerle temas kurularak, sefaretnamelerde yer alan bilgilere göre Osmanlı kurumları şekillenmeye

başlar (Erdoğan, 2019: 42). Yirmisekiz Çelebi Mehmet'in *Sefaretname* adlı eseri bunun en önemli örneğidir.

Türk edebiyatında yer alan diğer sefaretnamelerden bazıları, İbrahim Paşa'nın *Viyana Sefaretnamesi* (1719), Mehmet Said Galip Efendi'nin *Fransa Sefaretnamesi* (1802), Mustafa Nazif Efendi *İran Sefaretnamesi* (1746), Mehmed Emnî Efendi *Rusya Sefaretnamesi* (1740-1742), Fuad Paşa *Sivastopol Sefaretnamesi* (1888), Ahmet Azmî Efendi *Prusya Sefaretnamesi* (1790-1792), Mehmet Namık Paşa *Londra Sefaretnamesi* (1832)'dir (Erdoğan, 2019: 15-17).

Bu dönemde sefaretnamelerin dışında şehrengizler de gezi yazısı olarak ele alınır. Şehrengiz, bir şehrin güzel insanlarını, sosyal hayatını tasvir eden nazım türüdür (Akkuş, 1987: 6). Şehrengizler, bir şehrin erkek veya kız güzelliklerini anlatanlar ile bir şehrin güzelliklerini anlatanlar olarak ikiye ayrılırlar. Lamî'nin *Bursa Şehrengizi* şehir güzelliğini anlatan şehrengizlere örnektir (Dursunoğlu, 2006: 58). Bunun dışında şehrengize örnek pek çok eser vardır. Azîzî'nin *Şehrengiz-i İstanbul der hûban-ı zenân*, Camîî'nin *Şehrengiz'i Manisa*, Cemâlî'nin *Şehrengiz-i İstanbul* (1564), Hayretî'nin *Şehrengiz-i Belgrad*, İshâk Çelebi'nin *Şehrengiz-i Bursa*, Taşlıcalı Yahya'nın *Şehrengiz-i İstanbul*, Zâtî'nin *Şehrengiz-i Edirne* adlı eserler bunlardan bazılarıdır (Dursunoğlu, 2006: 63-70).

Bir başka önemli eser de Piri Reis'in *Kitab-ı Bahriye* adlı eseridir. Piri Reis, Akdeniz limanlarından detaylı olarak bahseder. Böylece bu eser sayesinde Akdeniz'in limanları, kıyıları, tabiatı gibi pek çok konuda bilgi sahibi olunmaktadır. Piri Reis, bu eserini bölümlere ayırarak yazar. Bu bölümlerde pek çok şehrin adını anar. Eserde Dubrovnik, Selanik, İzmir Limanı, Pula Şehri¹ ve Birindi Kalesi, Venedik, Ancona Kalesi², Marsilya, Cezayir Kalesi, Tunus, Trablus, Bingazi Limanı, İskenderiye Limanı, İskenderun, *Alaiye* (Alanya) Kalesi gibi yerlerin coğrafyası, ticari özellikleri tanıtır (Gerboğa, 2019: 13-28). Bu eser, içeriği sebebiyle seyahatname olma özelliğini taşımaktadır. Denizcilik ve haritacılık bilimlerinde âdeta bir

¹ İtalya'da bir şehir.

² İtalya'da bir kale.

başyapıt niteliğindedir (Şevran, 2019: 37). Gezerken gördüklerini en ince detayına kadar yazması sayesinde gittiği yerler hakkında bilgiler vermektedir. Şehirlerin tarihi hakkında yöre halkından bilgi sahibi olur. Bölge halkından, dinî, ticari yaşantısından bahseder (Koca, 2004: 57-58). Kâtip Çelebi'nin bu eseri kendinden sonraki eserlere de örnek olmuştur. Bu konuda Ruken Arıca şunları söyler:

“Eserin Kâtip Çelebi'nin Tuhvetül-kibar ve Cihannümalarına, Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'ne, Bartınlı İbrahim Hamdi'nin Atlası'na ve daha pek çok Osmanlı tarihi coğrafya serine kaynaklık etmiş, ayrıca haritaları birtakım değişikliklerle deniz haritaları için model olmuştur” (Arıca, 2023: 34).

Türk edebiyatının en önemli seyahatnamelerinden biri Evliya Çelebi'nin *Seyahatnamesi*'dir. Seyyahların hayatı, ailesi, yetiştiği çevre, maddi imkânları ve kişilik özelliği eserlerine sirayet eder. Nitekim Evliya Çelebi'nin zengin bir ailede yetişmiş olması ona seyahatlerini karşılayabilecek imkânları sağlar. Seyhate başlaması ise, rüyasında Hz. Peygamber'i görüp mübarek elini öpüp “Şefâ'at Yâ Rasûlallah!” diyecekken “Seyahat Yâ Rasûlallah!” der. Duası ve arzusu kabul olup aynı zamanda da sahabenin önde gelenlerinden Sa'd ibni Vakkâs da göreceği şeyleri yazmasını tembihler (Duman, 2011: 13).

Evliya Çelebi *Seyahatnamesi* on ciltten oluşmaktadır. Birinci ciltte İstanbul ve çevresi, ikinci ciltte Bursa ve çevresi, Sinop'tan Trabzon'a yolculuk güzergâhı, Trabzon, Abaza ülkesi, Gürcistan, Erzurum, Kars, Azerbaycan, Girit, Ankara gibi yerler. Üçüncü ciltte Üsküdar, Konya ve Antakya yol güzergâhı, Suriye, Şam, Filistin, Akka, Urfa, Doğu Anadolu, Rumeli, Edirne. Dördüncü ciltte Diyarbakır, Biltis, Van, İran, Tebriz, Isfahan, Musul, Bağdat, Hemedan ve çevresinden bahsedilmektedir. Beşinci ciltte Doğu Anadolu, Tokat, İstanbul, Varna, Hotin, Babadağı, Silistre, Trakya, Çanakkale, Eflak, Boğdan, Macaristan, Bosna, Dalmaçya, Belgrad yer almaktadır. Altıncı ciltte Macaristan, Arnavutluk, Rumeli, Erdel anlatılmaktadır. Yedinci ciltte Avusturya, Macaristan, Viyana, Estergon, Uyvar, Kırım, Eflak, Boğdan, Erdel, Kafkasya, Dağıstan, Azak'tan bahsedilmektedir. Sekizinci ciltte ise Azak Kırım yolculuğu, Kandiye kuşatması, Arnavutluk, Manastır, İştîp, Tikveş, Mustafa Paşa Köprüsü,

Edirne İstanbul yolculuğu, Yunanistan, Selanik, dokuzuncu ciltte de hacca gitmek üzere yola çıkıp Bursa, Kütahya, Afyon, Ege'den Doğu Akdeniz'e, Halep ve Kudüs üzerinden Şam ve hacı kafilesıyla de Mekke, Medine yolculuğu anlatılmaktadır. Onuncu ciltte de Kahire, Mısır, Sudan ve Habeş yer almaktadır (Duman, 2011: 21). Buradan da anlaşılacağı üzere Evliya Çelebi'nin eseri çok kapsamlıdır ve eserinde gittiği bölgeler hakkında detaylı bilgiler yer alır. Kültürel yapının yanısıra köprüler, evler, bahçeler gibi mimarî yapılar ve bölgenin fiziksel özellikleri hakkında bilgiler verir. Evliya Çelebi'nin üslubunun sade olduğunu Musa Duman şöyle ifade eder:

“Evliya Çelebi bunu eserinin sonunda ‘tumturaklı sözlerle örülü ibareler kullanarak yazmadığımıza bakılmasın’ sözleriyle bir bakıma özür dileyerek ifade etmektedir” (Duman, 2011: 22).

Evliya Çelebi'de eserine hayal dünyasını dâhil eder ve abartılara yer verir. Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'si XVII. yüzyıl için çok önemli bir tarih, coğrafya, kültür kaynağıdır.

Türk edebiyatında Anadolu'nun dışında; Avrupa, Afrika, Şam, Irak gibi bölgelere başka dair gezi yazıları mevcuttur (Asiltürk, 2009: 270). Bu gezi yazılarının amaçları farklıdır. Bazı geziler görev sebebiyle, bazı geziler ise yalnızca gözlem niyetiyle yapılır.

Gezi yazıları Türk edebiyatında kimi zaman sayıca fazla, kimi zaman daha az olsa da önemli bir yere sahiptir. 1860 yılı öncesinde Türk edebiyatında şehrengizler ve sefaretnameler gezi yazısı olarak kabul edilmektedir. 1860 yılı sonrasında ise gezi yazıları genellikle dergi sayfalarında yer almaya başlar.

1.3.2. 1860 Sonrası Türk Edebiyatında Gezi Yazıları

1860 sonrası *Tercüman-ı Ahval* ile birlikte modern edebiyatın başlangıcı olarak kabul edilir. *Tercüman-ı Ahval* Türk edebiyatının gelişmesinde, edebî türlere sosyal konuların girmesinde önemli rol oynar. *Tercüman-ı Ahval*'in Türk edebiyatının Batılılaşmasındaki önemi büyüktür. 1860 sonrası tiyatro, tenkit, roman, hikâye türlerinde Batı etkisiyle değişim gözlenirken şiir türünde aynı hızda bir değişim olmaz. Çünkü roman, hikâye türleri geleneğimizde olan türler değildi (Okay, 2016: 53). Bu dönemde ilk olarak yeni türler denenir ve halkın anlayacağı dilde yazılar yazarlar.

Türk edebiyatında 1860 yılı sonrasında seyahatnamelere pek çok örnek eser bulunmaktadır. Bu dönemde yazarlar, seyyahlar, devlet adamları, memurlar gittikleri yerleri tanımak ve tanıtmak amacıyla Avrupa'ya ve diğer bölgelere giderler. Yazarlar gittikleri bölgeleri gözlemleriyle aktarırlar. Bu eserlerden biri Hayrullah Efendi'nin 1864 yılında yazdığı *Avrupa Seyahatnamesi*'dir. Hayrullah Efendi'nin bu eserinde sosyal ve kültürel hayata, mimari yapıya, halkın yaşayışına, eğitim öğretime dair pek çok bilgi yer alır. Paris'teki eğitim metodunun Osmanlı için en iyi eğitim metodu olacağını savunur. Ayrıca Hayrullah Efendi, eserinde Londra'nın mimari yönünün ve sanayisinin gelişmiş olduğunu aktarır (Cihangir, 2015: 74).

III. Napolyon'un davetiyle Paris sergisine giden Osmanlı padişahı Abdülaziz'in heyetinden Ömer Faiz Efendi'nin *Sultan Abdülaziz'in Avrupa Seyahati* adlı eser bir seyahatnamedir (Asiltürk, 2009: 935). Sultan Abdülaziz'in bu seyahati büyük yankı uyandırır. Bu eserde dönemin genel özelliği olarak Batı ile mukayese izleri vardır. Ömer Faiz Efendi şehrin güzelliğinden ve belediyeceğinin mükemmelliğinden bahseder. Ömer Faiz Efendi, burada gördüklerinden sonra İstanbul'daki görevinden utandığını belirtir (Asiltürk, 2009: 938).

1860 yılı sonrası Türk edebiyatında yalnızca sosyal ve kültürel hayat hakkında bilgi verilmekle kalmaz,, aynı zamanda tıp alanında da izlenimler aktarılır. Doktor Hüseyin Hulki'nin *Berlin Hatıratı* 1892 yılına aittir ve yazar Almanya'daki tıp alanında gelişmelerden bahseder. Bunun yanında diğer yazarlar gibi müzelere, caddelere, sokaklara değinir (Asiltürk, 2009: 946). Döneme ait bir başka eser ise Karçincızade Süleyman Şükrü'nün 1893'te seyahat ettiği ancak 1907 yılında basılan eseri *Seyahatü'l-Kübra*'dır. Karçincızade Süleyman Şükrü İran, Orta Asya, Çin, Rusya gibi yerleri gezerek buralar hakkında detaylı bilgiler verir (Göksoy, 2017: 33).

Mustafa Sait Bey'in *Avrupa Seyahatnamesi* adlı eseri 1898 yılına aittir. Bu eserde Mustafa Said Bey, İstanbul Viyana arası gezilerinin izlenimlerini aktarır. Plajlarda kadın ve erkeklerin birlikte denize girebildiğini belirterek, kültür farklılığına değinir (Asiltürk, 2009: 947).

Kuzey Avrupa gezilerini anlatan eserler mevcuttur. Celal Nuri'nin *Şimal Hatıraları* (1912) ile *Kutup Musahabeleri* (1913) adlı eserleri buna örnektir.

Celal Nuri, Rusya'ya ve İskandinav ülkelerine seyahate çıkar, bu seyahat notlarını *Şimal Hatıraları* adıyla yayınlar. Bu kitapta Rusya'nın içtimai, dinî ve sosyal hayatından bahseder ve oradaki Türklerin eğitim hayatından, sosyal hayatından bilgiler verir (Aksanyar, 1993: 37-38). Celal Nuri, Rusya'nın Türklere yakın olması ve hızlı gelişmesi sebebiyle Rusya'yı yakından takip eder ve Batılıların değil Şimal Türklerinin örnek alınması gerektiğini söyler (Bağlama, 2000: 240). Celal Nuri, İsveç, Norveç ve Finlandiya'ya giderek buralara ait gözlemlerini aktarır. Finlandiya'nın meydanlarının, sokaklarının temizliğinden bahseder. İsveç'in sosyal durumuna değindikten sonra sık sık maariftten söz eder (Duymaz, 1991: 124).

Halit Ziya'nın *Almanya Mektupları* ile *Alman Hayatı* adlı eserleri de 1915 yılına aittir. Halit Ziya Almanların çalışkanlığını vurgular (Asiltürk, 2009: 934). Halit Ziya'nın Almanya gezisi hakkında Kübra Fatma Dursun Önen ve S. Dilek Yalçın Çelik çalışmasında şu ifadeler yer verir:

“Yazar, özellikle Almanya seyahati boyunca yaptığı müze gezilerinde makinelerin sergilenmesi karşısındaki şaşkınlığını dile getirmiştir. Almanya seyahatinin sonlarına doğru ise her yaş grubundan kız ve erkek öğrencilerin müze gezilerine şahit olmuştur. Sonraları bu müze gezilerinin öğrenciler için ne kadar kıymetli olduğunu da dile getirerek Osmanlı Devleti'ndeki öğrencilerle karşılaştırma yapmıştır” (Dursun Önen, Yalçın Çelik, 2022: 273).

Bir başka eser Cenap Şahabettin'in *Avrupa Mektupları* 1919 yılına aittir. Almanya'dan ağırlıklı olarak bahseden bir eserdir. Cenap Şahabettin Almanya'nın sanayi ve iktisat çalışmalarına değinir. Bu konuda Sedat Maden şöyle söyler:

“Cenap Şehabettin'in *Hac Yolunda, Avrupa Mektupları ve Afak-ı Irak* adlı seyahatnameleri bulunmaktadır. *Hac Yolunda* seyahatnamesinde, Hicaz'a doktorluk göreviyle giderken yaptığı gözlemler anlatılır. *Avrupa Mektupları*'nda, Berlin'de bulunduğu sırada yeni ve ilgi çekici yenilikleri akıcı ve samimi anlatımıyla kaleme almıştır. Cenap Şehabettin'in *Avrupa Mektupları* da (1919) alanında önemli bir yere sahiptir” (Maden, 2008: 153).

Cenap Şahabettin bölgedeki insanların sahtekârlıklarına değinerek, piramitlere tırmanırken kendisini kandırmaya çalışanları örnek verir (Özbek, 2016: 156). Cenap Şahabettin *Afak-ı Irak* adlı eserinde Kızıldeniz ile İstanbul Boğazı'nı karşılaştırarak, İstanbul'un ikliminin Doğuya nazaran daha yaşanılır olduğunu söyler. Cenap Şahabettin *Avrupa Mektupları*'nda çeşitli

bölgelere gider, burada gördüklerini aktarır. Ayrıca Cenap Şahabettin eserlerinde Batı medeniyetinden övgüyle bahsederken, Doğuluların gelişebilmesi için Osmanlı'dan yardım alması gerektiğini belirtir (Aydemir, 2010: 41-67).

Ömer Lütfi'nin *Ümit Burnu Seyahatnamesi* önemli eserlerdendir. Bu seyahat, Cava bölgesindeki Müslümanlara dinî bilgiler vermek ve bölgeyi geliştirmek maksadıyla gerçekleşir (Kılıç, 2020: 84). Mühendis Faik'in *Seyahatname-i Bahr-i Muhit* adlı eseri de önem arz eder. Bu eserde Mühendis Faik'in Brezilya, Bombay, Misket, Ebuşehr, Basra gözlemleri yer alır (Asiltürk, 2009: 960).

1908 yılından sonra dönemin özelliklerinin etkisiyle yine bir çok yazar seyahate çıkar ve seyahatnameler yazarlar. Bu dönemde meydana gelen matbuat hareketliliği sebebiyle pek çok gazeteci araştırma maksatlı seyahatlere çıkar (Asiltürk, 2009: 965). Gerek siyasi sebepler gerek halkın içinde bulunduğu durumun etkisiyle Anadolu'ya yönelme başlar. Bu dönemden sonra, Avrupa seyahatlerinin yanı sıra Anadolu'ya da gidilir ve Anadolu'nun tüm detayları gözlemlerle anlatılır. Örneğin Reşat Nuri kendisine verilen maarif müfettişliği görevi sayesinde Anadolu'yu tanıma imkânı bularak eserlerine Anadolu gözlemlerini yansıtır (Aytemiz, 2005: 2-3). Reşat Nuri'nin Anadolu ile tanışmasını Neslişah Buğan şöyle ifade eder:

“1927 yılında Millî Eğitim Bakanlığı müfettişliğinde göreve başlayan yazar, görevi esnasında Anadolu'yu tüm yönleriyle tanıma fırsatı bulur. 12 yıl süren bu görevi süresince neredeyse Anadolu'yu bir ucundan diğer bir ucuna kadar görür ve daha yakından keşfeder” (Buğan, 2023: 7).

Celal Esat'ın *Seyahat İntibaları* adlı eseri 1928 yılına aittir. Bu eserde seyyar sergi³ ile birlikte yaptığı geziyi anlatır. İtalya, Pompei Vezüv Yanardağı, Cenova, Venedik gibi yerlere gider ve buralara ait izlenimlerini aktarır.

³ Cumhuriyet'in kurulmasının ardından yeni dönemin ve Türkiye'nin ihraç ürünlerinin tanıtılması amacıyla Karadeniz gemisiyle üç ay süreyle gezici bir sergi düzenlenir (Celal Esat, *Seyyar Sergi ve Seyahat İntibaları*, (hızl: N. Ahmet Özalp), İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2008, s. 11).

Gezi yazısının yayın organı olarak dergilerin edebiyatımızda önemli bir yeri vardır. Dergi ya da mecmua, “sözlükte ‘dağınık şeyleri bir araya getirmek, toplamak’ anlamındaki cem‘ masdarından türeyen mecmû‘dan (bir araya getirilmiş, toplanmış) gelmektedir” (Uzun, 2003).

Bir fikri, bir olayı halka aktarmak için çeşitli yayın organlarına ihtiyaç vardır. Bunlar kitaplar, gazeteler veya dergilerdir. İçerik bakımından ve yapıları bakımından farklılık gösterebilirler de okur ile yazar arasında bir nevi köprü görevindedirler. Dergiler zamanla gelişerek çeşitli türlerde yayımlanmaya başlar. Dergiler bütün türlere kucak açması bakımından içerik olarak zengindir. Bu dönemde makale, sohbet, fıkra, deneme gibi türler de süreli yayınlar ile edebiyatımıza dâhil olur (Birinci Kabataş, 1998: 5). Duygu ve düşüncelerin, fikirlerin, gözlemlerin, gezilerin ve her türlü eğlenceli yazıların yer aldığı dergiler edebiyatımız için önemli bir yere sahiptir. Bazı dergilerde uzun hikâye yazıları olabileceği gibi, şiirler veya gündelik haberler de vardır.

Osmanlı’da basın hayatının başlangıcı 1837 yılında ilk resmî Türkçe gazete *Takvim-i Vekâyi* ile gerçekleşir. Bu gazeteden önce azınlıklar İstanbul, Selanik, İznik gibi yerlerde birçok gazete ve dergi çıkarmışlardır (Bulut, 2010: 1). Daha sonra Türkçe yarı resmî gazete *Ceride-i Havadis* yayınlanmıştır. İlave veren gazeteler hakkında Selçuk Çıkla şöyle söyler:

“Tanzimat’tan sonra bazı gazeteler edebî ilaveler vererek daima edebiyatla iç içe bir yayın politikası izlemiştir. Örneğin *İkdam*, *Peyam*, *Alemdar*, *Türk Dünyası* edebî ilave veren gazetelerden yalnızca birkaçıdır. Bunlardan önce, gazetecilik tarihimizde ilk ilave veren gazete *Ceride-i Havadis* olmuştur” (Çıkla, 2009: 42).

Yayınlanan bir diğer gazete *Tercüman-ı Hakikat*’tır. *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde seyahat yazıları da yer almaktadır. Ahmed Mithat’ın *İstanbul’dan Asya-yı Vustaya Bir Seyahat*, Raşit’in *İstanbul’dan Saray Köyü’ne Kadar Bir Seyahat* gibi yazıları gazetede yer alan seyahat yazılarından (Demirci, 2012: 563).

Osmanlı’nın basın hayatı farklı dönemlerde devam eder. “1860’lı yıllar Osmanlı basınının gelişim sürecidir. Bu yıllarda basın mevzuatı düzenlenmiş, Matbuat Nizamnamesi, Ceza Kanunnamesi ile basının sınırları çizilmiştir”

(Bulut, 2010: 4). Dönemin diğer önemli dergisi olan *Dağarcık Mecmuası*'nda fen, biyografi, felsefe gibi bilgi içerikli yazılar yer alır (Özkan, 2013: 21).

Toplumsal gelişmelerle birlikte dergilerin önemi de artar. 1879 yılından itibaren sansürün gazeteleri etkilemesi sebebiyle, edebiyat dergilerde kendini gösterir (Bulut, 2010: 7). Dönemin dergilerinden *Hazine-i Evrak Mecmuası*'nda gezi yazıları yer alır (Birinci Kabataş, 1998: 18). Dönemin en önemli dergisi *Servet-i Fünun* dergisidir (Yapar Gönenç, 2011: 65). *Servet-i Fünun* dergisinde gezi yazıları yoğun şekilde yer alır. Servet'i Fünun hakkında Zafer Özdemir şu bilgileri verir:

“Türk edebiyatının en önemli yayın organlarından olan Servet-i Fünun dergisi, yayın hayatına başladığı 1891 senesinden 1901'e kadar olan dönem içerisinde, seyahat türüne ilişkin gayet hacimli ve zengin bir literatür oluşturmuştur” (Özdemir, 2008: 110).

Bu dönemde dergilerde genellikle sanat ağırlıklı konular işlenmiştir. Bu döneme ait olan *Hazine-i Fünun* 'da çeviri ve yazarların kendisine ait olmak üzere gezi yazıları yer almıştır (Turan Özkan: 2021: 60).

1890'lı yılların sonu ve 1900'lü yılların başında Afrika seyahatlerinin sayısında artış vardır. Ömer Subhi'nin 1891 yılındaki *Trablusgarp ve Bingazi ile Sahra-yı Kebir* eserleri bu dönemin eserlerine örnek olarak gösterilir (Asiltürk, 1997: 21).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında dergiler daha çok halka hitap etmeye başlar. Dönemin toplumsal değişimleri dergilere de yansır. Dergilerde gündeme ait yazılar, gezi yazıları, Anadolu'yu tanıtan yazılar, eğlence ve bilgi amaçlı yazılar yer alır. *Resimli Ay, Güneş, Milli Mecmua, Hayat, Resimli Perşembe* dönemin önemli dergilerindendir. Bu dönemde gezi yazıları genellikle dergilerde yer edinirler. Bu yazılar Avrupa'dan Afrika'ya, Anadolu'dan Orta Asya'ya kadar azımsanmayacak sayıda bölgelerden bahseder. Ayrıca bu bölgelere giden seyyahlar, gittikleri yerleri gözlem yetenekleriyle inceleyip tüm detaylarıyla aktarırlar. Bazı eserlerde mukayeseler yer alır.

Bütün bunların sonucunda 1860 yılı sonrasında gezi yazılarının dergilerdeki oranı, kitap hâline getirilen gezi yazılarından daha fazladır. Gezi yazıları, 1860 yılı sonrasında, özellikle 1920'li yıllara gelindiğinde çok sayıda dergide yayımlanır. 1920-1928 yılları arasında yayımlanan dergilerde çok sayıda gezi yazısına rastlanır. Bu yazılar o dönemde gidilen yerler hakkında

bilgi içerirler. Dolayısıyla gezi yazılarının yayın organı olarak dergilerin önemi büyüktür. Günümüzde ise geziye dair yazılar dergilerin ve kitapların haricinde çağımızın teknolojisine ayak uydurarak sosyal medya platformlarından okurlara ulaşmaktadır. Sosyal medya platformlarında pek çok maceraperest çeşitli ülkelere yaptıkları yolculukları anlatırlar.





2. BÖLÜM

YURT DIŞI VE YURT İÇİ GEZİLERİ

Gezi yazıları, daha sağlıklı bir şekilde incelenmesi amacıyla Afrika, Kuzey Amerika, Asya, Avrupa ve Türkiye olarak bölgelere ayrılmıştır. Bu bölgeler ülkeler bazında sınıflandırılmıştır.

2.1. AFİRİKA

2.1.1. Fas

Fas, stratejik konumu sayesinde tarih boyunca birçok medeniyetin etkileşim alanı olmuştur. İslâm dünyasında Mağrib ülkelerinden el-Mağribü'l-aksâ veya Cezîretü'l-Mağrib, Batı dünyasında Atlas ülkelerinden Maroc (Morocco) isimleriyle tanımlanan Fas, Afrika'nın en kalabalık devletidir ve meşrutî krallıkla yönetilir. Başşehri, Atlas Okyanusu kıyısının kuzey kesiminde bulunan Rabat'tır (Erinç, 1995).

1786 yılında Fas, Cezayir ile sorunlar yaşar ve Osmanlı Devleti'nden problemlerin çözümü konusunda yardım ister ve bunun üzerine Fas'a giden Seyyid İsmail Efendi orada gördüklerini, Fas'ın ekonomisini, sosyal hayatını ve Fas şerifinin kişisel hayatını *Fas Sefaret Takriri'nde* aktarır (Karaçay Türkal, 2004: 52).

Fas ile Osmanlı arasındaki ilişkiler Kanuni Dönemi ile başlar ve genel olarak olumlu bir seyir izler. Ancak 1912 yılında Fransa'nın Fas'a hâkim olmasıyla bu ilişkiler sona erer (Yeşilmen, 2018: 109-119). Fas ile ilgili bir

adet gezi yazısı vardır. *Yarın*⁴ mecmuasında yer alan, Kontes De Souveir'e ait olan bu yazı Fas yolculuğundan bahseder.⁵

Fas yolculuğuna otomobil ile başladığını özellikle belirten Kontes De Souveir, demiryollarını asla önermediğini söyler. Muhakkak arabayla ve hatta şoförle gidilmesi gerektiğini aktarır. Paris'ten Fas'a giderken İron-Madrid-Elcezire yollarının kullanılması gerektiğini ifade eder. Kontes De Souveir Fas yolculuğuna Paris'ten başlar.

Fas'a yolculuk başladığında havanın ılık olduğunu söyler. Seyyah iklimlere göre hareket edilmesi gerektiğini bildirir. Elcezire'de konaklayan Kontes De Souveir, buranın güzelliği karşısında hayranlığını şöyle ifade eder:

“Renakrista ötelî latîf parkı, istirahat salonlarıyla cidden mükemmel. Tenis oyuncularının elbiselerinin beyazlığıyla hurma ağaçlarının kuyu yeşilliği arasında nazar dikkati celp ediyorlar ve beyaz toplar kırmızı mitrak bir toprak üstünde gidip geliyorlar” (Kontes De Souveir, 1921: 8).

El Cezire'de üç günlük dinlenme molası verirler. “Beynelmilel bir liman olan (Tanca) elan hakiki bir liman halini alamamış” (Kontes De Souveir, 1921: 8) diyerek uğradıkları liman hakkında görüşlerini belirtir. Tanca'dan Raba'ya giderken yolların kötü olduğunu, çamura saplandıklarını, küçük derelerin üzerinde köprülerin olmadığını söyler.

Kontes De Souveir, yol üzerinde uğradıkları Leraş bölgesini hiç beğenmediğini bildirir. “Burada yerliler o kadar iptida'i bir tarzda yaşıyorlar ki insanın inanmayacağı geliyor. Bilhassa beyaz ve fakat pis bornuslarıyla çocuklarını arkalarında taşıyorlar” (Kontes De Souveir, 1921: 8) diyerek insanların pis olduğunu vurgular. Raba eyaletine ulaşan Kontes De Souveir, buraya hayran kalır ve şöyle söyler:

“Seyyahı sükut hayala düşürmeyecek bir mahal varsa da o da (Raba)'dır. Buraya ayak basar basmaz medeniyet kadimenin sizi ihata ettiğini, kavradığını hissediyorsunuz... (Raba) üçüncü

⁴ Yazının yer aldığı *Yarın* mecmuası, 13 Ekim 1921 – 15 Kasım 1922 yılları arasında yayımlanmıştır. Dergide siyasetle ilgilenmezler ve her konuda yazılar yazarlar. (Yıldız, 1999: 15, 17).

⁵ Kontes De Souveir, “Fas'ta Birkaç Hafta”, *Yarın* mecmuası, S.9, 8 Kanunuevvel 1921, s. 8-10.

(Filip)'in zaman hükümetinde İspanyol Arapları tarafından inşa edilmiş" (Kontes De Souveir, 1921: 8).

Raba'da dinî merasimlerde huzurla dolduğunu söyler. Stella'da şahit olduğu Müslüman mezarlığı karşısında hissettiği huşuyu belirtir. Daha sonra Pallüra, Kotobya'ya uğradıklarını ifade eder. Atlas şehrinin sokaklarında çocukların dans ettiğini gözlemler. Merakeş'te rastladığı portakal ağaçlarından bahsederek bölgenin ikliminin yumuşak olduğunu söyler.

Fas'a ulaştığında "Fas herşeyden evvel pazar mahalli ve bir darülfünundur. Sokaklarındaki izdiham ve kesir mağazaları ile bir Avrupa şehrini andırıyoruz" (Kontes De Souveir, 1921: 8) diyerek Fas hakkında izlenimlerini belirtir. Fas'ta talebelerin Kuran'ı Kerim okuduğunu gözlemler. Ayrıca Fas'ı mukayeseli bir şekilde gürültülü Avrupa şehirlerine benzetir. Seyyahın dikkatini çeken şey halkın dinî hayatıdır. Talebelerin Kur'an eğitimi almış olması seyyahı etkiler.

Yazar, Fas yolculuğu boyunca uğradığı yerleri gözlemleyerek didaktik bir üslupla aktarır. Bazı beldelerin insanlarını neşeli bulup beğenirken, bazı beldeleri pis olduğu için hiç beğenmez. Gittiği yerlerin ulaşım altyapısına ve halkın sosyal yaşamına değinir. Mekânları detaylı olarak anlatmaz.

2.1.2. Mısır

Mısır, konumu ve önemi sebebiyle tarih boyunca dikkatleri üzerine çekmiştir. Mısır'da 1517 yılında Memlûkler'in yıkılmasıyla Osmanlı hâkimiyeti başlamıştır (Aslan, 2013: 3-6). Böylece halifelik Osmanlı Devleti'ne geçmiştir. Millî Mücadele Dönemi'nin Mısır'da da yansımaları olmuştur. Mısır, halifeliğin kaldırılmasına tepki göstermiştir. Bu tepkiler ve iki ülkenin farklı rejimleri sahip olması nedeniyle diplomatik ilişkiler iki ülke arasında oldukça geç kurulmuştur (Pürmüşlü, 2015: 51-73).

Mısır ile ilgili altı adet gezi yazısı bulunmaktadır. *Resimli Perşembe*⁶ dergisinde imzasız olarak Mısır ile ilgili gezi yazısı⁷ "Din tarihinin cereyan

⁶ *Resimli Perşembe* 1925-1929 yılları arasında yayımlanmıştır. Dergi, gezi yazıları, hatıratlar, fikir yazıları gibi yazılarla içeriği zengindir. Dergide halkı anlatan yazılar, hikâyeler yer alır (Top, 2013: 16).

⁷ İmzasız, Mısırdayız, *Resimli Perşembe*, 13 Kanunuevvel 1928, S.186, s.6.

ettiği bu yerler size şimdiden merak uyandırmıştır” (İmzasız, 1928c: 6) ifadeleriyle başlar. Daha sonra yazar, Kahire’nin zenginliğiyle meşhur bir yer olduğunu şöyle aktarır:

“Zenginliğiyle meşhur bir yerdir. Kahire bu zenginliğin merkezidir. Sokakları dardır. Fakat lüks çoktur. Eski kalenin tepesine çıkıp Kahire’yi oradan seyredersiniz. Bir tarafta Mısır’ın meşhur Nil nehrinin uzandığını, bir taraftan bu meşhur nehrin altında yandığını görürsünüz” (İmzasız, 1928c: 6).

Müzelerinde bilhassa Tutankhamun’un mücevherleri olduğunu gözlemler. Mısır’ın eski ve yeni hâliyle tarihi yaşattığını söyler. Bu yazıda yazar, genel olarak Mısır’dan övgü ile söz eder. Mekân detaylarından bahsetmez. Yazıda didaktik bir üslup hâkimdir.

Resimli Perşembe’de yer alan bir diğer yazı⁸ tek bir seyyaha ait değildir, derginin okuyucularına yazdığı bir yazıdır. Yazı, vapurun tasviri ile başlar. Yazar, vapurun yolculuk için rahat olduğunu, yemek salonunda Batı müzikleri eşliğinde yemekler yenildiğini söyler. Bir diğer salonda kadınlı erkekli grupların birlikte kâğıt oyunu oynadıklarını belirtir. Daha sonra kadın erkek karışık grupların birlikte havuzda eğlendiklerini, tenis oynadıklarını gözlemler. Didaktik bir üslupla mekân olarak vapuru öne çıkarır.

Mahfil mecmuasında yer alan⁹ bu yazısında Reşid Mazhar, Mısır ve Mısır’da bayramlardan şöyle bahseder: “Her yerde olduğu gibi Mısır’da da bayram geldi mi büyüklerin elleri öpülür. Kardeş, arkadaş, dost ahabpla bayramlaşılır” (Reşid Mazhar, 1922a: 208). Reşid Mazhar, yazısında kadın erkek çoluk çocuğun sokaklara döküldüğünü anlatarak bayram atmosferini betimler. Daha sonra Batı’daki bayram ile Doğu’daki bayramı şöyle mukayese eder:

“Bayram demek zannederim Şarkta böyle oluyor. Avrupa büsbütün rezalettir ya herkesin abur cubur yemesi, zilzurna içmesi, âdetinden fazla sebepli sebepsiz harcaması, velhasıl zıvanadan çıkması demektir” (Reşid Mazhar, 1922a: 208).

İçip sarhoş olmanın, sebepsiz para harcamanın Batı’da bayram zannedildiğini belirtir. Bayramların sevinç zamanı olduğunu, bayramda küslerin barışmasına

⁸İmzasız, Resimle Dünya Etrafında Seyahat, *Resimli Perşembe*, 29 TS 1928, S.184, s.6

⁹ Reşid Mazhar, Mısırdaki Bayram, *Mahfil*, S.48 (4), Şevval 1922, s.208-211.

dair hadisi şerif olduğunu söyler. Şarkta bayram gelince bazı durumların abartıldığını, dünyada başka gün kalmamış gibi eğlenildiğini belirterek eleştirilerde bulunur. Reşid Mazhar, bayramlarda kumarhanelere meyhanelere gidilmediğinden bahseder, eğlencenin tadının kaçırılmaması gerektiğini belirtir. Daha sonra Reşid Mazhar, bazı köylerin durumuna değinerek yazısına şöyle devam eder:

“Bu köyler, içinde rum bakkalı olmayan köylerdir. Orada içki kumar kokain yoktur. Ahalisi temiz giyinirler, berberleriyle bayramlaşırlar, ekmek ve katıkan ibaret yemeklerine bir parça hurma veya şekerli nohut ilave ederler. Hali yerinde olanlar ya bir tavuk, ya bir keçi keserler. Hemen ekserisinde yağlı hamurdan kaba çörekler yapılır” (Reşid Mazhar, 1922a: 208).

Bu hamurun misafirlere ikram edildiğinden bahsederek köy halkının yemek kültürüne değinir. Burada bulunan meyve ve sebzeleri zikreder ve acur adlı sebzenin başka memleketlerde bulunmadığını belirtir. Yemek kültürünü anlatmaya devam eder ve suyun testi ile içildiğini söyler.

Reşid Mazhar, yazısını didaktik üslupla kaleme alır. Genel olarak, Mısır’da bayramlardan, Batı’da ve Doğu’da bayramın nasıl geçtiğinden bahseder. Yazar, Mısır halkının bayramlardaki davranışlarını aktarır. Halkın yemek kültürüne değinerek yazısını sonlandırır.

Mahfil mecmuasında¹⁰ yer alan bir diğer yazıda Reşid Mazhar, Mısır kabristanından bahseder. Bu yazısında, öncelikle Mısır’ın çeşitli milletler tarafından istilaya uğradığına değinir.¹¹ Kabristana özel hazırlık yapıldığını şöyle aktarır:

“Bir gün evvel çıkınlar poğaçalar yapılır ve arefe akşamından yola revan olunur. O akşam gidemeyenler ertesi sabah olduğunda giderler. Mezarlığa giden yollara bakılınca zannedersiniz ki bütün kahire göç ediyor” (Reşid Mazhar, 1922e: 9).

Mezarlıkta dağıtılacak ikramların önceden hazırlandığını söyleyerek, mezarlık ziyaretinin çok kalabalık olduğunu aktarır. İnsanlar, ölülerini

¹⁰ Reşid Mazhar, Mısır’da Kabristan Ziyareti, *Mahfil*, S.49 (5), Zilkade 1922, s.9-11.

¹¹ Mısır’ın güçlü durumu ve Osmanlı ile büyüyen iç sorunlar Batı’nın da dikkatini çekmiştir. Fransa ve İngiltere tarafından Mısır’a hareket edilmiştir. Fransa Mısır’dan çekildikten sonra İngiltere Mısır’ı işgal etmiştir. İki ordu arasındaki karşılaşma Mısır’ın kaybetmesiyle sonuçlanmıştır (Aslan, 2013: 30).

unutmak yerine, onları ziyaret etmek için özel hazırlıklar yaparlar. Yollar arabacılarla kalabalıktan geçilmez hâdedir. Arabaların içi insanlarla doludur. Mezarlığa geldiklerinde, iki türlü mezarlığın olduğunu söyler. Mezarlıkların birinde Mısırlıların mezarları bulunmaz, diğer şarklıların mezarları vardır. Reşid Mazhar, bu mezarlarda sadece ölüler değil unutulup giden örf ve adetlerin de var olduğunu belirtir.

Yazar, aynı yazısının devamı olan bu yazısında¹² mezarlıkta para ile Kur'an okuyan sahtekâr dilencileri eleştirir. Bu dilenciler, ziyarete gelen insanları rahatsız ederler. Yazar bu manzaradan tiksindiğini belirtir. Daha sonra Osmanlı zamanından kalma Türk mezarında duygulandığını söyler. Ölüyü tanımadığı hâlde kendini ona çok yakın hisseder. “Eğer şair olsaydım duyduğum hisleri ebediyete kadar yaşatacaktım” (Reşid Mazhar, 1922e: 30) diyerek duygulandığını söyler. Yazar millî duygular içinde mezarlık ziyaretine devam eder. Mezarlıkta yer alan Türk mezarlarına üzüntüyle bakar ve bu ölülerin, bu toprakların artık Türk yurdu olmadığını bilseler ne hissedeceklerini düşünür. Daha sonra etrafta bulunan yıkık dökük kubbelerden, evlerden bahseder. Bu yapılar, oldukça eski ve bakımsızdır ve Arap mimarisine aittir. Yazar, buraya gelen insanları gözlemler. Kadınların, sadece yüzleri ile elleri görünecek şekilde simsiyah örtüye büründüklerini söyler. İnsanlar bir yandan Kur'an okuyup bir yandan da etrafı gözetlerler. Reşid Mazhar, burada samimiyetin olmadığını belirterek Kur'an okumanın ticarete dönüşmesinden yakınır. “...İslamiyetin Mısır gibi Türkiyeden sonra en koyu İslam yurdu olan bir memlekette de cehalet ve nas yüzünden bidatlara ve hurafelere mukabil olduğu için...” (Reşid Mazhar, 1922e: 30) diyerek İslâm yurdu olan bu yerde cehaletin olduğunu söyler. Reşid Mazhar, bunlara daha fazla dayanamaz ve mezarlıktan çıkar gider. Yolda kırık dökük merdivenli bir camiye rast gelir. “Yine sıvası dökülmüş harabe içinde mezar taşlarını meydana vuran alçak duvarlar arasında dar sokaklardan yürüyoruz. Tek minareli oldukça büyük bir camiye rast geldik” (Reşid Mazhar, 1922e: 30) diyerek, burada insan tezeği ve kuruyan çeşmelerin dikkatini çektiğini

¹² Reşid Mazhar, Mısır'da Kabristan Ziyareti, *Mahfil*, S.50 (5), Zilhicce 1922, s.26-30.

belirtir. Yazar burada İslam yurdunun camiye, mezarlığa olan saygısızlığını vurgular. Etrafta bulunan bazı temiz evleri Türk evlerine benzetir. Daha sonra dönüş yoluna devam ederek yazısını bitirir.

Reşid Mazhar yazısında didaktik üslup kullanarak Mısır'ın içinde bulunduğu durumu özetler. Mısır'da İslam dinine saygısızlık yapan insanlardan bahseder. Çevrenin kirli olduğunu vurgulayarak caminin bile temiz olmadığını şaşkınlıkla ifade eder. Mezarlıklar bakımsız harap ve yıkık hâldedir. Reşid Mazhar, Mısır'da bulunan Türk mezarlarına bakarak Mısır'ın kaybedilişine olan hüznünü dile getirir.

Mahfil mecmuasında¹³ yer alan “*Mısır'da Kış*” Reşid Mazhar'a aittir. Reşid Mazhar, Mısır'da kıştan bahsederek diğer yerlere nazaran burada kışın daha hafif geçtiğini belirtir. Kışın çok soğuk olmamasına rağmen insanların yazın giyindikleri gibi giyindikleri için üşüdüklerini söyler. İnsanlar, mevsim geçişlerine alışık olmadığı için hazırlıklı değildirler. Yağmur yağdığında insanların sokaklardan çekildiğini belirtir. Şehirlerde sıkıntı yoktur ama köylerde durum başkadır. Köy evleri dayanıksız olduğu için yağmur yağdığında köylülerin zarar görmesi kaçınılmazdır. Bu durumu şöyle belirtir:

“Yağmur yağar, şehirdemisiniz? Sokaklarda birkaç otomobil ve gittikçe azalan arabalardan başka kimse görülmez. Mağazalarda satıcılar sinek avlar. Herkes olduğu yerden dışarı çıkmaz. Yağmur kurur, apartman damlarına kadar çıkan sudan eser kalmaz. Oh ne iyi oldu da; yağmur yağdı. Dersiniz. Köydemisiniz? Yağmur daha damlamaya başlayınca tarlada çalışan fellahlar çantasını kapmış koşa koşa evine gider. Yağmurun köylerde devamı köylülerin harabı demektir” (Reşid Mazhar, 1922c: 197).

Daha sonra yazar, mevsimler hakkında bilgiler verir. Yazar bu yazısında didaktik üslup kullanır ve Mısır'ın genel durumundan bahseder. Mısır'da insanların aynı şartlar altında yaşamadığını, mevsimleri farklı karşıladıklarını gösterir.

¹³ Reşid Mazhar, Mısır Postası Mısır'da Kış, *Mahfil*, S.47, 18 Şubat 1922, s.197-199.

Basri Lostar'a ait bir diğerk gezi yazısı *Yeni Mecmua*¹⁴'da yer alır.¹⁵ Yazar¹⁶ vapuruna giderken yolda arkadaşlarına rastlar. "Biri bana Hinde gidiş deliliğinden, oraların oturulacak değıl, görülecek yerlerden bile olmadığından bahsediyor, bana vebayı, kolerayı, hatırlatıyor" (Basri Lostar, 1923f: 236) diyerek orada veba ile koleradan başka bir şey olmadığını anlattığını söyler. Daha sonra vapur yolculuğundan kısaca bahseder. İstanbul'dan uzaklaşırken güverteden oraları son bir kez izler. Havanın yağmurlu ve denizin puslu olmasıyla Haydarpaşa'yı ıslak bir tüle benzetir. Daha sonra hava ısınınca İstanbul'dan tebessümle uğurlandığını belirtir.

Vapurda bulunan Romanyalı genç bir gruptan bahseder. Bu grup neşeli, ancak aynı zamanda ciddiyetini koruyan bir gruptur. Burada tanıştığı kişilere İstanbul'un güzel yerlerini anlatır. Daha sonra vapur Atina'ya uğrar orada Eski Yunan medeniyetini gezdikten sonra yollarına devam ederler. Yazar burada Romanyalılarla arkadaş olduğundan, beraber eğlendiklerinden bahseder. Romanyalıların, İstanbul'dan aldıkları fesleri takarak Türkler ile dost olduklarını gösterdiklerini söyler.

Yazar bu yazısında Kahire'ye giderken bindiğı vapurda başına gelenleri öyküleme ile aktarır. Atina'ya uğradıklarında oraları kısa bir gezer ve oradaki tarihî yapılardan bahseder. Atina'da mutaassıp dindarların yıktığı tiyatroya değinir. Burada dindarların sanata karşı tutumunu yansıtır.

¹⁴ Derginin iki dönemi vardır. Öncelikle 1917-1918 yılları arasında yayımlanır. Daha sonra 1923 yılında ikinci dönemine başlar. Dergide tarih, güzel sanatlar, edebiyat, iktisat gibi konular yer alır (Yamaç, 1991: 19). Cumhuriyet Dönemi'nde Türk inkılaplarına değinen *Yeni Mecmua*'nın dili sadedir (Argunşah, 1992: 17).

¹⁵ Basri Lostar, İstanbul'dan Kahire'ye, *Yeni Mecmua*, S.77, 1 Haziran 1923, s.236.

¹⁶ Hasan Basri Lostar konsoloslukta görev almıştır. Hakkında kısaca şu bilgilere ulaşılmıştır: "Mutasarrıflardan ve Mekteb-i Mülkiye-i Şâhâne mezunlarından Emin Raşit Bey'in oğludur. Eğitim hayatına Selanik'te başlayarak önce Selanik Askeri Rüştıyesi'ni ardından Selanik Fevziye İdadisi'ni bitiren yazar, Temmuz 1912'de Mekteb-i Mülkiye'den mezun olmuştur. Dışışleri Bakanlığının çeşitli birimlerinde çalışmış, konsolosluk ve kançılarlık (elçilik ve konsolosluklarda yazı ve evrak işlerini yürüten görevli) yapmıştır. 1917 yılında İstanbul'da İtibar-ı Millî Bankası'na geçen Hasan Basri, bu bankanın Batum ve sonra Ankara müdürlüğü görevinde bulunmuştur. Cumhuriyetin ilanından sonra Dışışleri Bakanlığına geri dönmüştür" (Tunç, 2019).

“Kahire’de Hind Yolunda” adlı bir diğer yazı *Yeni Mecmua*’da yer alır.¹⁷

Bu yazıda Basri Lostar Kahire’den Hindistan’a giderken gördüklerini ve Hindistan’da yaşadıklarını aktarmaktadır. İki bölgenin ikliminin aynı olduğunu bu sebeple yabancılık çekmediğini “Fakat Mısır sıcak olduğu için yabancı gibi değilim. Hurma ağaçları ve develer gördükçe seviniyorum” (Basri Lostar, 1923g: 255) diyerek ifade eder. Zaman zaman bu iki bölgeyi mukayese etmeye devam eder. Kahire’nin daha sessiz ve daha temiz olduğunu belirtir. Havası ve temizliği hakkında şunları söyler:

“Burası hem çok pis ve lağım çukurlu bir şehir. ..Kalın tekerli arabalarının kaldırdığı tozlar hala içimde uçuşuyor gibi dışarda kirli ve ağır bir hava var. Evlerin havası ise hastalık mikroplarını yaşatmak için birkaç kere süzgeçten geçirilmiş gibi temiz ve hafif”
(Basri Lostar, 1923g: 255).

Sokaklarında gezerken, Kahire’nin yeni ve eski Kahire olarak ayrıldığını söyler. Eski Kahire’nin sokaklarının kötü, pis ve dar olduğunu vurgular. “Şarklı dükkânlarında garblı malların duruşuna hepsinde kırık dökük bir hâl veriyor” (Basri Lostar, 1923g: 255) diyerek Batılı ürünlerin oraya ait olmadığını belirtir. Şarklı dükkânların, ürünlerini Batılılardan temin etmesini eleştirir.

Yazar, yazısında genel olarak mekânlara değinir. Orada bulunan bir opera binasından bahseder. Binanın zevksiz görüntüsünü eleştirerek, eski Mısır mabedine benzemesi gerektiğini söyler. Şark memleketinde Batılı mimari pek hoşuna gitmez. Buradaki bir otelin mimari yapısını El Hamra’ya benzeterek eleştirel yaklaşımını sürdürür.

Yeni Yol mecmuasında¹⁸ yer alan “Kahire’de Bir Gezinti” adlı bir diğer yazı¹⁹ imzasız olarak yer alır. Yazar, Kahire’yi “Hristiyanların boyunduruğu altında inleyen Müslüman memleketlerden birisi de Mısır’dır” (İmzasız, 1925b: 700) ifadeleriyle tanıtır. Bölge hakkında bilgiler vererek bölgenin

¹⁷ Basri Lostar, Kahire’de Hind Yolunda, *Yeni Mecmua*, S.78, 15 Haziran 1923, s.255-256.

¹⁸ *Yeni Yol* mecmuası bir çocuk sanat dergisidir. 1923 – 1926 yılları arasında yayımlanmıştır. İçeriğinde hikâye, masal, gezi yazısı, sohbet gibi türler yer alır. (Öğüt, 2006: 4, 274).

¹⁹ İmzasız, Kahire’de Bir Gezinti, *Yeni Yol*, S.67 (3), 12 Mart 1925, s.700-701.

nüfusuna değinir. Bölgedeki insanların giyim kuşam tarzını ele alarak, sokaktaki adamların başına sarık sardığını söyler.

“Şu karşıdaki dar sokakları görüyorsunuz. İşte bunlar eski Kahire mahalleleridir. Evvel eski Kahire’yi dolaşacağız. Şimdi şu sokaktaki adamlara bakınız. Hemen hepsi bir aba giymiş, başına bir sarık sarmış. Tahf denilen bu sarıkların hepsi bir değil. Çünkü yeşilden maada her renge bir şehyin kiblesine aittir. Yeşil renkli sarıkları ise hacılar takar” (İmzasız, 1925b: 700).

Daha sonra rastladığı camilerden bahseder. Yazar, didaktik bir üslupla Kahire’nin görünüşte yenileşmiş olsa da aslında insanlarıyla birlikte eskiyi muhafaza ettiğini belirtir. Bölgedeki insanların sarık kullandıklarını, dolayısıyla dinî inançlarına göre giyindiklerini vurgular. Camiler dikkatini çeker. Kahire’nin dindar bir yer olduğunu aktarır.

2.1.3. Afrika Sahilleri

*Yeni Kitap*²⁰ mecmuasında yayımlanan “Afrika Sahillerinde Seyahat Notları”na Samiye Mahmud Nedim, gemi seyahatinden bahsederek başlar.²¹ Yazar, öncelikle bir kahvehaneye gittiğini söyler. Bu kahvehanelerin Fransa ve İtalya’da muhakkak bulunduğunu belirtir. Kahvehanede Türk ve Müslüman bir garsona rastladığını söyler. Garson onu Arap harfli el yazısından tanır ve Türk olduğunu anlar. Türk olmaları sebebiyle orada çok dikkat çektiklerini ve herkesin onlarla ilgilendiğini söyleyerek bu durumdan memnun olduğunu belirtir. Daha sonra burada rastladıkları çocukların da yine onlara hayranlıkla baktığını ve birkaç Türkçe kelime söylediklerini ifade eder. Daha sonra yazar, yazısını şu sözlerle sonlandırır: “...büyük gazimizin bize başettiği emsalsiz zaferden seyahat etmek insan tarif edilmez bir gurur veriyor” (Samiye Mahmud Nedim, 1927: 18-20).

²⁰ *Yeni Kitap* dergisi, siyasî meselelere değinmeyip, hikâye, şiir, hatırat, seyahatname ve mektup türünde yazılara yer verir (Özbek, 2009: 105). 1927 – 1928 yılları arasında yayımlanmıştır.

²¹ Samiye Mahmud Nedim, *Afrika Sahillerinde Seyahat Notları*, *Yeni Kitap*, 7 Teşrînisani 1927, S.7, s.18-20.

Samiye Mahmud Nedim, yazısını didaktik üslupla yazar. Yazısında, orada bulunan çocukların Türklere olan hayranlığına değinir. Türk birini görünce çok sevinip, birkaç kelime Türkçe konuştuğunu söyler.

2.1.4. Eritre

Afrika'da Kızıldeniz'e kıyısı olan Eritre'nin başşehri Asmara'dır. Asmara'ya sömürge döneminde Avrupa mimarisinde binalar inşa edilmiştir. Böylece Asmara kültür merkezi hâline gelmiştir (Dursun, 1995). Asmara hakkında bir adet gezi yazısı vardır, bu yazı *Resimli Uyanış* dergisinde yayımlanmıştır.²²

A. Seni, Asmara hakkındaki ilk izlenimi şöyle ifade eder:

“Çünkü, malûm ya, Afrika dendi mi, hatırıma miskin, miskin, barakalara, adi, hakir kulübeler, çörçöpten, kamıştan meskenler gelir, nasıl ki bunları Cidde Mekke yollarında da görmüştüm... burada köylülerin evleri de çok adama benziyor: pencereleri, kapısı, evleri muntazam bir çitle çevrilmiş bir avlusu, yanında tavuklarına mahsus kümesi, büyükbaş hayvanları olanın ağılı var...” (A. Seni, 1928: 58).

A. Seni, Afrika hakkında görüşlerini söyler ve Asmara'nın Afrika'ya benzemediğini belirtir. Kasabadaki yerlilerin evlerinin Avrupalılar kadar olmasa da Afrikalıların evlerinden iyi durumda olduğu söyler. Şehri dolaştığında Türklere olduğu gibi müstakil çarşılarının olmadığını belirtir. Mevcut büyük çarşıların, medeni insanlara hitap etmediğine dikkat çeker. Türk kültürü ile Afrika kültürünü çarşı ve evleriyle mukayese eder. Yazara göre Cidde'de medeniyet yoktur ve medeni insanlara hitap edecek çarşılar da yoktur. Asmara'nın ise böyle bir yer olmadığını belirtir. “Burada insan kendisini, Afrika'nın şarkında, yokluklar diyarında, medeni alemden binlerce mil uzak yerlerde bulunduğunu unutuyor, Avrupa'nın bir tarafında olduğunu zann ediyor” (A. Seni, 1928: 62) ifadelerinden anlaşılacağı üzere medeni olan Avrupa'dır, Batı'dır. Yazar, Asmara'nın halkını birbirine karışan karabiber ile pirinç tanelerine benzetir. Biberlerin yerli habeshileri, pirinçlerin İtalyanlar ve Avrupalıları temsil ettiğini söyler. Habeshilerin ise kara zebellahi değil de

²² A. Seni, Afrika'nın Şark Eteğinde Bir Avrupa Şehri: Asmara, *Resimli Uyanış*, S.1689, 27 Kanunuevvel 1928, s.57-59, 62.

yakışıklı olduğunu belirtir. Böylece yazar, Afrika halkı ile Avrupa halkının iç içe olduğunu vurgular.

A. Seni, bölgenin mimari yapısına değinir. Bölgede yer alan resmî binaların güzel, zarif olduğunu gözlemler. Kilisesinin zarif, caminin de fena olmadığını belirtir. Buradaki dinî inanışların çeşitli olduğunu gösterir. Yazar, kiliseyi camiye nazaran daha çok beğenir. Didaktik üslupla yazısını kaleme alarak, Afrika'nın sanıldığı kadar kötü durumda olmadığını vurgular.

Afrika ile ilgili dokuz adet gezi yazısı vardır. Bunlardan altı tanesi Mısır, biri Afrika sahilleri, biri Eritre, biri Fas ile ilgili yazılardır. Afrika ile ilgili gezi yazılarında genel olarak yazarlar gittiği yeri tanıtır, sosyal durumundan, geleneklerinden bahseder. Fas, Eritre hakkında birer adet gezi yazısı vardır ve genel anlamda bölgeyi olumlu yönde tanıtan yazılardır. Eritre yazısında Batı ile mukayeseler yer alır. Reşit Mazhar'a ait olan yazılar, Mısır'ı tanıtan yazılardır ve iyisiyle kötüsüyle Mısır'dan, eski ve yeni hâlimden bahseder. Basri Lostar'a ait olan Mısır yazılarında ise, yazar genel anlamda yolculuk durumu ele alınır.

2.2. KUZEY AMERİKA

2.2.1. Amerika Birleşik Devletleri

Amerika ile ilgili olarak, ilk zamanlar büyük olaylar yoktur. Amerika ile Türklerin ilk karşılaşması 1808 yılına rastlar ve bu dönemde iki ülke arasında önemli gelişmeler olmaz (Özgiray, 1999: 53-56). Genel olarak 1927-1933 yıllarında Amerika ile ilişkiler iyi düzeydedir (Özgiray, 1999: 68). Amerika ile ilgili üç adet gezi yazısı vardır. Bu yazılardan biri olan “*Amerika’da Beş Parasız Nasıl Okudum*” adlı yazı Mehmet Saffet’e aittir.²³

Mehmet Saffet²⁴ Amerika’da yaşadıklarından ve gördüklerinden bahseder. Memleketten ayrılırken tereddüt ettiğini, ancak oraları gezip gördükten sonra

²³ Mehmet Saffet, Amerika’da Beş Parasız Nasıl Okudum, *Resimli Perşembe*, S.154, 3 Mayıs 1928, s.6

²⁴ 1900 yılında Kıbrıs’ta dünyaya gelen Mehmet Saffet Engin Amerika’da sosyoloji, psikoloji ve felsefe alanında eğitim almıştır. Eski Türk tarihi üzerine çalışmaları vardır. (Göbel, 2022: 1).

kararından memnun olduğunu belirtir. Amerika'ya gitmek üzere yola çıkan Mehmet Saffet, öncelikle Kahire'ye uğrar. Müzeyi ve hayvanat bahçesini gezdikten sonra, Mısır'ın en büyük iskelesi olan İskenderiye'ye geçer. Burada bulunan darülfünun hakkında şu bilgileri verir:

“Orada iki bin küsür sene evvel kurulan bu Helenistik mektep tarihinin kaydettiği en büyük darülfünunlardan birisi idi ve Avrupa hayat irfanının inkişafında atinadan sonra büyük bir merkez olmuştu. Bunun kütüphanesini Arapların mahvettiğini idda ederler. ...bunlar Romalılar tarafından tahrip edilmişti” (Mehmet Saffet, 1928a: 6).

Mehmet Saffet, buradan İtalya'ya hareket etmeden önce, İskenderiye'nin liman feneri hakkında şunları söyler: “En uzak mesafelere kadar semalarını gönderebilecek bir hatırla yapılmış olan bu fener, eski zamanın en mühim yadigârlarından birisidir. Herkes bilir ki bu fener dünyada mevcut yedi acabiyeden birisidir” (Mehmet Saffet: 1928a: 6). Yazar, Amerika'ya gitmek üzere başladığı yolculuğunda İtalya'ya uğrar. Buradaki iskelede karşılanma şekli ile ilgili şu bilgileri verir:

“Burada İtalyan musikisini, İtalyan muhitinden bu akşam ilk defa olarak bir deniz kenraında konuşmadan tanıştığımız bir kızla yan yana, hemen aynı ruh ile, keman ve mandolin çalınan bu serenadları dinliyordum. Meğer bu, bura halkının bir âdeti imiş, başka memleketlerden gelenleri böyle karşılarılarmış” (Mehmet Saffet, 1928a: 6).

Daha sonra buranın şaraplarının meşhur olduğunu söyler. Vezuv Dağı'nın Mısır'daki ihramları hatırlattığını belirtir. İtalya'nın güzel sahillerinden Napoli'ye ulaşır fakat burayı beklediği gibi bulmadığını şöyle belirtir:

“Fakat burada ümit ettiğimiz şarkı ve neşe sahibi insanları iyi bulamadık etrafımızı bir sürü sefil, yaygaracı insanlar sardı. Kapkaççıların elinden pek müşkülâtla yakayı kurtardıktan sonra başka bir müşküle çattık. Önümüzde Amerika'ya gideceklere malumat acentesi diye bir heyet çıktı. Bunlar biletlerimizi ucuz alacaklarmış işlerimizi hemen göreceklermiş diyerek pasaportlarımızı aldılar ve bizi de eşyalarımızla beraber odanın içine tıktılar” (Mehmet Saffet, 1928a: 6).

Amerika rotasında ilerleyen Mehmet Saffet, Fransa'nın sınırına geldiği zaman, Fransa'ya muayene ile kabul edildiklerini aktarır. Daha sonra Paris, Londra gibi çeşitli yerleri gezdiğini bildirir. Paris ile Londra'yı bir kanalın

ayırıldığını fakat bambaşka iki memleket olduğunu mukayese ederek belirtir. Londra'nın Fransız muhitine nazaran daha ciddi bir yer olduğunu, Londra'da Doğu'ya ait izler olmadığını ifade eder. Burada hayal ve güzellik olmadığını söyler.

Resimli Perşembe'de yer alan ikinci yazısında²⁵ Mehmet Saffet, yavaş yavaş Amerika'ya yaklaştığını belirtir. Ancak Amerika'ya girerken kontrollerin daha sıkı olduğunu şöyle ifade eder:

“Amerika kıtasına ayak basabilmek için atlanacak bir bu sırat köprüsü kalmıştı. Burada pek ziyade sıkı muayenelerden, inceden inceye teftişlerden suallerden sapasağlam kurtulmak mecburiyetinde idik. Burada yapılacak göz muayenesi bilhassa fevkalade mühimdi. Çünkü verilecek aksi bir karar Amerika'ya girmemize mâni olacağı gibi dere tepe aşarak geldiğimiz yolu tekrar inmemize sebep olacaktı. Onun için bundan pek ziyade korkuyorduk” (Mehmet Saffet, 1928b: 4).

Amerika kıtasının kapısının diğerlerine nazaran daha iyi olduğunu söyler. New York'a geldiklerinde burada çok fazla gürültü kirliliği olduğunu belirtir. İnsan kalabalığı, arabalar, gemi sesleri... Daha sonra halkın konuştuğu İngilizce'nin farklı olduğunu aktarır.

Aynı dergide yer alan üçüncü yazısında²⁶ gittiği yerde Türk biriyle karşılaşır ve buna çok sevinir. Gurbette kendi vatanından birini görmekten memnun olduğunu söyler. Daha sonra orada tanıştığı arkadaşlarıyla gezmeye çıkar. Gezi sonrasında Amerika'yı çok beğendiğini belirtir. Eğitim amaçlı geldiği Amerika'da okuyabilmek için paraya ihtiyaç duyar ve bir fabrikada işe başlar. Amerika'da insanların makine gibi çalıştığını, buranın çok gürültülü bir yer olduğunu ve burada çalışma şartlarının zor olduğunu söyler. Yine de burada bulunmaktan öyle memnundur ki keşke bu imkânlar memleketimizde de olsaydı der.

²⁵ Mehmet Saffet, Amerika'da Beş Parasız Nasıl Okudum, *Resimli Perşembe*, S.155, 10 Mayıs 1928, s.4

²⁶ Mehmet Saffet, Amerika'da Beş Parasız Nasıl Okudum, *Resimli Perşembe*, S.156, 17 Mayıs 1928, s.4

Aynı dergide yer alan dördüncü yazıda²⁷ ise Mehmet Saffet, Amerika'nın mükemmel bir yer olduğunu sürekli vurgular. Daha sonra Amerika ile Türklerin yemek kültürlerinin farklılığına değinir. Amerikalıların en önemli yemeğinin sığır ve domuz olduğunu söyler. Türk yemeklerinde ise domuz yoktur. Ayrıca Türk sofralarında bulunan yoğurt burada bulunmaz. Yemekten sonra istirahat odasında musiki dinlediklerini söyler.

Mehmet Saffet aynı adlı dergide yer alan beşinci yazısında²⁸ “Amerikalılar kendilerine benzemeyenlerle katiyen ülfet edemezler” (Mehmet Saffet, 1928d: 9) diyerek Amerikalıların diğer milletler olan ilişkisine değinir. Ayrıca Türkleri de Binbir Gece Masalları'ndaki gibi tanımış yani yanlış tanımışlardır. Erkekleri palalı şalvarlı, kadınları peçeli güllü elbiselerle kıskançlık mücadelesinde olduğunu sanmaktadırlar. “...biz hakikatten bahsettikçe onlar şaka ediyoruz zannederek bir türlü inanmıyorlardı” (Mehmet Saffet, 1928d: 9) ifadesinde Türklerin zannettikleri gibi giyinmediklerine inanmadıklarını söyler.

Mehmet Saffet, daha sonra mimari yapılara ve sosyal hayata değinir. New York'un dünyanın en kalabalık yeri olduğunu belirtir. Kırk elli katlı yüksek binalar buranın temsilcisidir. Köprülerinin asma köprü ve muhteşem olduğunu belirtir. Caddeleri kalabalık, uzun ve güzeldir. Lokantaları ise otomatik makineler şeklindedir. Gezme yerleri akşam altıdan sonra kapatılmaz, gece hayatı devam eder. Yazara göre New York âdeta bir zevk âlemidir. Buranın kızlarının eğlence dolu olduğunu, Türk halkı gibi ketum olmadıklarını söyler. İnsanların iş konusunda ciddi, oyun konusunda ise eğlenceli olduklarını belirtir. Mehmet Saffet, New York'ta bir parkta derin düşüncelere dalar. Memleketteki baygın, sessiz saatleri hatırlar. Buranın ise daha canlı, âdeta bahar havasında olduğunu belirtir.

²⁷ Mehmet Saffet, Amerika'da Beş Parasız Nasıl Okudum, *Resimli Perşembe*, S.159, 7 Haziran 1928, s.10

²⁸ Mehmet Saffet, Amerika'da Beş Parasız Nasıl Okudum, *RP*, S.160, 14 Haziran 1928, s.9

Aynı derginin 161. sayısında bulunan altıncı yazısında²⁹ ise Mehmet Saffet, gördüğü müzeleri ve merkezdeki kütüphanesini çok beğendiğini söyler. Gezisinde rastladığı halkın gayet neşeli ve zarif olduğunu gözlemler. Ona göre, Amerika halkında daima azamet vardır.

Aynı dergide bulunan diğer yazısında³⁰ buranın trenlerinin Avrupa trenlerine benzemediğini söyler. Avrupa'ya nazaran buranın daha gelişmiş olduğunu belirtir. Avrupa ile New York'u mukayese eder.

Dergideki bir diğer yazısında³¹ Mehmet Saffet, arkadaşlarının bulunduğu bölgeye gider, bu bölgede dünyanın en büyük elektrik fabrikaları bulunduğunu söyler. Ayrıca en meşhur çelik fabrikalarının burada olduğunu, bu fabrikaların ve çalışanlarının makine gibi sürekli iş yaptığını aktarır. Fabrikalarda çalışan Türkler vardır. Oradaki Amerikalı arkadaşlarının Türklerin domuz eti yemediğini duyduğunda şaşırdığını belirtir.

Dergideki diğer yazısında³² Mehmet Saffet, fabrikadan bahsetmeye devam eder. Büyük bir fabrikanın avlusunda bulunan tahta eve değinir. Bu evde Şarklı işçilerin kaldığını ve kötü bir yer olduğunu bildirir.

Mehmet Saffet bir diğer yazısında³³ elektrik fabrikasından bahseder. Burada çalışan işçilerin neler yaptığını kısaca belirtir. Kadın ve erkek bütün insanların sürekli çalıştığını söyler.

Aynı dergide bulunan son yazısında³⁴ Mehmet Saffet, fabrikadaki işinden bahseder. Burada bir ustabaşı bulunduğunu ve ona işi tarif ettiğini söyler. Bir

²⁹ Mehmet Saffet, Amerika'da Beş Parasız Nasıl Okudum, *RP*, S.161, 21 Haziran 1928, s.11

³⁰ Mehmet Saffet, Amerika'da Beş Parasız Nasıl Okudum, *RP*, S.162, 28 Haziran 1928, s.9

³¹ Mehmet Saffet, Amerika'da Beş Parasız Nasıl Okudum, *RP*, S.163, 5 Temmuz 1928, s.13

³² Mehmet Saffet, Amerika'da Beş Parasız Nasıl Okudum, *RPM*, S.164, 12 Temmuz 1928, s.9

³³ Mehmet Saffet, Amerika'da Beş Parasız Nasıl Okudum, *RPM*, S.165, 19 Temmuz 1928, s.9

³⁴ Mehmet Saffet, Amerika'da Beş Parasız Nasıl Okudum, *RPM*, S.166, 26 Temmuz 1928, s.9

yabancı olarak Amerika’da bu kadar yoğun şekilde çalışmanın ve bir yandan mektep hayatına devam etmenin zor olduğunu belirtir.

Yazar, genel olarak Amerika’dan ve Amerikalıların yaşayış tarzından bahseder. Mekân olarak müze, hayvanat bahçesi dikkatini çeker. Amerika’ya giderken uğramış olduğu Kahire’den beğeni ile bahseder. Batıya geldiğinde hâlâ Doğu’nun etkisindedir. Amerika ile Türk yemek kültürünün farklı olduğunu söyler. Mehmet Saffet, Amerikalıları medeni olarak değerlendirerek Amerika’yı her yönden üstün bulmaktadır. Amerika şartlarının Türkiye’nin şartlarından daha iyi olduğunu belirtir. Amerikalıların Türkleri peçeli, şalvarlı olarak yanlış tanıdığını, oysaki Türklerin öyle giyinmediklerini ifade eder. Yazar öyküleyici anlatımla Amerika’yı sürekli övmektedir.

Yarın mecmuasında bulunan “*Amerika’da Mektep Hayatı*” adlı yazısında³⁵ Şerif Haşim, Amerika mektepleri ile Türkiye’de bulunan mektepleri “Amerika mekteplerinin teşkilatı tarz-ı usul-ı tedrisi bizim mekteplerin teşkilatına usuletine hiç benzemez. Yalnız ibtidai mektepler bizimkinin aynıdır” (Şerif Haşim, 1922: 220) diyerek karşılaştırır. Daha sonra bu mekteplerin nasıl olduğunu anlatır. “...ibtidailer hükümetin tesiri altındadır. Muallimleri hükümet tarafından imtihan ve temin edilir” (Şerif Haşim, 1922: 220). Çeşitli okulların kurallarına değinir. Okullarda bulunan zengin ve fakir öğrencilerin eşit olmayan hayatlarına vurgu yapar. Fakir öğrencilerin, zengin öğrencilerden para alabilmek için onların hizmetçiliğini yaptığını, pantolon söküklerini diktiklerini söyler. Bu durumu Türkiye’deki mektep öğrencileriyle mukayese eder. Daha sonra fakir öğrencilerin yaz tatillerinde otellerde zengin arkadaşlarına hizmet ettiklerini, bu ailelerle eğlenebildiklerini belirterek Türk kültürü ile şöyle mukayese eder: “Bu bizde küçülmek addolunur. Amerika’da ise gayet tabiidir. Tasvir ediniz zengin ile fakir birbirlerini kucaklarlar öperler mektep hayatlarından bahsederler” (Şerif Haşim, 1922: 220). Türklerin zengin fakir ayrımı olduğunu vurgularken Amerika’da böyle bir durum olmadığını belirtir. Yazar didaktik üslupla karşılaştırmalar yapar. Amerikalılardan övgüyle bahseder.

³⁵ Şerif Haşim, *Amerika’da Mektep Hayatı*, *Yarın*, S.38 (2), 13 Temmuz 1922, s.220.

Yarın mecmuasında yayımlanan³⁶ *New York'ta Bir Gece* adlı yazıda yazar öncelikle New York'a geleli üç gün olduğundan bahseder. İndiği istasyonda New York'u tanıtan çeşitli gazeteler, dergiler, rehberlerden söz eder. New York'un vapurlarını, Türkiye'nin vapurlarıyla mukayese ederek ikisi arasında benzerlik kurar. "New York'ta bir sahilden diğer sahile, adalardan şehre bolca nakleden vapurlar ciddi görülecek şey... Bunlar bizim araba vapurları gibi" (F.S., 1922: 201) diyerek vapurların Türkiye'deki araba vapurları gibi büyük olduğunu gözlemler. New York trenlerinin gece gündüz çalıştığını söyler. Trenle yolculuğu esnasında New York sokaklarının kalabalığından bahseder. "...Berlin'in İhlamuraltı Caddesi gibi son derece kalabalık binaların tepesinden tâ aşağısına kadar elektriklerle reklamlar var. İnsan baktıkça kendini hayretten alamıyor" (F.S., 1922: 201) diyerek Berlin'e benzetir. Daha sonra gitmiş olduğu tiyatro salonundan "Hipodrom, New York'un en büyük ve en yeni tiyatrolarından biridir...localardan koltuklardan başka iki sıra balkon loca ve koltuk var" (F.S., 1922: 201) diyerek bahseder. İzlediği tiyatroyu kısaca anlatıp yazısını sonlandırır. Yazar didaktik üslupla New York'tan kısaca bahseder. New York'un kalabalık ve insanların telaş içinde olduklarını söyler.

Amerika'yı anlatan üç adet gezi yazısı vardır. Bunlar Amerika'nın sosyal hayatından ve mektep hayatından bahseden yazılardır. Ayrıca yazılarda mukayeseli anlatım göze çarpmaktadır. Bütün yazılarda, eğitim sistemi ve sosyal hayatı ile Amerika'dan övgü ile bahsedilmektedir.

2.3. ASYA

2.3.1. Japonya

Japonya, on dokuzuncu yüzyılda Osmanlı ile ilişkilerini geliştirmeye başladığı dönemde, yenileşme çabalarına da girişir. Bu süreçte, Osmanlı ile benzer bir yenileşme süreci içerisindeydi. Japonların Batı'yı örnek olarak gelişip ilerlerken kendi kültürünü de muhafaza etmiş olması Osmanlı

³⁶ F.S., *New York'ta Bir Gece*, *Yarın*, S.37, 6 Temmuz 1922, s.201-202.

aydınlarının dikkatini çeker (Cankara, 2021: 505-506). Osmanlı ile Japonya arasındaki önemli dönüm noktalarından biri olan Ertuğrul Fırkateyni, İngiliz ve Fransız sömürgesinde olan Bombay, Singapur, Saigon ve Hongkong'ta önde gelen Müslümanlarla temasa geçmesiyle, Japonya'nın Müslümanlar ile müttefik olabileceği mesajını vermiştir (Çiçekel, 2009: 54). Yirminci yüzyılda, resmî dini İslam olan birçok ülkenin işgalden kurtulması, bazı aydınlara göre Japonya'nın önderliğinde Müslümanların birleşmesiyle mümkün olacaktır. Bu sebeple Japonya'yı, Müslümanları Japonya'da birleştirmek isterler (Dündar, 2006: 100).

Japonya ile ilgili iki adet gezi yazısı vardır. Bunlardan biri olan Ayaz İshaki'nin "*Japonya'da Neler Gördüm Neler Öğrendim*" adlı gezi yazısı³⁷ *Resimli Perşembe* dergisinde yer alır. Ayaz İshaki³⁸ yazısına Japonya'ya vapurla gideceğinden bahsederek başlar.³⁹ Japonların Bolşevik korkusuna değinerek "Bunun için onlara karşı çok dikkatli davranıyorlar" (Ayaz İshaki, 1927c: 7) ifadeleriyle Bolşeviklere karşı Japonların tutumundan bahseder. Daha sonra yolculukta başına gelen hadiseleri ve verilen yemekleri şöyle aktarır:

"Akşam yemeği için istasyonda kutulara doldurulmuş Japon yemekleri aldık. İnce çırılardan yapılmış bu kutuların, bir besinin içinde tuzsuz yağsız pişmiş pirinç, diğerinin içinde envai turşu, öbüründe balık vardı" (Ayaz İshaki, 1927c: 7).

Pilavı çubuklarla yemek zorunda kalıp, yemek yiyemediğine değinir. Yolculuğunun devamında trenle hareket ettiklerini belirtip, trenin içinden

³⁷ Ayaz İshaki, Japonya'da Neler Gördüm Neler Öğrendim, *Resimli Perşembe*, S.105, 26 Mayıs 1927, s.7.

³⁸ Ayaz İshaki'nin fikrî gelişimi dinî temeller üzerinedir. Babası tarafından İslamî ahlak esaslarına göre yetiştirilir (Baba, 2020: 12). "Kazan Tatarları'ndandır. Hem anne hem baba tarafından nesiller boyunca imamlık yapmış ailelere mensuptur" (Kaçalın, 2000).

³⁹ Ayaz İshaki bögledeki Tatarları birleştirmek amacıyla Japonya ile ilgilenmiştir. İdil Ural Türkleri'nin Japonya'ya gelip yerleşmesinden sonra, Tokyo'daki Türk Tatar grubu da 1921 yılında oluşmaya başlar. Bölgeye gelen Ayaz İshakî Uzak Doğu'daki bütün Türk Tatarları'nı İdil Ural bayrağı altında toplamak ister. 1933 yılında Ayaz İshakî Japonya'daki Türkleri İdil Ural Türk Tatar Derneği çatısı altında birleştirmeye başlar (Dündar, 2006: 106-110). Bu durumun İshaki'nin Japonya ile ilgilenmesinin sebeplerinden biri olduğu düşünülür.

gördüklerini aktarmaya devam eder. Japonların gayet nazik insanlar olduğunu belirtir. Japonların kılık kıyafetlerine değinerek kadınların başlarının açık olduğunu ve hepsinin millî kıyafetler giydiğini gözlemler. Kadınların gayet süslü giyindiklerini, ayaklarında takunya bulunduğunu aktarır. Kadınların kıyafetlerinin gayet süslü ve gösterişli olduğunu, Avrupalı kadınlardaki gibi modaya uyum sağladıklarını söyler. Ayrıca Japon halkının sarı ırka mensup ve tenlerinin beyaz olduğunu ifade eder. “Japon kadının ikinci dikkat ettiği şey kendisinin, yüzünün, boynunun beyazlığıdır” (Ayaz İshaki, 1927c: 7) diyerek kadınların fiziksel görüntülerine önem verdiklerini söyler.

Aynı dergide yayımlanan yazısının devamında⁴⁰ yolculuk boyunca yaşadıklarından bahseder. Japonya yollarının çok dağlı olduğunu, bu nedenle sürekli tünellerden geçtiklerini söyler. “Trenimiz Avrupa tarzında yapılan büyük bir istasyonun önünde durdu” (Ayaz İshaki, 1927ç: 5) diyerek oradaki istasyonun Avrupa tarzında olduğunu söyler. Tokyo’ya geldiklerinde burayı çok beğenmediğini söyler. “Sokaklar burada da başka Şark şehirlerinde olduğu gibi dar, evlerin ekserisi eski, üç katlı ahşaptır” (Ayaz İshaki, 1927ç: 5) diyerek Japonya’nın diğer Şark şehirleriyle benzediğini söyler. Ayrıca az sayıda betondan binaların, Amerika evleri gibi evlerin olduğunu belirtir. Daha sonra Japonya sokaklarının çok kalabalık olduğundan bahseder. Mağazalarını gezerler ve burada ilk dikkatini çeken şey, mağazada çalışan sayısının çok olduğudur. On-on beş hatta büyük mağazalarda yüz kişi çalıştığını belirtir. Japonya’da beyaz saçlı erkeklerin olmadığını söyler. Çünkü berberlerin müşterilerine sormadan onların saçlarını siyaha boyadıklarını aktarır.

Ayaz İshaki, aynı dergide yer alan aynı başlıklı yazısında⁴¹, Japonya’nın büyük parklarından bahseder. Bu parklar hakkında “Bunlar şehrin orta bir yerinde oldukları halde tabii ormanlık hallerini muhafaza edebilmişler” (Ayaz İshaki, 1927d: 6) diyerek parkın doğal güzelliğini koruduğunu belirtir. Parklarda gürültü yapan çocuklardan bahseder. Japonya’da çocuğun önemine

⁴⁰ Ayaz İshaki, Japonya’da Neler Gördüm Neler Öğrendim, *Resimli Perşembe*, S.106, 2 Haziran 1927, s.5.

⁴¹ Ayaz İshaki, Japonya’da Neler Gördüm Neler Öğrendim, *RP*, S.107, 9 Haziran 1927, s.6.

değindir. Japonya halkının çocuklara karşı tutumu hakkında “Japonya’da çocuk mukaddestir” (Ayaz İshaki, 1927d: 6) der. Burada çocukların eğitime önem verildiğini söyler. Şehrin en muazzam binası olan mikadoların sarayına gittiğini belirterek saray hakkında detaylı bilgiler verir. Daha sonra tiyatroya gittiğini söyleyerek, tiyatro binasının Avrupa tarzında taştan yapıldığını belirtir. Tiyatrodan bilgiler vererek “Japonya’da erkek, kadın sahnede beraber oynamıyorlar” (Ayaz İshaki, 1927d: 6) diyerek bunu mantıksız bulduğunu söyler. “Kadını bu kadar hür ve serbest olan Japonya’daki bu mantıksızlık havsalamıza sığmadı. Milletlerin telakkilerinde ne kadar farklar var” (Ayaz İshaki, 1927d: 6) ifadeleriyle şaşkınlığını belirtir.

Aynı yazının devamı olan dördüncü yazısında⁴² musiki mektebine gittiğini söyler. Buradan da kütüphaneye geçer ve kütüphaneyi gözlemler. Kütüphane hakkında “Demek bu kütüphane Petersburg’un, Paris’in, Berlin’in umumi kütüphanesinden daha küçük, fakat İstanbul kütüphanelerinden kıyas edilir derecede zengindir” (Ayaz İshaki, 1927e: 6) diyerek önemli yerleri kütüphaneleriyle mukayese eder.

Ayaz İshaki, *Resimli Perşembe*’de yayımlanan “Japonya’da Neler Gördüm Neler Öğrendim” adlı yazısına devam eder. Bu yazısında⁴³ pazar gününün burada tatil olduğuna şaşırdığını belirtir. Bu durumu eleştirerek şöyle söyler:

“Budda dininde olan, benliğini, ananesini bu kadar kuvvetli muhafaza eden Japonlar ecnebilerin dinî bayramları olan pazar günü devlet bayramı olarak kabul etmişler. Çoluk çocuklarının Japon ruhunda terbiyesine o kadar ehemmiyet veren Japonlar onların kalbine mukaddes bir gün olarak pazar gününü yerleştiriyor” (Ayaz İshaki, 1927f: 6).

Daha sonra gezdiği bir mektepten, mektebin eğitimlerinden bahseder. Öğrencilerin İngilizce’yi çok iyi öğrendiğini belirtir. Okulun kütüphanesinde

⁴² Ayaz İshaki, Japonya’da Neler Gördüm Neler Öğrendim, *RP*, S.108, 16 Haziran 1927, s.6.

⁴³ Ayaz İshaki, Japonya’da Neler Gördüm Neler Öğrendim, *RP*, S.109, 23 Haziran 1927, s.6.

gördüğü öğrencilerin sessizce ders çalıştığını, bunu gördüğünde ise şaşırdığını söyler.

Aynı başlığa sahip olan yazının altıncı yazısında⁴⁴ Japonya'dan bahsetmeye devam eder. Japonya Gazete İdarehanesi'ne gittiğini söyleyerek oradaki muharrirlerle tanışır. Japonya'nın Koreli, Çinli, Moğollarla dostça yaşamak istediğini, Batı'ya karşı Asyalı bir cemiyet kurmak istediklerini belirterek, bu sebeple Şimal Türklerine ilgiyle yaklaştıklarını söyler. “Bizim hakkımızda makaleler neşrediyorlar...” (Ayaz İshaki, 1927g: 6) diyerek orada görmüş olduğu yoğun ilgiden bahseder.

Ayaz İshaki önceki yazısının devamı olan bu yazıda⁴⁵ Japonya'daki bayramlardan bahseder. “Mayıs ayına girer girmez bayramlar başladı...Beş Mayıs büyük bir milli bayram: erkek çocuklar bayramı. Japon mitolojisi mucibince erkek çocukları hamisi sazan balığıymış (Ayaz İshaki, 1927g: 8) ifadeleriyle bayramları detaylarıyla anlatır. Japonlarda balığın önemli bir yer tuttuğunu şöyle söyler:

“Balığın en kuvvetlisi sazan balığı imiş. Erkek çocuğunun saffet korkusu Japon zihniyetinde bahadırılık olduğundan, o onların sazan balığı gibi sağlam kuvvetli olmasını istemiş ve sazan balığını erkek çocuğunun hamisi gibi telakki etmiş. Şu eski adet bugüne kadar devam etmiş” (Ayaz İshaki, 1927g: 8-9).

Daha sonra “Şelale Bayramı” diye bir bayramdan bahseder ve bu bayram için muhteşem hazırlıklar yapıldığını söyler. Bu bayramda Japonya'nın veliahtının (şimdiki Mikado'nun) on sekizinci yaş kutlaması yapıldığını belirtir. Mikadoların Japonya'daki öneminden bahsederek, onlara göz kaldırıp bakmanın büyük günah kabul edildiğini bildirir. Daha sonra bir diğer millî bayramı detaylarıyla anlatır.

Ayaz İshaki'nin aynı yazısının devamı olan diğer yazı⁴⁶ Japon ile Türk dilinin karşılaştırması ile başlar. Yazar, kendilerini ziyaret eden bir adamla

⁴⁴ Ayaz İshaki, Japonya'da Neler Gördüm Neler Öğrendim, *RP*, S.110, 30 Haziran 1927, s.6.

⁴⁵ Ayaz İshaki, Japonya'da Neler Gördüm Neler Öğrendim, *RP*, S.111, 7 Temmuz 1927, s.8-9.

⁴⁶ Ayaz İshaki, Japonya'da Neler Gördüm Neler Öğrendim, *RP*, S.112, 14 Temmuz 1927, s.6.

dil hakkında sohbetinden bahseder. Daha sonra bir lokantaya gittiğini ve odaların ayrı ayrı olduğunu söyler. Bu durumun Avrupa ve Türkiye’den farklı olduğunu belirtir. Musiki eşliğinde yemek yediklerinden şöyle bahseder:

“Dünyanın en güzel çorbası olan Tatar çorbasına alışanlara japonların çorbası kuvvetsiz geliyor. Başka yemekleri de o kadar iyi bulmadık. Salçaların envai çok, ekserisi bizim bilmediğimiz tatta fakat hepsi kuvvetlidir. En ziyade beğendiğimiz yemek, balıkları oldu. Bunlar başka bir usulde yapılmış gayet leziz yemektir” (Ayaz İshaki, 1927h: 6).

Aynı yazının devamı olan bir diğer yazıda⁴⁷ Ayaz İshaki Japonya’nın kadınlarından bahseder. Japon kadınının Türk, Arap, Fars kadını gibi başlarının örtülü olmadığını belirtir. Daha sonra Japon kadınının eğitimi öğrenmek için kız mektebine gittiğini söyler ve orada gördüklerini anlatır. “Evvela bunların ne yüzlerinde, ne gözlerinde ne de dudaklarında boya var. Tamamen elbiselerinde hiçbir süs yok” (Ayaz İshaki, 1927i: 5) diyerek öğrencileri detaylarıyla anlatır. Öğrencilerin terzilik, yemek, beden eğitimi gibi eğitimler aldıklarını aktarır. Bir başka mektepte öğrencilerin dikiş nakış ve sanat eğitimi aldıklarını söyler. Kadınların çok iyi eğitim aldığını, Japonya’nın kısa sürede gelişmesinde büyük rol oynadıklarını belirterek, İslâm aleminin bu meseleyi halletmedikçe ilerleyemeyeceğini söyler. Şimal Türk kadınının bu yolda birinci safhada olduğunu gururla belirtir.

Ayaz İshaki, önceki yazısının devamı olan onuncu yazısında⁴⁸ Japonların şimdiki dinlerinin Budizm dini olmasına rağmen âdet ve geleneklerinden dolayı Hindistan’daki Budizm dininden farklı olduklarını belirtir. Hindistan ve Japonya medeniyeti arasında dinî açıdan benzerlikler bulunduğu gibi farklılıkların da olduğunu vurgular. Japonya’nın Şintoizm’i benimsediğini söyler. Mezhep kavgalarının yaşandığını belirtir. Daha sonra mabedlerinden ve ritüellerinden bahseder. Türklerin dinindeki gibi ellerini yukarıya çevirerek bir şeyler okuduklarını söyleyerek iki din arasında benzerlikler kurar.

⁴⁷ Ayaz İshaki, Japonya’da Neler Gördüm Neler Öğrendim, RP, S.113, 21 Temmuz 1927, s.5.

⁴⁸ Ayaz İshaki, Japonya’da Neler Gördüm Neler Öğrendim, RP, S.114, 28 Temmuz 1927, s.6.

Ayaz İshaki aynı yazısının devamı olan yazısında⁴⁹ Japonya'nın idaresinden bahseder. Japonya'nın siyâsî durumundan, geçmişinden detaylar verir.

Ayaz İshaki, aynı başlıklı son yazısında⁵⁰ gittiği millî bir konserden bahseder. Burada Avrupa'ya dair hiçbir müzik çalınmadığını söyleyerek, konserdeki gösteriden detaylar verir. “Bunlardan melodileri bizim Şaman Türklerinin bazı melodilerini hatırlatıyor” (Ayaz İshaki, 1927k: 6) diyerek karşılaştırmalar yapar. Japon müziğini Türk halk müziğinden daha aşağıda bulduğunu belirtir. Daha sonra Japon mimarisini incelemek amacıyla köşkleri gözlemlediğini söyler. “Bu zarafet ve güzelliğe hayret etmemek mümkün değildir” (Ayaz İshaki, 1927k: 6) diyerek Japonların mimarî yapısını çok beğenir.

Ayaz İshaki, yazısını öyküleme yoluyla aktarır. Yazıda Japon halkı ön plana çıkmaktadır. Mekân olarak Japonya'dan ve oradaki evlerden, mekteplerden, binalardan bahseder. Kadınların giyimi konusunda Avrupa ile Japonya'yı baş örtüleri konusunda karşılaştırır. Mimari yapılarını çok beğenirken, köşkün bir odasının Avrupa tarzında olmasını garipser.

Ayaz İshaki tarafından gerçekleşen bu gezi 1919'da yapılmıştır ancak 1927 yılında *Resimli Perşembe* dergisinde yayımlanmıştır⁵¹. Ayaz İshaki, Soyel şehrine vardığında, istasyonun Avrupa tarzında yapıldığını şöyle belirtir:

“1919 senesi 14 nisanıydı. İstasyonun etrafında muhtelif ağaçlar rengarenk, başka ağaçlar yemyeşil bayraklardan yeni yazılı elbiselerine bürünmüşlerdir. Avrupa usulünde yapılan istasyondan çıktıktan sonra gözüme çarpan ilk şey bütün ahalinin beyaz elbise giymesi olmuş idi. Tek tük siyah elbise giymiş Japonlar bu beyaz denizin içinde küçük adalar gibi kayboluyor tekrar meydana çıkıyorlardı” (Ayaz İshaki, 1927b: 7).

⁴⁹ Ayaz İshaki, Japonya'da Neler Gördüm Neler Öğrendim, *RP*, S.115, 4 Ağustos 1927, s.8.

⁵⁰ Ayaz İshaki, Japonya'da Neler Gördüm Neler Öğrendim, *RP*, S.116, 11 Ağustos 1927, s.6.

⁵¹ Ayaz İshaki, Rusya'dan Kaçarak Çin ve Japonya'da Aylarca Dolaşan Bir Muharrir, *Resimli Perşembe*, 19 Mayıs 1927, S.104, s.7.

Burada insanların arabacı olarak kullanıldıklarını söyler ve bu duruma şaşırır. “...yolcu için kolay ve ucuz olduğu hâlde biz onlara binmedik. Bizim terbiyemiz kendi cinsimizi vaşak olarak kullanmaya müasde etmiyordu. Pahalı olmasına rağmen otomobili tercih ettik” (Ayaz İshaki, 1927b: 7). Japonların insanlara değer vermediğini gözler önüne serer. Buranın dar sokakları ve ahşap evleriyle İstanbul’a benzediğini belirtir. İkisini mukayese eder ve Soyel’in daha fakir olduğunu söyler. Kadınların kıyafetlerini İstanbul kadınlarının kıyafetlerine benzetir. Fırfırlı elbiseler, takye, başlarındaki örtü ile iki medeniyetin kadınları arasında bağ kurar. Ancak kıyafetlerin din sebebiyle olmadığını, burada hicab bulunmadığını belirtir. Erkeklerin başlarındaki hasır şapkaların Türklerin kullandığı şapkalar gibi şemsiye şeklinde olduğunu belirtir. Daha sonra kralların sarayından şöyle bahseder:

“Şehirde dikkati celp edeceği en güzel ve büyük bina kralların sarayıdır... Çin tarzı mimarisinde gayet yüksek bir bina, asıl saray bu imiş. Bunun arka tarafında bir küçük daire içinde küçük saraylar, bunlar harem daireleri imiş. Bütün sarayın etrafını gayet büyük bir bahçe ihata etmiş. Sanki bir göl içinde bir kabul dairesi. Bütün binalar gayet ince güzel, zengin yapılmış. Yalnız bu saraylarda hiçbir hayat eseri yok. Bunlarda ne yaşayan var ne oturan” (Ayaz İshaki, 1927b: 7).

Sarayın bahçesinde Avrupa mimarisi tarzında bir bina olduğunu söyler. Müzeyi gezerek burada daha önce muhteşem bir medeniyet olduğunu belirtir. Müzede Türkçe birkaç parçaya denk gelir, Türk medeniyetinin buralara kadar tesir ettiğini söyler. Şehirde gezerken Buda heykelini görür ve şöyle der:

“İki tarafında da kıpkırmızı renkte öküz boynuzu gözüktüyor. Bu boynuz İstanbul’un eski camilerindeki aylara çok benziyor. Kim bilir belki bu öküz boynuzu vaktiyle bizim Türklerde muakddes addedilen boynuzun aynıdır. Bunun kutsiyetinin belki bizim hepimiz için müşterek bir efsanesi vardır” (Ayaz İshaki, 1927b: 7).

Ayaz İshaki, Korelilerin, Çinliler ve Japonların aralarındaki farkları anlatır. Korelilerin yüz şekillerini Avrupai simalara benzetir. Korelilerin şair bir millet olduğunu düşünür. Onların üç telli ud dinlediklerini belirtir. Ayaz İshaki bu yazısında, gördüğü yerler ile İstanbul arasında sürekli benzetmeler yapar. Didaktik üslup kullanarak karşılaştırmalar yapar. Genel olarak gezisinden beğeni ile söz etmektedir.

2.3.2. Türkistan

Türkistan ile ilgili bir adet yazı bulunmaktadır. Bu yazı genel olarak Doğu Türkistan'ı tanıtmaktadır. *Hayat* mecmuasında⁵² yer alan bu yazısında⁵³ Kazım Sevinç, Türkistan'dan bahseder. “Son zamanlarda İngiliz ve Amerikalı kaşifler Orta Asya’da (Tatançıyan) dağları havaliyesinde, ayrı ayrı, keşfiyyat ve tetkikatte bulunmuşlardır” (Kazım Sevinç, 1928: 13). Amerikalıların seyahati sonucunda Orta Asya hakkında önemli bilgiler elde edildiğini belirtir. Keşfedilen bölgeler ve etrafındaki yerler hakkında bilgiler verir. Orta Asya’da sahralar bulunduğundan bahseder. Tiyanşan⁵⁴ dağlarından ve bu dağlarda bulunan yılanlara değinir. Daha sonra Kazım Sevinç, Orta Asya’da bulunan Pamir Yaylası’ndan bahsederek dünyanın en güzel yabani koyunlarının burada olduğunu belirtir. Bunların keşfini Marco Polo’nun yaptığını izah eder. Bu keşif seyahatlerinin zorlu şartlarda gerçekleştiğini, geçilen yollardan hayvanların bile güçlüklerle geçtiğini aktarır. Yolların çığ tehlikesi altında olduğunu, seyyahların zorluklar yaşadığını anlatır. Buzullara çarpan güneş ışıklarının gözleri kamaştırdığını ve yolculuk esnasında zorluklar yaşandığını söyler.

Gilgit köyünden bahseden Kazım Sevinç, buranın coğrafi özellikleri hakkında bilgiler verir. Köylülerin evlerinin kerpiçten yapıldığını ve köye dağınık şekilde yerleştiklerini ifade eder. Yolculuğun zorluğunu şöyle ifade eder:

“Bu dağlık arazide; uçurum kenarlarında, tehlikeli yürüyüşlerden sonra, uzun bir inişe tesadüf etmek için ucucalı bir yokuş çıkılır, yeni bir geçitte dinlenmek için, dar boğazlar geçilir. Fakat yolda, seyredilen manzara o kadar güzeldir ki, karlı şahikaların azameti bütün bir gönlün yorgunluğunu telafiye kâfi gelir” (Kazım Sevinç, 1928: 10).

⁵² *Hayat*, 1926 yılından 1929 yılına kadar yayımlanmıştır. 1928 yılındaki 105. sayısından itibaren Latin harfleriyle yayımlanmaya devam etmiştir. Şiir, hikâye, edebiyat tarihi gibi yazılar yer alsa da, yeni kurulmuş olan Cumhuriyet’in tanıtılmasında rol oynamıştır (Şenses, 2008: 10, 82)

⁵³ Kazım Sevinç, Türkistan’ı Çini’de Seyahat, *Hayat*, 9 Ağustos 1928, S.89 (4), s.9-13.

⁵⁴ Tanrı dağları.

Pamir’de yaylalar bulunduğunu ve burada öküzlerle yük taşındığını belirtir. Ayrıca öküz arabasıyla yola devam edilebileceğini ekler. Kaşgar’dan seyahat ederken karşılaşılan zorluklardan, gündüzleri sivrisinek saldırıları olduğundan bahseder. Seyyahların gündüzleri kervansaraylarda dinlendiğini bildirir. Seyyahların, Türklerin misafirperverliğinden memnun olduğunu ifade eder. Daha sonra Turfan şehrine değinerek, burası hakkında bilgiler verir. Türkistan’da dağların manzarasının mükemmelliğinden bahseder. Yaz mevsiminde akan coşkun sulardan, kanyonlardan, derin ve kutlu sularından, nehirlerden betimlemeler yaparak bu coğrafyayı anlatmaya devam eder. Himalaya ve Karakurum dağlarının geçitlerinin zorlu olduğunu söyler. Buraları geçmek için katır kullanıldığını belirtir. Daha sonra halktan şöyle bahseder:

“Türkistan’daki Kırgız köylüleri uzun kollu pamuktan yapılmış bir hırka giyerler. Hayvanlardan elde edilen yünler Rusya’ya gönderilip satıldığı için Türkistan ahalisi elbiselerini daha ziyade pamuktan yaparlar” (Kazım Sevinç, 1928: 12).

Kazım Sevinç, halkın kıyafetlerine şöyle değinir:

“Türkistan’daki Kırgız köylüleri uzun kollu pamuktan yapılmış bir nevi hırka giyerler. Hayvanlardan elde edilen yünler Rusya’ya gönderilip satıldığı için, Türkistan ahaliyesi elbiselerini, daha ziyade pamuktan yapmaktadır” (Kazım Sevinç, 1928: 13).

“Kırgızların mandaları nakil vasıtası olarak kullanmaları çok şayan-ı takdirdir” (Kazım Sevinç, 1928: 13) diyerek halkın yaşayışını aktarır. Kırgızların çadırlarını nasıl kurup kullandıklarını detaylarıyla izah eder. Didaktik bir üslupla bölge hakkında bilgiler verir.

2.3.3. Hindistan

Hindistan ile Türklerin ilişkileri çok eski zamanlara dayanır. “Hindistan’a Türklerin ilgisi M.Ö. I. binin başlarına kadar uzanmaktadır. Ancak Türklerin Hindistan’da etkili olması, Gazneliler Devleti’nin kuruluşuyla (963-1187) başlayarak Sultan Mahmut (990-1030) döneminde en yüksek seviyeye ulaşmış ve Hindistan’da 1857’ye kadar sürecek olan Türk hâkimiyetinin temelleri atılmıştır” (Şahin, 2018: 128). Hint ile Osmanlı ilişkileri 19. yüzyılın sonlarından itibaren daha da gelişmiştir. Bunun en önemli sebeplerinden biri de halifeliktir (İzmir, 2022: 30). Osmanlı Devleti’nin

izlediği Pan-İslamizm politikasıyla birlikte bağılıkları daha da artan Hintliler, halifelğin kaldırılmasına tepki göstermişlerdir (Kutlu Yürük, 2022: 42). Hindistan'ın İngiliz sömürgesi olmasına rağmen ikili ilişkiler gelişmeye devam etmiştir. Hint halkının Millî Mücadele'ye ve Mustafa Kemal'e destek vermişlerdir. Lozan Barış görüşmelerinde de Hint heyeti baskı oluşturmaya amaçlamıştır (Kutlu Yürük, 2022: 30-34). Millî Mücadele Dönemi'nde Hintliler maddi ve manevi destek olmuşlardır (İzmir, 2022: 107).

Hindistan ile ilgili on altı adet gezi yazısı bulunmaktadır. Rajputana'yı anlatan Basri Lostar'a⁵⁵ ait olan gezi yazısı, *Yarın* mecmuasında yayımlanır.⁵⁶ Rajputana'nın o dönemde bir çöl olduğu, Basri Lostar'ın şu ifadelerinden anlaşılmaktadır:

“Rajputana Hind'in garbını kaplamış vahaya benzeyen bir çöldür. İçinde o kadar güzel yerler olduktan sonra onu ben çölden ziyade bir vaha addediyordum. Rajputana Hindin en asil evladını doğuran bir ülkedir. Uzun boylu, geniş göğüsü, içine kıvrık sakallı, mehib sarıklı Rajputana size ölmüş bir sultanın hâlâ yaşayan hassa askerleri hissini verir” (Basri Lostar, 1922c: 147).

Buraya iki defa geldiğini belirten Basri Lostar, hayranlığını gizleyemez. Yolculuğunu trenle yaptığını belirtir “Hind trenleri pek rahattır. Gece yolculuğu için yataklı vagonları yoktur fakat kendi başınıza size boylu boyuna bir sıra verirler. Gündüz üzerinde oturur, uzanır, geceleri üzerine yatağınızı serer uyursunuz” (Basri Lostar, 1922c: 147) diyerek trenin içini detaylarıyla anlatır. Trende oturarak ve yatarak seyahat etme imkânından bahseder. Yolculuğunuzda işlerinize yardımcı olacak bir uşak lazım olduğunu söyler.

⁵⁵ Türk Kızılay Heyeti Hindistan'a ziyarete gitmesinin saltanatın kaldırılmasından hemen sonraya rastlaması siyasi anlam taşıdığını gösterir. Heyetin bir diğer misyonunun Müslümanların tepkisini ölçmek Hint Müslümanlarının sarsılan güvenelerini kazanmak olduğu söylenebilir (İzmir, 2022: 208). Daha sonra bu bağlamda ve yeni reformları anlatmak üzere Hindistan'a çeşitli ziyaretler yapılmaya devam eder. Bunlardan biri Halide Edip Adıvar ve Rauf Bey'in ziyaretidir (İzmir, 2022: 215). Bir diplomat olan Basri Lostar'ın ziyaretinin de bu döneme denk gelmesi siyasi sebeplerle ilişkilendirilebilir.

⁵⁶ Basri Lostar, Abu Dağı'nda Rajputana, *Yarın*, S.33, 8 Haziran 1922, s.147-148.

Hindistan'ın ikliminden memnun olmadığını belirtir. Havanın çok sıcak olduğunu “Sizi sapasağlam iken bazen hasta gibi yapar. Onun için kendinize bakacak yanınızda biri lazımdır” (Basri Lostar, 1922c: 147) diye ifade eder. Trende insanlar arasındaki sınıfsal ayrımcılığa şöyle dikkat çeker:

“Beyazlar tren yolculuğunu Hind'e bir kral saltanatı ile yaparlardı. Yer bulamadınız mı derhal size ayrı bir kompartıman açılır, kompartımanlar dolu mu ayrı bir vagon çıkar. Hiçbiri olmazsa yerliler kovulur, yerlerine siz geçersiniz” (Basri Lostar, 1922c: 147).

Basri Lostar yolculuğundan memnun olmadığını, yolların çöl olması sebebiyle kıyafetlerinin kum olduğunu, trenin pencerelerinin kumları engelleyemediğini belirtir. İstasyona geldiklerinde binanın sıcaktan etkilenmemesi için, hasır serilip sürekli sulandığını söyler. Elektrik olmayan yerlerde yelpazeye benzeyen bir panga kullanıldığını ve bunu bir hizmetçinin yaptığını ifade eder. Burada sınıfsal farklılık göze çarpar. Abu Dağı'na geldiğinde başına gelen talihsizlikten şöyle bahseder:

“...Gitmeden evvel oradaki otellerden birine telgraf çekip odanızı evvelden tutmalısınız. Bunu ihmal ederseniz bazen yer bulamaz, yolculuğunuz burnunuzdan gelir. Abu Dağı'nda biz buna uğradık. Otele telgraf çekmeyi unutmuşuz. ‘Rajputana Motel’in müdürü genç Farsî bu kabahatimizi nazikâne yüzümüze vurdu, ceza olarak yeri olmadığını söyledi” (Basri Lostar, 1922c: 147).

Yer bulamadığı için bungalov evlerde konakladığını ve bu durumdan memnun kalmadığını belirtir. Dağa ulaştığında önce dağın fiziksel özelliklerinden şöyle bahseder:

“Abu Dağı deniz yüzünden dört bin beş yüz kadim yüksekte, Bombay'ın dört yüz yirmi beş İngiliz fersahı şimalinde ve Delhi'nin bir o kadar fersah cenübünde bir sayfiyedir” (Basri Lostar, 1922c: 148).

Daha sonra ikliminden, halkın buraya serinlemek için yerleştiğinden, gölün suyunun temizliğinden ve etrafta bulunan mağaralardan beğeniyle bahseder.

Basri Lostar bu yazıda, yolculuğu hangi vasıta ile yaptığından başlayıp yolda karşılaştıklarını, yaşadıklarını, gördüklerini öyküleyici bir anlatımla aktarır. Hindistan'da sınıfsal farklılıkların nerelerde karşısına çıktığını gözler önüne serer. Basri Lostar, en çok Hindistan'ın ikliminden rahatsızdır.

Yarın mecmuasında yer alan bu yazıda⁵⁷ Basri Lostar, Hindistan Bombay'dan bahseder. Basri Lostar, Bombay'ın yerlilere göre güzel olduğundan, kendi fikrinin bu yönde olmadığından bahseder. Beş sene evvel yine Bombay'a gelmiş olduğunu ve buraları beğenmediğini söyler. Bombay'ın bir mahallesini Avrupa ile mukayese eder. "Asfalt döşenmiş geniş caddeleri, asansörlü evleri, muazzam daireleri, otelleri, mağazaları, görürsünüz" (Basri Lostar, 1922ğ: 4). Devamında ise "Havada başı adeta bir misli daha şişiren ağırlık, her an ellerinizi yıkamak ihtiyacı duyuran yapışkan rutubeti ile bin renkte elbise giyinmiş Hindliler olmasa bir istiva ülkesinde yaşadığınızı belki hissetmezsiniz" (Basri Lostar, 1922ğ, 4) diyerek Avrupa'ya benzediğini vurgular. Ayrıca Hind halkının giyim kuşamına dair izlenimlerini aktarır. Havanın sıcaklığı sebebiyle vantilatörün orada önemli olduğunu ancak kendisinin buna alışamadığını söyler. Bombay'ın iklimine ve insanların iklimlere bağlı yaşayışlarına şöyle değinir:

"Bombay'ın sığağı en ziyade marttan mayısa kadardır. Öğleleri güneş çarpar, çıkamazsınız. Gecelerle gündüzler hemende aynı hararettedir. Bu aylarda herkes dağlara kaçır" (Basri Lostar, 1922ğ: 4).

Yağmur mevsimine Hindistan'da manşon denildiğini ve yağmurun etkisiyle ancak büyük gemilerin hareket edebildiğini söyler. Bombay'da sarıkla gezen halkın, Bengal'de omuz örtüsüyle gezdiğini belirtir. Basri Lostar, öyküleyici anlatımla genel olarak insanların davranışlarını ön plana çıkarır. Mevsimlerin insan üzerindeki etkisinden bahseder.

Basri Lostar, önceki yazısında olduğu gibi ikinci yazısında⁵⁸ da Bombay'dan ve Hindistan'dan detaylarıyla bahseder. Öncelikle yine havanın sıcaklığını eleştirir ve sıcakta yürürken beş dakikalık mesafenin saatlerce yürümüş gibi hissettirdiğini belirtir. Bu sebeple her Avrupalının araba sahibi olduğunu ekler. Daha sonra Malabar Hill'den ve insanların bu meydana toplandığından bahseder. Ayrıca halkın sınıfsal farklılığa sahip olduğunu şu ifadelerle belirtir:

⁵⁷ Basri Lostar, Bombay, *Yarın*, S.18, 16 Şubat 1922, s.4-5.

⁵⁸ Basri Lostar, Bombay, *Yarın*, S.21, 9 Mart 1922, s.4-5.

“Efendilerinin arkasından sokağa fırlamış hizmetçilerde burada ehemmiyetli bir kitleyi teşkil ederler. Hinddeki Avrupalı hayatında yerli hizmetçilerin mevki büyüktür. Sıcak size kımıldanmak takati bile bırakmadığı için sizi soyan, giydiren hizmetçinizdir” (Basri Lostar, 1922h: 4).

Halkın arasında hizmetçiler ve hizmet edilenler bulunmaktadır. Hizmetçilerin trende farklı odalarda kaldığını söyler. Basri Lostar, hükümet binalarının çirkin olduğunu belirtir. “Önünden geçerken Zeynep Hanım Konağı’nı hatırlar ve içimi çeke çeke uzaklaştırdım” (Basri Lostar, 1922h: 4). Yazının devamında sınıfsal farklılıkları şöyle aktarır:

“Orta halk akşamları meydana araba ve otomobilleri içinde hava alırken mümtaz sınıf “yat kulub”de toplanmış, musiki ile çay içiyor ve dedikodu ediyordu. Bombay’ın kibar İngiliz halkı bu kulubde buluşurlar. İçinde her gün yüzlerce vapur barındıran limanın ağzına doğru kurulan bu kulub cidden güzel bi yerdir” (Basri Lostar, 1922h: 4).

Bombay valisinin araba yerine dört atlı araba ile gezdiğini belirtir. Yerli mahallelerinde bulunan Basri Lostar, burada yerli avam halkının kahvelerde değil de cami avlularında toplandığını söyler. Aralarına yabancı otomobil girince ona bakmak için toplandıklarını hatta kendilerinden geçtiklerini ifade eder. Yerlilerin pek çok gruba ayrıldığını aktarır. Bir yerlinin evine yemeğe davet edilen Basri Lostar, gittiği evin avlusunu Anadolu’da bir han avlusuna benzettir. Daha sonra bu evi betimlemeleriyle aktarır:

“Sırma takyeli ihtiyar ev sahibi beni karşıladı. Ceviz takımlı salonuna soktu...Salon bu mobilyası ile bana ölmüş bir saltanatın mezarında bir ziyafete davetli hissini verdi” (Basri Lostar, 1922h: 4).

Bu ziyaretinden sonra davetli olduğu zengin bir Müslümanın evindeki düğünden bahseder. Yolculuk esnasında görmüş olduğu dar sokaklardan yürümenin imkânsızlığına değinir. Düğünde mevlüt okunduğunu, şerbetler içildiğini, nikâhın kıyıldığını, kızın eşyalarının sergilendiğini belirtir. Yazar burada mekân olarak camiyi vurgular.

Basri Lostar, Bombay’ı anlattığı üçüncü yazısına⁵⁹ Bombay Limanı’ndan bahsederek başlar. Daha sonra Hind halkının deniz aşmanın günah olduğuna inandığını söyler. Bombay’dan memnun olmadığını şu ifadelerle belirtir:

⁵⁹ Basri Lostar, Bombay, *Yarın*, S.22, 16 Mart 1922, s.2-4.

“İnsan böyle günah işlettiği için midir nedir, Bombay limanını daima yabancı ve sıkıntılı buldumdu. Ve hakikaten insan onun suları üzerinde kavruluyordu. Fırtına mevsimi değilse, üzerinden hafif bir rüzgâr bile esmez gibi.. İnsan kayık içinde karadan daha ziyade terliyor ve sandalın yelkeni yerine insanın başı şişiyor” (Basri Lostar, 1922i: 2).

Daha sonra Tac Mahal’in mükemmelliğini zikreder ve misafirler için yapıldığını belirtir. Otelin fiziki özelliklerine değindikten sonra yemeklerini müzik eşliğinde yediklerinden, deniz manzarasından, otelde düzenlenen partilerden ve dans salonundan bahseder. Akşamları köylü halkının oteli hayretle izledikten sonra denizi seyre daldığını, otel halkının onları izlediğini belirterek Hindistan’daki sınıfsal ayrımcılığın yansımalarını göstermektedir. Halkın para kazanmak için bu limanda sıcağın altında zorluklarla çalıştığını söyler.

Basri Lostar, Bombay’ın bir diğer binası Viktorya Terminos’a değinir. Bombay’da bulunan bir başka gar ile mukayese ederek diğer garın pis ve küçük olduğunu söyler. Demir yollarından bahsederek yolu düzgün olmayan memleketin hiçbir şeyinin düzgün olamayacağını belirtir. Daha sonra Basri Lostar, bir başka Hind adetlerine şöyle değinir:

“Hind’e gelen veya onu terk edenleri memleketlerine bend etmek için Hindlilerin güzel bir adeti vardır. Sizi karşılamaya veya geçirmeye gelen tanıdığınız her yerli boynunuza çiçekten bir gerdanlık takar, elinize büyük bir buket verir” (Basri Lostar, 1922i: 4).

Bu sayede çiçekleri ilk ve son koklayan kimsenin memleketin esrarını aldığını belirtir. Yazar öyküleyici anlatımla yazısına devam eder. Halkın dinî inanışına değinir. Mekân olarak Tac Mahal’den, Viktorya Terminos adlı bir gardan bahseder. İnsanların aynı hayatları yaşamadığını, ayrımcılıklar olduğunu vurgular.

Basri Lostar dördüncü yazısında⁶⁰ yine Bombay’dan bahseder ve Hind yolculuğuna başlarken ki tereddütlerine değinir:

“Hind yolculuğundan vazgeçirmek için arkadaşlardan bazıları beni üç şeyle korkutmak istemişlerdi: sıcak hastalığı, uzaklık. Hind için, şüphesiz, bu üçüde doğru idi” (Lostar, 1922i: 154).

⁶⁰ Basri Lostar, Bombay, *Yarın*, S.34, 15 Haziran 1922, s.154.

Daha sonra şehrin pisliğinden, evlere giren farelerinden, pek çok yerde duyduğu kolera salgınından bahsederek durumun vahametini gözler önüne serer. Farelerin ve sebep olduğu hastalıkların, şehrin mimarisini etkilediğini şöyle aktarır:

“Hind’in korkulu bir hastalığı da veba. Evlerin bodrum katlarında cirit oynayan farelerin büyüklüğünü görünce vebanın hepsinden pek ürktümdü. Bu hürmetli hayvanlardan uzaklaşmak için evlerin çatı ve kat tavanlarını aralıksız yapıyorlardı” (Basri Lostar, 1922i: 154).

Basri Lostar, Bombay’da bulunan Sükut Kulesi’nden bahseder ve yazısını şöyle sonlandırır:

“Bizde harb nasıl salgın bir hastalık evleri söndürüyorsa orada da kolera yetimler bırakıyor. Bizde muharebe afeti nasıl dışarının pisliğinden geliyorsa orada da kolera belası içerinin pisliklerinden çıkıyor. Şark adam olduğı gün ne bizde harb kalır, ne de Hind’de kolera” (Lostar, 1922i: 154).

Yarın mecmuasında⁶¹ yer alan yazısında Basri Lostar, Hindistan’da bir yerleşim yeri olan Berhampur’dan bahseder. Burada kaldığı dairesini zikrederek, dairesinin iç içe odalardan oluştuğunu söyler. Evinde bulunan gece kuşlarından rahatsız olduğunu ve iğrendiğini belirtir. Buraya ait korkutucu bir böcekten, kertenkeleden rahatsız olduğunu söyler. Kertenkele sebebiyle Berhampur gecelerinin çok kötü geçtiğini belirterek bu yazısını sonlandırır.

Basri Lostar’ın Berhampur’u anlatmaya devam ettiğı bir diğerk yazı, ikinci yazısıdır.⁶² Bu yazısına, orada edindiğı dostlarından bahsederek şu ifadelerle başlar: “Biri ora memurlarının ileri gelenlerinden bir İngiliz, diğeri tahsil görmüş Bengalli bir mühendis, üçüncüsü yine mahallece hatırı sayılan zengin bir Müslüman” (Basri Lostar, 1922e: 193). Arkadaşlarını şu şekilde detaylı anlatır:

“İngiliz dostum mühim Hnid vilayetlerinden birkaçında muhtelif memuriyetlerde bulunmuş olduğı için muhtelif hatıratı bana Hindistanda İngiliz idaresini tedbii noktayı nazarından kıymetli bir kitap olmuştu... Bengalli dostumun zeki ve güzel sohbetleride bana hakiki Hindli hayatının birçok gizli ve samimi noktalarını öğretmişti... Müslüman dostum ağırbaşlı, dindar ve islam amillerine

⁶¹ Basri Lostar, Berhampur, *Yarın*, S.35, 22 Haziran 1922, s.169-170.

⁶² Basri Lostar, Berhampur, *Yarın*, S.36, 29 Haziran 1922, s.193-194.

aşına bir hakimdi. Birlikte islamın mazisini yaad eder, halini acı acı saya döker parlak bir istikbal ile mazisini ihya eylemesi için dualar ederdik” (Basri Lostar, 1922e: 193).

Yazıda dostlarından detaylı olarak bahsettikten sonra, bölgede yaşayan farklı farklı insanların olduğunu ifade eder. Ayrıca orada bulunan İngilizlerin kulüplerde birleştiğini söyler. Bu kulüplerde İngilizlerin bir araya gelip çay içip eğlendiklerini, dans ettiklerini, tenis oynadıklarını ve dedikodu yaptıklarını aktarır. Hindistan’ı anlatmaya devam eden Basri Lostar, buranın kaynağının yağmur olduğunu belirtir. Berhampur’da elektrik olmadığını söyler. “Hind pek sıcak memlekettir orada insan yelpazesiz oturamaz.” (Basri Lostar, 1922e, 194) diyerek eleştirir. Büyük yelpazelere panga denildiğini aktararak, panganın nasıl kullanıldığını, dış görünüşünü tanıtır. Eski zaman kürek çekmesi ile panga sallamasını kıyaslayarak panganın daha zor bir iş olduğunu belirtir. Geceleri evlerde pangacıların kaldığını belirterek pangacılıktan bahseder ve Hindistan kültürüne ait bir mesleği tanıtır.

Yazar, öyküleyici anlatımla aktardığı bu yazısında, bulunduğu bölgeden genel olarak memnun değildir. Bölge gerek böcekleriyle, gerek sıcak iklimiyle boğucudur. Halk arasında bazı insanlar tenis oynayarak eğlenirken bazıları hizmetçilik yapar.

Basri Lostar, üçüncü Berhampur yazısına⁶³ Hindistan’da bulunan misyoner grubundan bahsederek başlar. Onların sahip oldukları ayrıcalıklardan, en iyi evlerde oturduklarından, ülkeye olan faydalarından ve sanayi işiyle uğraştıklarından bahseder. “Misyonerler böylece hem bütçelerini genişletiyorlar hem de yüzlerce kişiyi besliyorlar” (Basri Lostar, 1922g, 240). Özellikle Alman misyonerlerin çokluğunu vurgular. Pazar günleri misyoner çocuklarının kiliseye gittiğini belirtir. Daha sonra Basri Lostar, Berhampur’da iklimden ziyade yemek yüzünden sıkıntı çektiğini anlatır. Tatlılarının yumurtasız olduğuna hayret ettiğini belirtir. Yemek konusundaki farklılıkları gözler önüne sererek, konserve kutularından beslendiğini söyler. Muz ve mangonun orada meşhur olduğunu, mangonun onlardaki hâlini ve Türkiye’deki hâlini mukayese ederek oradaki mangoyu unutamadığını belirtir. Daha sonra Basri Lostar, “Her Hind şehri gibi

⁶³ Basri Lostar, Berhampur, *Yarın*, S.39, 20 Temmuz 1922, s.240.

Berhampur'da iki kısımdır" (Lostar, 1922g: 240) diyerek Hindistan'daki her şehrin iki kısımdan olduğunu söyler. Yerlilerin oturduğu mahalleler ve İngilizlerin oturduğu mahallelerin farklı olduğunu ifade eder. Bu mahallelerin fiziksel özellikleri birbirinden farklıdır. Yazar burada misyonerlerin varlığına vurgu yaparak onların en iyi şartlarda yaşadığını söyler. Alman misyonerlerin çokluğundan bahseder. Mekân olarak kiliseden bahsederek misyonerlerin her Pazar kiliseye gittiğini belirtir. Yazar, Berhampur'a dair izlenimlerini öyküleyici bir anlatımla aktarır.

Dördüncü Berhampur yazısı önceki yazının devamı niteliğindedir.⁶⁴ Basri Lostar, Berhampur'dan bahsederken aklına gelen bir ilahiyi yazıya döker. Berhampur'un akşamlarında eğlence seslerinin çokluğundan rahatsız olup uyuyamadığından bahsederek yazısını bitirir.

Yarın mecmuasında, Basri Lostar "Materan" adlı bu yazısında⁶⁵ Materan'ın evlerini anlatır. Dağın tepesindeki ormanların az ilerisi uçurumdur ve ovalardır. Yazara göre uçurum kenarında gezmek ona kendisini kahraman gibi hissettirir. Materan'ın havası Bombay'a nazaran daha temizdir ve iklimi hakkında şunları söyler:

"Yağmurlardan sonra giderseniz Materan'ın serinliğini ilk akşam rutubetin verdiği bir titreme bir sıtma başlangıcı korkusuyla tadarsınız. Fakat ertesi gün biraz yürüyüpte ormanın dört ucundan aşağıda ateşten kavrulan ovaları gördünüz mü bu rutubet serinliği tatlı bir rüzgar okşaması haline gelir" (Basri Lostar, 1922b: 3).

Bombay daha sıcak burası ise dağların arasında olduğu için daha serindir. Materan'ı "Güzelliği insana mini mini bir köy hissini veren Materan birkaç tepe üzerine kurulmuş büyük bir kasabaydı" (Basri Lostar, 1922b: 3) diyerek ifade eder. Ovanın uçuruma dökülen ucunda şelaleler vardır. Bu şelalelerin etrafında dolaşan kadınları görünce yazar, Hintli kadınların merhametli olduğundan bahseder. Yazara göre kasabadaki düğün merasimi hayaletler ülkesindeki şenlik hissini verir. Ne zaman cenaze görse kasabayı ölünün mezarına benzetir. Daha sonra sürekli Bombay'ın ikliminden şikâyet eder. Materan'ın çok canlı bir yer olduğunu, burada spor kulübu bulunduğunu

⁶⁴ Basri Lostar, Berhampur, *Yarın*, S.41, 17 Ağustos 1922, s.268.

⁶⁵ Basri Lostar, Materan, *Yarın*, S.23, 23 Mart 1922, s.3-5.

söyler. İngilizler yarı günlerini bu spor alanında geçirirler. Yazar kendini burada şehre hava almaya gelmiş köylüye benzetir. Köy o kadar uzakta dağın eteğindedir ki, yazar kendini burada dünyanın bir ucunda bomboş kalmış olarak hisseder. Orada rastladığı köylülerden esmer tenli olanın beyaz tenli efendisine seslendiğini söyler. Burada sınıfsal farklılığa vurgu yaparak efendi köle ilişkisine değinir. Yazar bu yazısında öyküleyici anlatımla, Materan ile Bombay arasında karşılaştırma yapar. Genel olarak Materan'ın güzelliğini ön plana çıkarır.

Yarın mecmuasında yayımlanan “Pona” adlı bu yazısında⁶⁶ Basri Lostar Pona'ya gider. Trendeki manzarasıyla yazısına başlar. Şelalelerden şiddetle inen sular, ırmaklar, yemyeşil bir yerde parıldayan sulardan bahseder. Yağmurlarının insanın yüzünde pudra gibi hissettirdiğini söyler. Yazar Bombay'a dönmek zorunda kaldığında cennetten cehenneme sürülmüş gibi hissettiğini belirtir. “Pona inci ile süslenmiş bir kraliçe gibi vakur ve sakindi” (Basri Lostar, 1922d: 102) diyen yazar, Pona'da huzuru bulduğunu, buranın hem köy hem şehir olduğunu belirtir. Pona'nın şehir hayatı tekerlek ve düdük gürültülerinden uzaktır. Yazar aslında Pona'nın Hind'in en güzel yeri olmadığını ancak kendisine göre buranın en huzurlu yeri olduğunu ifade eder. Pona güzelliğinden ziyade yazarı sakinliğiyle etkiler. Pona, at koşullarıyla eğlenen bir eğlence etkinliğine ev sahipliği yapar. “Ponayı atsız tasvir edemiyorum. Pona'da çirkin otomobil düdüğünü sanki at nallarının ahenktar sesi susturuyor gibi idi” (Basri Lostar, 1922d: 102) diyerek bu etkinlikten memnun olduğunu söyler. Daha sonra “Bombay'ın denizi var ise Pona'nın da bir deresi vardı ki insan eli ondan güzel bir bend vücuda getirmişti” (Basri Lostar, 1922d: 102) diyerek Bombay ile Pona'yı karşılaştırır.

Yazar, bulunduğu otelin beyaz tenlilere mahsus olduğunu belirtir. Otele bir gün esmer biri gelince huzursuzluk yaşandığını, misafirperver olan bu bölgede böyle bir şeyin kabul edilemez olduğunu söyler. Yazar bu yazısında öyküleyici anlatımla Pona'nın güzelliğine vurgu yapar. Mekân olarak Pona'nın güzelliği ön plandadır.

⁶⁶ Basri Lostar, Pona, *Yarın*, 18 Mayıs 1922, S.31, s.102-103.

Önceki yazısından devam eden⁶⁷ Basri Lostar, buradaki komşularının iyi insanlar olduklarını belirtir. Kısa olan bu yazısında öne çıkardığı herhangi bir kişi veya mekân yoktur.

Resimli Perşembe'de yer alan “*Resimle Devri Alem*” derginin kendi gezi yazısıdır⁶⁸ ve bu yazıda Hindistan'dan bahsedilir. Yazar, geminin Mısır'dan ayrılıp Kolomba Limanı'na⁶⁹ ulaştığını söyler. Buraların Avrupa ile bağlantısı olduğu için medeni çarşılar, sergiler ile görülmeye değer güzel yerlerin olduğunu belirtir. Tac Mahal'in bir benzerinin yapılamadığını söyleyerek eşsizliğini ifade eder. Çeşitli dinî inanışların olduğunu, bunun insana başka bir dünyadaymış hissini verdiğini söyler.

Resimli Perşembe'de, dergiye ait olan bir diğer gezi yazısında⁷⁰ Java'dan bahsedilir. Yazar, bambaşka bir âleme geldiklerini belirtir. Denizin bile diğer denizlere benzemediğini söyler. Hint aşiretinin burada yapmış olduğu Hint mabedinden bahseder. Abidenin tepesinden bütün Java manzarasının görüldüğünü aktarır. Bu manzarayı Bursa'daki Olimpos Tepesi'nin manzarasına benzetir.

Yeni Mecmua'da yayımlanan Basri Lostar'ın *Gevhercan*” adlı bu yazısında⁷¹ Hindistan'dan bahsedilir. Basri Lostar, öncelikle Hindistan felsefesinin musikisinden beslendiğini belirterek yazısına başlar. Gevhercan, güzel yüzlü bir musiki kadınıdır. Hindistan'da sesiyle meşhurdur ve tanımayan yoktur. Yazar, Gevhercan'dan bahsederek onu görmeye gider. Gevhercan ile tanıştığı yemekte; yemek kültürüne, yemekten sonra ellerinin yıkanması için gelen ibrik kuralına değinir. Daha sonra Gevhercan'ın sesi ve müziğine değinir. Gevhercan'ın bir sahnesinde ud, keman, dümbelek gibi müzik aletleri bulunduğunu söyler. Gevhercan'ın acı içindeymiş ve hastaymış gibi şarkı söylediğini belirtir. Yazar bu durumu kasvetli bulmaktadır. Daha

⁶⁷ Basri Lostar, Pona 2, *Yarın*, 28 Mayıs 1922, S.32, s.118.

⁶⁸ İmzasız, *Resimle Devri Alem Hindistan*, *Resimli Perşembe*, 20 Kanunuevvel 1928, S.187, s.6.

⁶⁹ Sri Lanka'da bulunan bir limandır.

⁷⁰ İmzasız, *Resimle Devri Alem Java*, *Resimli Perşembe*, 27 Kanunuevvel 1928, S.188, s.4.

⁷¹ Basri Lostar, *Gevhercan*, *Yeni Mecmua*, S.74, 15 Nisan 1923, s.136-140.

sonra eğlenceli sazlı şarkılara geçerler. Hepsinin sesinde Hindistan'ın keskin ve bayıltıcı baharat kokusu olduğunu söyler. Hem ince hem kaba hem de ahenksizliğinin sebebi ise Gevhercan'ın Avrupalı sahnesinde Asyalı ahengi yaşatmaya çalışmasıdır. Bu durumu şöyle ifade eder:

“Halbuki onun nameleri yükselmek için derin bir kubbe arıyor ve o kubbeye nisbetle basık bir tavana çarpıyordu. O derin kubbeden tekrar inip, ipek örtülü duvarlara sürünerek, halı döşeli sedirlere konacak yerde çıplak sandalyelere düşüyordu” (Basri Lostar, 1923d: 140).

Yazar Doğu-Batı sentezinin yapılamayışından, uyumsuzluğundan, eğretiliğinden bahseder. “Batılı meşhur bir artisti bağdaş kurup şarkı söyletemezsiniz, ruhuna aykırı olur” (Basri Lostar, 1923d: 136) der. Gevhercan kendi memleketinde yabancı durumundadır. Basri Lostar Hindistan sazı ile ilgili şunları söyler:

“...dinlemeğe muvaffak olduğum hakiki hind sazı ise bende bütün bütün başka bir kayıtlar bıraktı. Bu saz hayatın sırlarını şarkı halinde anlatan ahenkdar bir felsefe idi. Hind sazının kahkahasında bir hakim tebessümü buldum. Onun çılgınlığında, sarhoşluğunda bile ağırbaşlılığını unutmayan bir hâl vardı. Bu saz eğlencesini seven fakat derin düşündüğü için hafif meşreb olamayan bir genç gibi idi” (Basri Lostar, 1923d: 139).

Basri Lostar, Hindistan'ın musikisi kadar hiçbir şeyin onu etkilemediğini söyler. Yazısında Hint ruhunun, Hint sokaklarının hatta mabedlerinin bile yabancılaştığını, bir tek musikisinin değişmediğini vurgulamaktadır. Hint ruhunun artık eskisi gibi olmadığını belirtir.

Yeni Mecmua'da yayımlanan “Delhi” adlı yazıda⁷² Basri Lostar ilk olarak “Gezdiğim Hind şehirleri içinde en Müslüman burasını gördüm” (Basri Lostar, 1923ç: 14) diyerek fikrini belirtir. En zarfını kullanarak diğerleriyle karşılaştırma yapar ve burayı ön plana çıkarır. Tarih açısından önemine şöyle değinir:

“Bütün imparatorların temelleri burda atılmak istenmiş. Delhi ovası canlı bir tarih sahifesi gibi. İnsan içinde dolaşırken Hindistan'ın son on asırlık tarihini adım adım takip ediliyor” (Basri Lostar, 1923ç: 14).

⁷² Basri Lostar, Delhi, *Yeni Mecmua*, S.67, 1 Kanunisani 1923, s.14-15.

Delhi'nin bir ziyaretçi için dört kısma ayrıldığını söyler. Maziden hâlâ kopmayan, eski fiziki yapısını ve neşesini koruyan çarşısı vardır. Dükkânları çarşıları çok canlıdır. Yazar, süs eşyaları satan bir dükkândan kendini ayıramaz, hepsini tek tek inceler ve şöyle aktarır:

“Nihayet adaların boy boy minyatürleri.. aşk tanesi ‘Tac Mahal’in can koynunda saklanmak için yapılmış mini mini tasvirleri. Ötede, bunları hiç öldürmek istemeyen Hindin ava hazırlanmış filleri” (Basri Lostar, 1923ç: 14).

Delhi Sarayı'nın çeşitli kısımlarını gezerek hâlâ çok güzel olduğunu belirtir. Daha sonra mescitten beğeniyle bahsederek, mabede değinir.

Yazarın Delhi'de dikkatini çeken yerler camilerdir ve camileri, mabedleri ön plana çıkararak gördüklerini aktarır. Genel olarak camileri beğenir. Öyküleyici bir anlatımı vardır. İslam dininin burada önemli olduğunu gösterir.

Yeni Mecmua'da yayımlanan Basri Lostar'ın “Delhinin Bir Tepesinde Hindistan Hatıraları” adlı bu yazısında⁷³ Delhi'den bahsedilir. Basri Lostar, bu yazısında Delhi'nin tepesinden etrafına bakar ve “Tarihinin uhrevi kokusu çimenlere bile sinmiş, ben Delhi'nin etrafında dolaşırken canlı ve taze bir mezaristanda dolaşıyor gibi idim” (Basri Lostar, 1923b: 39) der. Burada gördüğü camiden bahseder. Cami yıkılmış olmasına rağmen, halkın burada toplanıyor olması minareye canlılık vermektedir. “Burasını gezdikten sonra öğle yemeğini yanı başında ziyaretçiler için yapılmış temiz bir istirahatgahta yedimdi. Burası geniş bir namazgaha benziyordu. Delhi civarında eskiden kalma bir rasadhane var” (Basri Lostar, 1923b: 39) diyerek etrafında gördüklerini aktarır. Delhi'nin kırlarında birçok padişah ve vezir türbeleri vardır. Gördüklerini şöyle ifade eder:

“Delhinin kırlarında birçok padişah ve vezir türbeleri var. Bunları birer birer gezdim. Pek temiz tutuyorlar. Yapılışlarındaki incelik ve güzellik bu suretle bütün bütün meydanda çıkmış...İnsan bu türbeleri dolaşıp derin derin düşünüyor ve kırların sessizliğinde adeta onların içinde yaşıyor. Hele ‘Hümayun’un mezarı bana pek dokundu idi. Bayrak oğlu nu kısa ömürlü padişahın muhteşem türbesi sahne

⁷³ Basri Lostar, Delhi'nin Bir Tepesinde Hindistan Hatıraları, Yeni Mecmua, S.69, 1 Şubat 1923, s. 39-40.

olduğu pek acıklı bir vakayı hatırlatırken rengini kayıp ediyor, sararıyor gibi” (Basri Lostar, 1923b: 39).

Bu türbeleri gezerken derin derin düşüncelere dalarak, özellikle Humayun’un⁷⁴ hikâyesinden etkilendiğini söyler. Halkın camileri yıkılmış bile olsa terk etmediğini vurgulayarak, dinî inançlarına olan saygısına değinir. Yazar didaktik bir üslupla burayı genel olarak beğendiğini belirtir. Daha sonra Ric tepesinden ve İngilizlerin şehri buradan topa tuttuğundan bahsederek yazısını bitirir.

Yeni Mecmua’da yer alan bu yazıda⁷⁵ Basri Lostar, Hindistan Agra’dan bahsetmektedir. İlk yazısında, buranın dünyanın en güzel yeri olduğunu belirtir (Lostar, 1923e: 107). Sebebi ise Tac Mahal’in burada olmasıdır. Agra çirkin olmasına rağmen Tac Mahal sayesinde güzel görünür. Agra’nın tarihinden, kalesinden ve içindeki binadan bahseder. Bu binaların renginin kırmızı beyaz olması dikkatini çeker. Agra Kalesi’ni Delhi Kalesi ile mukayese ederek, Agra Kalesi’nin Delhi Kalesi kadar güzel olmadığını söyler. Kaledeki binaları gezerken rehberi ve kitaptaki bilgileri bir kenara bırakıp oradaki duyguyu hissetmeye çalıştığını bildirir. Daha sonra kalenin iç özelliklerinde bahseder. Agra saraylarında harem dairelerinin dikkatini çektiğini aktarır. Caminin içine girince huzurla dolduğunu, isminin İnci Mescit olduğunu belirtir. Yazarın dikkatini çeken en önemli yapılardan biri camidir ve camiden övgüyle bahseder. Bir diğer yasemin kokulu yapıyı da beğenir. Daha sonra Agra Kalesi’nin de Delhi Kalesi gibi, Türk sultanlarının hazinelerini muhafaza etmek amacıyla kurulduğunu bildirir. Şehrin sokaklarının dar olduğunu aktarır. Türk hamamları diye bir yere gider ve pis olduğunu vurgular. Agra’nın etrafında bulunan zengin türbeler dikkatini çeker. Daha sonra Ekber’in⁷⁶ mezarına gider ve buranın büyük bir yer olduğunu söyler. Delhi’de derin düşüncelerle gezerken, Agra’da daha duygusal olduğunu belirtir. Yazar didaktik üslupla yazısını kaleme alır. Mekân olarak Tac Mahal ve camiler ön plandadır.

⁷⁴ Humayun Şah, Babür Şah’ın oğludur.

⁷⁵ Basri Lostar, Agra Hindistan Hatıraları, *Yeni Mecmua*, S.72, 15 Mart 1923, s. 107-108.

⁷⁶ Türk-Hind İmparatorluğu’nun III. hükümdarıdır.

Yeni Mecmua'da yer alan "Süveyş'ten Bombay'a Hind Yolunda" adlı bu yazı⁷⁷ Basri Lostar'a aittir. Bombay'a giderken bindiği vapurdan bahsederek yazısına başlayan yazar, kanalın güzelliğine değinir. Süveyş Kanalı'nı büyük bir merakla seyreder. "Bazen, bir yol vermek için kanalın geniş bir yerine çekilen gemiye rast geliyoruz. Suçlu biri gibi gizlenmiş duruyor. Gece olunca vapurumuz korkar ve hareketsiz bir hırsıza benziyor" (Basri Lostar, 1923ğ: 292) ifadeleriyle yolcuğundan bahseder. Basri Lostar'a göre geceleri bu kanaldan yolculuk yapmak, nerede bittiği bilinmeyen bir su yolundan gitmek gibidir. Denize açıldıklarında çocukluğunu anımsadığını söyler. Yeşilin ve mavinin birleşmesine derin derin bakar. Gemide pek çok İngiliz ve Alman olmasına rağmen yazar Arap birini aradığını söyler. Gemide iki Hintli ile tanışır fakat onların Avrupalı gibi giyinmiş olmaları yazarı rahatsız eder. Hintlilerle sohbet ederken, onlara göre deniz aşmanın günah olduğunu öğrenir. Müslümanlara göre deniz aşmak günah değildir. Burada kültürlerin farklılığına değinir. Yazar, yazısını öyküleyici bir anlatımla ele alır, Bombay'a giderken gemide yaşadıklarından bahseder.

Yeni Mecmua'da yer alan bu yazıda⁷⁸ Basri Lostar *Tac Mahal*⁷⁹'den bahseder. Yazar, Tac Mahal gibi bir güzelliğin Türkler tarafından Hindistan'a hediye edildiğini bilmediğini şöyle ifade eder:

"Bombay'da Hindistan'ın içini gezmek için hazırlandığım zaman rehber olarak karıştırdığım her kitap ki Agra'da vaktiyle Türk padişahlarının yaptırdığı Tac Mahal adlı bir türbeden bahsetti. Ve bu türbenin dünyanın en güzel eşsiz mimarisi olduğunu söyledi. Bu benim için hem pek sevinçli hem pek elemli bir keşifti. Oranın pek zengin ve birçok görülecek şeylerle dolu olduğunu biliyordum. Fakat dünyanın en kıymetli cevherinin Türkler tarafından Hindistan'a hediye edildiğini bilmiyordum. Bu cahilliğime pek utandım" (Basri Lostar, 1923h: 349).

⁷⁷ Basri Lostar, Süveyş'ten Bombay'a Hind Yolunda, *Yeni Mecmua*, S. 80, 15 Temmuz 1923, s.292.

⁷⁸ Basri Lostar, Tac Mahal 1, *Yeni Mecmua*, S.83, 30 Ağustos 1923, s.349-350.

⁷⁹ "Tac Mahal, Şah Cihan'ın, büyük bir sevgiyle bağlı olduğu eşi Ercümend Bânû Begüm'ün 17 Zilkade 1040 (17 Haziran 1631) tarihinde genç yaşta vefatının ardından inşa edilmiştir" (Beksaç, 2010).

Daha sonra Şah Cihan'dan bahseder. Tac Mahal'in tarihini kısaca anlatarak çok etkileyici olduğunu ve en hissiz insanın bile bu yapı karşısında duygulanacağını söyler.

Yeni Mecmua'da yer alan bu yazı⁸⁰ yine Tac Mahal'e aittir. Basri Lostar, tren yolculuğunda gördüğü güzel manzaraları aktarmaktadır. Tac Mahal'i peri yüzüne benzeterek onu görmek için sabırsızlandığını belirtir. Tac Mahal'e ulaştığında fiziksel özelliklerini aktarır. "Bu bahçe birkaç fırça vuruşuyla yapılmış, fakat bu birkaç darbede ressamlığın dahası hülâsa edilmiş bir tablo idi.." (Basri Lostar, 1923: 373) ifadelerinde belirttiği gibi, burayı bir tablo kusursuzluğuna benzetmektedir. Buradayken cennette gibi hissettiğini belirterek güzelliğini gözler önüne serer. Buranın yalnızca mimari açıdan değil, musiki olarak da mükemmel olduğunu aktarır. Bahçesinin insana ölümü hatırlattığını belirtir. Bahçede derin düşüncelere dalar ve gözlerine ağırlık çöker. Bunun sebebinin, mabedin aşk maneviyatının verdiği ağırlıktan olduğunu bildirir. Tac Mahal,'in bir kadın gibi renkten renge, şekilden şekle girdiğini söyler. Daha sonra beyaz bir melek gibi göründüğünü ekler. Bu yapıya baktığında maddede maneviyatı, aşkta acıyı, acıda mutluluğu gördüğünü ifade eder. Daha sonra Tac Mahal ile ilgili şunları söyler:

"Bundan üç yüz sene evvel yapılan bu bina henüz yeni yapılmış gibi taze. Onun bu kadar zman sonra bile hala kusursuz durduğunu görünce aşktaki ebediyet tazeliğini duyar gibi oldum. Tabiat bile bu güzelliğe toz konduramıyor" (Basri Lostar, 1923, 374).

Yazar öyküleyici bir anlatımla Tac Mahal'in güzelliğini vurgular. Tac Mahal'in güzelliğinin onda uyandırdığı hislerden bahseder.

⁸⁰ Basri Lostar, Tac Mahal 2, *Yeni Mecmua*, S.84, 13 Eylül 1923, s.373-374.

Dergâh mecmuasında⁸¹ yer alan “Benares” adlı yazı⁸² Kemalettin Kamu’ya aittir. Kemalettin Kamu⁸³ Hindistan’ın yüreği olarak Benares’in önemini vurgular. Daha sonra coğrafi özelliklerinden bahsederek devam eder: “Benares Hint’in ortalarında, mukaddes Ganç’ın (Ganj) kıyısındadır. Burası Hinduların Kabesidir” (Kamu, 1923: 28). Benares’e olan hayranlığını şöyle ifade eder:

“Orasını gündüzleri nehri ve mabetleriyle baygın gölgesinde gizlenmiş uyuyor gibi merakta, geceleri, ay aydınlığında gül, güneşin bıraktığı aydınlığın içinde zil ve dümbelek sesleriyle hayat ahengini göklere çıkarmaya çalışan taşkın bir ibadette tasvir ederdim” (Kamu, 1923: 28).

Benares’e giden trene bindiğinde dahi heyecanlandığını söyler. Daha sonra Benares’e olan ilgisini şu şekilde aktarır:

“Otelde odamı tuttuktan sonra hemen o gece Benares’i ibadet ederken görmeğe can attım. Benares’i gece karanlığında kurulmuş mukaddes bir panayır yeri gibi tasavvur ediyordum. Birçok dar, pek dar sokaklardan geçtim. Bu sokakları o kadar pis buldum ki onları çamur ve tozun aktığı oluklara benzettim. İnişli çıkışlı bu dar sokaklarda birçok dolaştıktan sonra içerisinden kırmızı alev ve keskin kokularla acı sesler gelen kuytu bir binaya geldim. Başımı kapısından içeriye uzattım. Bu bir mabetti ve kapısında duran rahip beni daha ziyade ilerlemekten men ettikten sonra yan duvara açılmış ufak bir delikten içeriye baktırmak için para istedi” (Kamu, 1923: 28).

Yazar Benares’ten bahsederken aynı zamanda Hindistan’ın pis sokaklarına da değinmektedir. Bunun yanısıra manevi olarak Hindistan’ı pis bulduğunu ifade eder. Mabedin içinde girdikten sonra içerisinin heykellerle dolu olduğunu belirtir. Daha sonra şu ifadelerle Hindistan halkının dinî ritüellerine dair bilgi verir:

⁸¹ *Dergâh* 1921 – 1923 yılları arasında yayımlanmıştır. Kurtuluş Savaşı’nın olduğu döneme denk gelmiştir. Dolayısıyla millî mücadelede büyük rol oynamıştır (Karadişoğulları, 2005: 220). Dergi, büyük ölçüde Yahya Kemal’in fikirlerini yansıtır (Uçman, 2006: 519). Dergide Anadolu’ya dair yazılar çok sayıda yer almaktadır. Böylece Anadolu’yu tanıtmak amaçlanmaktadır (Tercan, 2009: 43).

⁸² Kemalettin Kamu, Benares, *Dergâh*, S.38 (4), 5 Teşrinisâni 1923, s.28-30.

⁸³ Gurbet şairi olarak bilinir. İlk eserlerini aruz vezniyle yazmıştır ancak daha sonra hece vezniyle devam etmiştir. Şiirlerinin yanı sıra, nesir türünde de eserleri vardır (Atik, 2008: 21, 145).

“Mabedi dolduran kadın erkek yarı çıplak halka zil ve dümbelek ile iptidai ve kirli bir çiçek dansı yapıyordu. İnsanların en saf itikadını o çok fena kokulara batırmış ve kirli bir defe koyarak oynatıyorlar gibiydi” (Kamu, 1923: 29).

Sabaha karşı Ganj Nehri'nin kıyısına giden yazar, Benares halkının sabah ibadetlerini aktarmaktadır:

“Bu cidden görülecek manzaraydı. Meyilli sokaklardan sayısız insan kitlesi mütemadiyen nehre dökülüyorlardı. Kadın erkek, genç ihtiyar, çoluk çocuk, karmakarışık, suya kirli giriyorlar ve bütün günahlardan temizlenmiş çıkıyorlar. Hastalar bu şifalı sudan içiyor, iyiye dönüyorlar. İnsanlarla birlikte hayvanlar da suya giriyorlardı” (Kamu, 1923: 29).

Benares halkının dinî ritüellerine yer vermeye devam eden yazar, bir ölünün yakılmasından da bahseder.

“Otuz yaşında genç bir erkekmiş. Nehir kenarındaki yere odun yığını halinde yaptıkları tabutuna uzatmışlar, çiçeklerle donatmışlardı. Sabah serinliğinde çiçeklerden bir yorgan altında uyuyan biri gibiydi. Ailesinin en yakını, beş altı yaşındaki oğlu, galiba yedi kere etrafında döndü ve babasının ölüsüne ateş verdi. Hint ölüsünü yakar. Cennet kapısına yeryüzünden yakın yeri olan Benares'te ölen bu bahtiyarların külü nehre dökülüyor. Dünyaya yeni bir vücut getirirken en az dindar olan tamamıyla fani dünyasında yaşayan insan ölüsünü götürür gömerken en dindar, İlah'ına en yakın demlerini yaşıyor” (Kamu, 1923: 29).

Bu ifadelerden sonra ölüm, ahiret, ölüm korkusu gibi duyguları sorgular. Daha sonra ölülerin defnedilmesi töreninden bahseder. Oradaki törenlerin Türklerde olduğu gibi sessizce değil, müzik ve eğlence eşliğinde devam ettiğini söyler. Dünyadan el etek çekmiş, yemek bile yemeyen dindarların varlığına değinir. Daha sonra maymunlar mabedine denk geldiğini belirterek inek ve maymunların dinî açıdan önemini şöyle ifade eder:

“Hint çarşılarında, bilhassa mabet yanlarında taştan veya topraktan yapılma yuvarlak başlı, adeta ufak bir top güllesinin baş kısmına benzeyen bir şey sanarlar ki bu bereketlik timsalidir, hayat kuvvetini gösterir. Bu Hindu'nun dininde mukaddestir (Lingam) şarkına kurulmuş bir mabet gezdim. Ortasında muazzam bir (Lingam) heykeli vardı” (Kamu, 1923: 29).

Gezip görmüş olduğu mabedi tasvir ederek yine Hintlilerin dinî inanışlarına dair bilgiler vermektedir. Burada birçok mabed bulunmasına rağmen, mabedlerle birlikte pisliğin de fazlasıyla var olduğunu söyler. Ganj olmasaydı buranın çoktan mikroplardan ölüp gideceğini belirtir.

Yazar öyküleyici bir üslupla Benares’e olan hayranlığını dile getirir. Mekân olarak Benares ön plandadır. İnsanlarını ve sokaklarını pis olması yönünden eleştirir. Genel olarak halkın ibadet anlayışını vurgular. Dünyadan tamamen kendini soyutlayan insanların varlığına değinir. Halk için mabedlerin ve ritüellerin önemi büyüktür.

Basri Lostar’ın “Caypur” adlı yazısı *Dergâh* mecmuasında yer alır.⁸⁴ Basri Lostar, güle benzettiği Caypur’u şöyle aktarır:

“Caypur eski Hind’in yeni kalmış bir şehridir. Ona ‘Pembe şehir’ denilir. Pembe bir tüle sarılmış hafif ruhlu bir Hind dilberine benzer. Yerli Hind şehirlerinde ezilir gibi bir ağırlık, gizlenmek isteyen bir kamburluk var. Pembe şehir, pembe bir gül ağırlığında, pembe gül güzelliğinde. Kokusu da gül kokusu, Hind’in o ağır kokusuna benzemeyen bir koku” (Basri Lostar, 1923a: 69).

Bombay ile Kalküte’deyken dağlara gitme isteği olmasına rağmen, Caypur’da gayet hâlden memnun olduğunu söyler.

“İlk önce Raca’nın oturduğu sarayın görülebilecek yerlerini gezdimdi. Burasını da Caypur gibi nazik ve temiz buldum. Fakat kapısından girerken o arslanlar niye? Galiba kapının iki tarafında, demir parmaklıklı kafeslerin içinde idiler (Basri Lostar, 1923a: 69).

Sarayda bulunan arslanların kuvvet, fillerin de azamet timsali olduğu söyler. Ayrıca saraya ait gümüşten altından araba olduğunu belirtir. Bu da zenginliğin göstergesidir. “Hind’in millî arabası öküzle çekilir. Bu ağır gümüş arabaya herhalde at değil öküz yaraşır” (Basri Lostar, 1923a: 69). Hind’e ait arabalar bu şekilde lüks olduğu hâlde Caypur’a ait arabanın ise hiç olmadığını belirtir. Caypur racasının⁸⁵ araba tercih etmediğini söyler. Ayrıca Caypur racası sarayından hiç çıkmaz. “Caypur’un Yedi Rüzgarlar Sarayı’da var... İçine yabancı kimse giremiyor. İngiliz racası bile girememiş... Bu saray içinde bir zamanlar güzel Hind kızları tavuskuşu yelpazeleriyle racalarını serinletir” (Basri Lostar, 1923a: 69).

Daha sonra Caypur’un el işçiliğine değinir. İpek halılarından, halılarının kalın olduğundan bahseder ve çok beğendiğini söyler. Ayrıca cengaverlerin kalkanları olduğunu, bu cengaverler Caypur sokaklarında geniş arabalar veya

⁸⁴ Basri Lostar, Caypur Hindistan Hatıraları, *Dergâh* Mecmuası, S.41, 20 Kanunuevvel 1923, s.69-70.

⁸⁵ Hindistan’da imparator demektir.

at üzerinde gezdiklerini belirtir. Caypur'da bir caddeye güvercin caddesi denilecek kadar güvercinle dolu olduğunu söyler. Rehberiyle birlikte Maymunlar Kapısı'na gider. Burası yazara bir dağ evini andırır. Akşamın karanlığında her tarafta ağaçta, dalda maymunlar doludur. Caypur'un dışında bulunan bir başka saray periler sarayıdır. Yazar Anber Sarayı denilen bu saraydan övgü ile bahseder. Burası eski yapılar içerisinde yepyeni kalmış mermer yapılı bir abidedir. Yazar bu sarayı o kadar beğenir ki, ayrılırken sevdiği birini bırakmış gibi hissettiğini söyler. Daha sonra Caypur güzellerini de ziyaret ederek yazısını bitirir. Yazar öyküleyici bir anlatımla Caypur ile Hindistan'ın diğer bölgeleri arasında karşılaştırmalar yapar. Caypur'u diğerlerinden daha çok beğenir. Mekân olarak saray ön plandadır.

Basri Lostar'ın "*Himalaya Dağları*" adlı eseri *Dergâh* mecmuasında yer alır.⁸⁶ Basri Lostar bu yazısına şöyle başlar:

"Hind azamet ülkesidir. Filin en yakıştığı memleket Hinddir. Hind okyanus dalgalarının şiddeti itibariyle bahrı muhitlerin en büyüğüdür. Onun ovalarını şimal soğuklarından koruyan Himalaya dağlarında, yalnız dünyanın en yüksek dağları olduğu için değil, o ovalara bekçilik ettiği için bana göklere yükselmiş gelir." (Basri Lostar, 1922c: 37).

Yazara göre burası adeta yüksek bir tiyatro locası gibidir. Yazar, tren ile buraya geldiğini söyler. Toprak, ağaçlar, evler hepsi şebnemle süslenmiş gibi görünen yollardan geçtiğini bildirir. İnsanın buralarda ayaklarıyla değil elleriyle gezmek isteyeceğini belirtir. Yerli halkı badem gözlü, çıkık şakak kemikli yuvarlak yüzlüdür. Ömürleri dağlarda geçen yerli halkını hüznü zannederken gayet neşeli bulunduğunu belirtir. Yazara göre, endişeli Hind insanının yanında bu halk daha kaygısız ve neşelidir. Hintli filozofların hep bu dağlarda kendilerini yetiştirdiğini söyler. Yazar burada deniz ile dağların mukayesesini şöyle yapar.

"Hindin filozofları hep bu dağlarda beslenmişler, bu dağların denizlerden ziyade insana hilkat dersini okutacak kudreti, belagati var. Denizlerden insan sürükleniyor, sessizleşiyor, düşünmeye vakit bulamıyor, tufanı hatırlarken bile ondan kaçmakla meşgul oluyor. Dağlarda öyle değil. Taşlar yerinde duruyor" (Basri Lostar, 1923c: 38).

⁸⁶ Basri Lostar, *Himalaya Dağları*, *Dergâh* Mecmuası, S.39, 20 Kasım 1922, s.37-38.

Yazar bu şehirde muhteşem binaların olduğunu köşkler, oteller, sinemalar, mağazalar bulunduğunu belirtir. Kendine bir ev tutan yazar, Hint’te sıcaktan nefes alamazken burada rahat bir nefes aldığını söyler. Yazar burayı öyle beğenir ki, felsefenin beşiği olduğunu iddia eder. İnsanın bu güzellik ve ferahlık karşısında bol bol düşünebildiğini aktarır. Gün içinde yaptıklarından şöyle bahseder:

“Sabahları yataktan sanki vücudumun hafifliğinden kalkardım. Güneş görünür görünmez yüzümü ona karşı tutar ve böylece onun nuruyla yıkanırdım. Sonra hemen giyinir kahvaltımı ettikten sonra uzun uzun dolaşmaya çıkardım” (Basri Lostar, 1923c: 38).

Köyünde en çok çarşı ve mabedleri beğendiğini ifade eder. Dağ halkı Budisttir ve mabedlerinde uzun beyaz bayraklar asılıdır. İbadet zamanları çingirak sesleri duyulur. “Köyün halkı daima güler ve sevincini ekseriya sokaklarda kadın erkek halka halka danslarla gösterirdi. Kadınları süsü pek severdi” (Basri Lostar, 1923c: 38) diyerek halktan bilgiler verir. Burada taşıt olarak arabanın yanında dağ atları olduğunu söyler. Hizmetçisi olduğundan bahseder. Burada sınıfsal farklılık olduğunu kimilerinin efendi kimilerinin hizmetçi olduğunu gösterir.

Yazar burada öyküleyici anlatımıyla Himalaya Dağları’ndan ve orada yaşadıklarından izlenimler aktarır. Mekân olarak mabedleri öne çıkarır. Yazar burayı o kadar çok sever ki unutamadığını ve tekrar gitmek istediğini belirtir. Himalaya dağlarının filozof olabilecek kadar düşünmeye elverişli bir yer olduğunu vurgular. Dağların devasa güzelliği karşısında insanın düşünmeden duramayacağını belirtir.

2.3.4. Arabistan

Arabistan ile ilişkiler tarih boyunca karışık bir seyir izlemiştir. Siyasi ve kültürel dinamikler, bu ilişkilerin sürekli değişmesine yol açmıştır. Yavuz Sultan Selim, 1516 yılında Mercidabık Savaşı ile birlikte Suriye ve Filistin’i ardından 1517 yılında Rıdaniye Muharebesi ile Mısır’ı fethederek bu bölgelere Osmanlı hâkimiyetini kabul ettirmiştir (Bostancı, 2013: 33). Arap vilâyetlerinde halk Tanzimat’a tepkiler göstermiş ve pek çok sosyal sıkıntılar meydana gelmiştir (Hut, 2016: 113). Suudi Arabistan ile Türkiye arasında diplomatik ilişkiler 1926 yılında kurulmuştur (Bostancı, 2013: 349). Daha

sonra ise Cumhuriyet'in ilk yıllarında Batı'ya yönelme, ulus-millet anlayışı gibi sebeplerle genel olarak Ortadoğu'dan uzaklaşmıştır (Bostancı, 2013: 111).

Arabistan ile ilgili bir adet gezi yazısı vardır ve beş sayı hâlinindedir. *Yarın* mecmuasında yer alan “*Arabistan Hatıraları Zebun*” adlı bu yazısında⁸⁷ Muhsin, Arabistan'a yapmış olduğu gezide başına gelenleri aktarır. Yazıda memurlarla birlikte yaptığı bir vadi yolculuğunda karşılaştığı bedevinin sesinin güzelliğinden bahseder. İlerleyen günlerde eşinin vefat ettiğini belirtir. Bu vefat onu derinden etkiler ve yazısında sürekli ölüm, hayat sorgulamaları yapar. Dünyanın geçici olduğunu söyler.

Aynı başlıklı ikinci yazısında⁸⁸ Zebun adlı bir hizmetçisi olduğunu ve bu hizmetçinin daha önce pek çok Türk ailelerinin hizmetçiliğini yaptığını söyler. Daha sonra ziyaret etmiş olduğu evin mimarisinden bahseder. Kapıdan girince bir bahçe, bahçeden girince eve ulaşıldığını belirtir. Ortada bir sofa bulunduğunu, sofanın etrafında da kirli perdelerle ayrılmış odacıkların olduğunu anlatır. Aileler gündüz bu sofada oturur, geceleri odacıklara ayrılırlar. Ev sahibinin, yazarı bu odaya almadığını söyler. Bahçeden geçerek pencereli bir odaya oturduklarını belirtir. Ev halkının oturduğu oda ile misafirin oturduğu oda farklıdır. Seyyahın, Arap halkının kirli olması dikkatini çeker. Sularının dahi olmadığını, çeşmeden taşıdıklarını söyler. Bunun yanında keyiflerine düşkün olduğunu sürekli kahve içtiklerini belirtir.

Bir diğer yazısında⁸⁹ Muhsin önceki yazısının devamı olarak Arabistan'dan bahsetmeye devam eder. Arabistan halkının şairane yönüne değinerek, yolculuklarında sık sık karşılaştığı bedevilerin muhakkak şiir, şarkı söylediğini ve seslerinin etkileyici olduğunu belirtir. Buna bağlı olarak tabiatın güzelliği karşısında Arap halkının şair olduğunu şöyle bildirir:

“İnsanların tabiatına muhit daima hakimdir. Bu nihayetsiz çöllerde gündüz kızgın güneşte yanarak gece milyonlarca yıldız semada görerek atının ayaklarının çıkardığı sestten başka bir şey duymayan

⁸⁷ Muhsin, Arabistan Hatıraları Zebun, *Yarın*, 29 Haziran 1922, S.36, s.191.

⁸⁸ Muhsin, Arabistan Hatıraları Zebun, *Yarın*, 6 Temmuz 1922, S.37, s.208.

⁸⁹ Muhsin, Arabistan Hatıraları Zebun, *Yarın*, 13 Temmuz 1922, S.38, s.224.

akşamları kızıl bir renge boyanan gurub eden güneşi seyreden bir bedevi nasıl şair olmaz? Bu muhitin esmer kara kaşlı kara gözlü dilberlerine âşık olan kimse nasıl aşkını terennüm etme” (Muhsin, 1922c: 224).

Daha sonra suyun başında hayallere dalarak derin düşüncelerle otururken bedevi kızının şarkısını duyar. Üç çocuklu bir bedevinin şarkısının sözlerini ve sesinin yanıklığını son derece etkileyicidir. Kadınla konuştuğunda kadının dertli olduğunu, derdinin çözümü için de kendisinden yardım istediğini öğrenir. Kadının hikâyesine kısaca değindikten sonra yoluna devam eder. Zevcesinin mezarına gittiğinde orada da yine dertli bir kadınla karşılaşır onunla dertleşirler. Mezarda bulunan zevcesinin bu dertlerden ve bu hayatın çilelerinden kurtulduğu için gıpta ettiğini belirtir.

Aynı yazının devamı olan, bu yazısına⁹⁰ mezarlıktaki derin düşüncelerinden bahsederek başlar. Mezarlıkta şu şekilde çeşitli sorgulamalar yapar:

“Hayat yalan değil mi? İşte önümde bir mutasarrıfın mezarı. Şüphesiz sağ iken böyle yerlerde kendisine fevkalade itibar edilen mutasarrıfın mezarına kimse şimdi ehemmiyet vermiyor. Onun için ağlayanlar da onu çoktan unutmuşlardır” (Muhsin, 1922ç: 240).

Daha sonra Muhsin, Ramazan ayının orada çok farklı geçtiğini belirterek çeşitli faaliyetlerden bahseder. Akşamüstü minareden güneşin battığını belirtmek için av tüfeğiyle atış yapıldığını, geceleri sahura kadar oturacak yer bulunmadığından memurun evinde toplandıklarını anlatır. Evlerde toplanarak satranç iskambil gibi oyunlar oynayarak sahuru beklediklerini söyler. Bazı toplumlarda satranç, iskambil gibi oyunların doğru bulunmamasına rağmen, Arap toplumunda böyle bir durum olmadığını gösterir. Ramazan Ayı’nda bile satranç ve iskambil oynamaları yazarın dikkatini çeker. Bu toplumda Ramazan Ayı’nın manevi değerinin pek olmadığını söyler. Daha sonra Zebun’un gelip hasta annesi için yardım istediğini belirtir. Birlikte Zebun’un evine giderler.

Yazının devamı olan diğer yazısında⁹¹ Muhsin, bayram geldiğinde zevcesi olmadan geçirdiği ilk bayram olması sebebiyle hüznünlendiğini söyler.

⁹⁰ Muhsin, Arabistan Hatıraları Zebun, *Yarın*, 20 Temmuz 1922, S.39, s.240.

⁹¹ Muhsin, Arabistan Hatıraları Zebun, *Yarın*, 4 Ağustos 1922, S.40, s.250

Daha sonra orada yapılan bayram vazifelerinden, bayram namazından ve bayram ziyaretlerinden bahseder. Beni Nuh denilen bölgeye gittiğini burada bayram ziyareti âdeti olmadığını belirtir. Şam’da bayram ziyaretleri olmasına rağmen burada yoktur. İki bölgeyi mukayese ederek yazısını bitirir. Arabistan hatıralarının anlatıldığı bu yazı öyküleyici anlatıma sahiptir. Ziyaret ettiği bir evin mimari yapısından hareketle Arapların mahremiyete önem verdiğini belirtir. Arapları hem beğenir hem de eleştirir.

2.3.5. Yemen

Yemen, ekonomik ve stratejik öneme sahiptir. Osmanlı Devleti’nin Yemen’de hâkim olmasının ilk yılları 1538-1639 yılları arasındadır. Daha sonra 1839 yılında yeniden Yemen ele geçirilmiştir (Polat, 2017: 115). Kabileler hâlinde yaşamaları nedeniyle Yemen halkını kontrol etmek zorlaşmış ve sürekli isyanlarla mücadele edilmiştir (Sert, 2016: 122-123). Türklerin Yemen’den çekilmesinden sonra İngiltere ve İtalya, bölgeyle ilgilenmişlerdir (Polat, 2017: 138). Yemen ile ilgili bir adet gezi yazısı vardır. *Resimli Uyanış* dergisinde⁹² yayımlanan “Yemen’e Giderken” adlı yazısında⁹³ A. Seni, Yemen yolculuğundan bahseder. Yemen’in eski hâli ile yenisini şöyle karşılaştırır:

“Kısmetmiş, bu defa ikinci bir Yemen seyahatine çıkmış bulunuyorum. Başla yol yok, o defa da Musavadan geçerek gitmiştim. Kızıldeniz’de işleyen İtalyan kumpanyasının ‘Eritrea’ vapuru ile dün sabah buraya vardık. Bu defa Musavayı, hatırası zihnimde kalmış eşli Musavadan pek farklı buldum, o vakit vapurlar rıhtıma yanaşmazdı; karaya kayıklarla çıkılırdı; şimdi koca vapurlar rıhtıma rampa ediyor, merdivenden re’sen karaya iniliyor. Sonra rıhtım boyunca sınavari binalar, mağazalar dizilmiş, bunlarda oldukça her nevi levazım var” (A. Seni, 1928b: 38).

Yük ve eşya arabalarını insanların çektiğini belirtir. Bu durumu hiç garipsemediğini ve buna hiç üzülmediğini ifade eder. Japonya’da da birtakım insanların, hayvanların yapacağı işleri yaptığını ve bunun garipsenmediğini söyler. Musava’da kayıkçı, hamal gibi kişilerin eğitilmiş olduğunu farkederek.

⁹² *Resimli Uyanış*, harf devriminden sonra Servet-i Fünun’un devamıdır. Ancak dili ve muhtevası değişmiştir. Dergide gezi yazıları, siyasi haberler, fıkralar, bilimsel yazılar yer almaktadır. Dili ağır değildir (Tüfekçi Köroğlu, 2018: 4, 18).

⁹³ A. Seni, Yemen’e Giderken, *Resimli Uyanış*, 20 Kanunuevvel 1928, S.1688, s.38-39.

“Yazın hararet 45 dereceyi bulurmuş; bu mevsimde ise 28’i geçmiyor; ancak fazla rutubeti var, Cidde, Hudeyde gibi...az miktarda otomobil, yük arabası var” (A. Seni, 1928b: 39) diyerek havasının rutubetli olduğunu, insanı sürekli rahatsız eden böceklerin bulunduğunu belirtir. Didaktik üslupla aktardığı bu yazısında yazar genel olarak burayı beğenmez. Eskiye nazaran gelişmiştir ancak yine de şartlarının zor olduğunu anlatır.

Yeni Fikir mecmuasında⁹⁴ yer alan “*Pakosa’da Bir Cevelan*” Kazım Nâmi imzalıdır.⁹⁵ Bu yazı Naci Fikret’e yazılan bir mektup yazısıdır. Buraya gelirken yıkılmış harabe bir yer hayal ettiğini söyleyen Kazım Nâmi⁹⁶ geldiğinde ise bambaşka bir manzarayla karşılaşır. Burası güzel binalardan oluşur. Bu evler, toprak altında kalmış müstakil evlerdir. Bölgede falezler, oyulmuş evler çoğunluktadır. Daha sonra yazar Lefkoşa’nın Doğu tarafında hükümete ait bir çiftliği gezer. Buradaki eski yapıları çok beğenir ve bu kayaları incelemiş bir medeniyetin yapmış olabileceğini düşünür. Didaktik bir üslupla yazısını yazan yazar, ön yargı ile buraya gelir. Ancak daha sonra çok beğendiğini söyler. Şehrin mimari yapısı dikkatini çeker.

2.3.6. Çin

Çin ile Türklerin karşılaşmasının çok eski zamanlara tekabül eder. Çin’in Kuzeyinde Türk kavimleri yaşamıştır. Sahip olduğu Müslüman nüfusa rağmen Çin ile çok fazla yakın olunmamıştır (Durdular, 2006: 39-45). Çin ile Türkiye’nin resmî ilk teması 1927 yılında başlar. 1920-1950 yılları arasındaki dönem bu iki ülke için genel olarak durgundur (Akdağ, 2019: 42). Çin ile ilgili bir adet gezi yazısı mevcuttur. İmzasız olan “*Kibar Çinli Kadının Bir Günlük Hayatı*” *Yeni Kitap* mecmuasında yer alır.⁹⁷ Bu yazı, Çin’de uzun

⁹⁴ *Yeni Fikir* 1925 – 1929 yılları arasında yayımlanmıştır. Dergide edebiyat, dil ve tarih konularının yanı sıra genelde felsefeye ait yazılar yer almaktadır (Üzümcü, 2015: 16, 18).

⁹⁵ Kazım Nami, *Pakosa’da Bir Cevelan*, *Yeni Fikir*, S.26, 1 Eylül 1927, s.14-16.

⁹⁶ 1877 yılında Üsküdar’da doğan Kazım Nami’nin asıl adı Mehmet Kâzım’dır. Kazım Nami’nin eğitime katkısı büyüktür (Dinçer, 2007: 29, 59).

⁹⁷ İmzasız, *Kibar Çinli Kadının Bir Günlük Hayatı*, *Yeni Kitap*, S.12, 12 Nisan 1928, s.2-9.

süre kalmış orada tetkikler yapmış bir muharririn yazısıdır ve şöyle başlamaktadır:

“Sivri tepeli saçakları geniş ve oymalı bir ev... Bunu aşağı yukarı herkes bilir. Çin denince mukavir eden kuleleri herkes hatırlayabilir. Fakat onun için girip de kibar bir hanenin süslü odasını görmek pek kolay tasvir edilebilir bir şey değildir. İşte bir Çinli odasının hususiyetleri” (İmzasız, 1928b: 2).

Çin evinin süslü odasını tasvir eder. Daha sonra evde rastladığı kadından, kibarlığından, süsünden bahsederek bu kadının kızına değinir. Çin halkının büyüklerine yaptığı merasiminden şöyle bahseder:

“...anneannesinin önünde diz çöktü. Ellerini üç defa açtı kapadı iki elini birleştirdi anası merhametle ve istifra ile kızına baktı, kızının kızının ve anneannesini böyle sabah sabah karşılamaları manasız değildi. Çinde hala ecdada ibadet bir din halindedir. Onun için her sabah ecdadın ruhlarını şad etmek için merasim yaparlar” (İmzasız, 1928: 2).

Daha sonra Çinli kadınların, evde süslenmelerini hazırlık aşamalarını ve hatta süs uğruna acı çektiklerini belirtir. Yazısına düğün merasimini anlatarak devam eder. Nişanlıların birbirlerini görmeden evlendiklerini bildirir. Didaktik üslupla yazdığı bu yazısında mekân olarak ev dikkatini çeker. Evde bulunan öğeleri aktarır.

2.3.7. Endonezya

Gezi yazılarında yer alan Endonezya ile Osmanlı'nın ilişkileri ilk olarak Açe Sultanlığı ile Kanuni Sultan arasında meydana gelmiştir (Tekin, 2015: 66-68). Genel olarak Endonezya ile Osmanlı arasındaki ilişkiler kesintilerle devam etmiştir (Supratman, 2016: 109). Endonezya ile ilgili bir adet gezi yazısı vardır. *Yeni Yol* mecmuasında yer alan “*Bali Adasına Seyahat*” adlı bu yazı imzasızdır.⁹⁸ Seyyah, yazısına Bali Ada'sının garipliğinden bahsederek başlamaktadır. Bu adanın sakinlerini eski Hintlilerle mukayese ederek ahlâk ve âdetleri bakımından benzediklerini belirtir. Ayrıca adada Hollandalıların⁹⁹ da yaşadığını söyleyerek belli sınırdan öteye gidemediklerini ekler. Ada sakinlerinin dinlerine değinir. “Bu adanın kadınları erkeklerden daha fazla

⁹⁸ İmzasız, Bali Adası'na Seyahat, *Yeni Yol*, S.62, 1925, s.610.

⁹⁹ Açe ile Hollanda arasında uzun yıllar mücadeleler yaşanmıştır (Tekin, 2015: 77).

çalışırlar” (İmzasız, 1925a: 610) ifadelerinde olduğu gibi kadın erkek eşitliği bulunmadığını belirtir. Ada halkının sosyal durumunu şöyle özetler:

“Bu yerliler eğlenceli gürültülere pek ehemmiyet verirler. Bir çocuk dünyaya geldiği zaman derhal eğlence yaparlar, gece gündüz dans ederler, eğlenirler. Dansları da çok gariptir. Birisi ölürse matem yerine eğlence yaparlar. Kadınları cenaze etrafına toplanırlar. Zıplaya zıplaya şarkı söylemeye başlarlar” (İmzasız, 1925a: 610).

Seyyah bu kısa gezi yazısında ada halkından bahseder ve onların günlük yaşantısına değinir. Ada halkını garipsen ve eleştirir. Yazar didaktik üslup kullanarak, Bali Adası ile Hindistan’ı mukayese eder. Ahlak ve adetleri bakımından iki medeniyet arasında bağ kurar.

Gezi yazılarında Asya ile ilgili yirmi üç adet gezi yazısı vardır. Bunlardan Hindistan ile ilgili on altı, Japonya ile ilgili iki, Çin, Arabistan, Yemen, Türkistan, Endonezya ile ilgili bir adet yazı mevcuttur. Dönemin en çok ziyaret edilen bölgesi Hindistan’a ait yazılar 1922-1923 yıllarına tekabül ederken, diğer yazılar sonlara doğru 1927-1928 yıllarına denk gelmektedir. Hindistan yazılarının çoğu Basri Lostar imzalıdır.

2.4. AVRUPA

2.4.1. Lehistan

Türkiye ile Polonya’nın ilişkileri Varna Savaşı ile başlar. Başında Lehistan kralının bulunduğu Haçlı ordusu, savaşı kaybeder (Öztürk, 2017: 226). 16. yüzyılda Fatih Sultan Mehmet’in ölümüne kadar süreç, barış içinde ilerler. 17. yüzyılda süren Boğdan çekişmelerine iki ülkenin denetimindeki Kazak Tatar akınları dâhil olur (Kanat, 2011: 88). Lehistan 1795 yılında siyasi hayatı sona ermesine rağmen, Osmanlı arşivlerinde eski statüsüyle varlığını korur (Öztürk, 2017: 243).

Lehistan ile ilgili bir adet gezi yazısı vardır. *Resimli Perşembe*’de yayımlanan “*Lehistan Türkleri Umumi Harpten Beri Kızlarına Koca Bulamıyorlarmış*” adlı bu yazısında¹⁰⁰ Ayaz İshaki Lehistan’a gider ve

¹⁰⁰ Ayaz İshaki, *Lehistan Türkleri Umumi Harpten Beri Kızlarına Koca Bulamıyorlarmış*, *Resimli Perşembe*, S.126, 20 Teşrinievvel 1927, s.9.

Lehistan'ın harpten sonraki hâlini anlatır. Burada Lehistan Tatarlarının yaşadığını belirtir. “Lehistan Tatarlarının merkezi “Vilna” şehridir” (Ayaz İshaki, 1927a: 9). Dinî idareyi ve mektepleri gezip buraların gelişimine önem verdiklerini söyler. Halkın dualarının Arapça olduğunu, namaz ibadetlerini yerine getirdiklerini belirtir. Daha sonra mescitlerini ziyaret eder ve şöyle aktarır:

“Mescitlerini ziyaret ettik. Burası güzel bir binadır. Mescidin içerisi iki kısma ayrılmıştır. Büyük erkeklere, küçük kadınlara mahsus imiş. Kapının önünde birkaç iskemle de yerleştirilmiş, bunlar camiye gelip de namaz kılmayan din kardeşleri içinmiş. Caminin küçük bir odasında büyük bir karatahta (Sınıf tahtası) yerleştirilmiş” (Ayaz İshaki, 1927a: 9).

Mezarlıklarında Türkçe, Arapça, Rusça yazılı mezar taşları olduğunu aktarır. Daha sonra Tatarların Türkiye hakkındaki sorularıyla karşılaşır. Buranın evlilik dertlerinin olduğunu ve buna da çözüm bulamadığını belirterek yazısını bitirir.

Yazar didaktik üslupla ele aldığı bu yazısında, ilk dikkatini çekenin halkın dinî inanışları olduğunu söyler. Camide her türlü eğitimin verildiğini belirterek, halkın eğitime önem verdiğini vurgular. Mekân olarak mektepler ve onların gelişimi ön plandadır.

2.4.2. İtalya

İtalya'nın Türklerle ilk karşılaşması XI. yüzyıla dayanır (Dal, 2017: 13). İnebahtı Savaşı'nın kaybedilmesiyle birlikte, 16. yüzyılın sonlarına doğru İtalyanların Osmanlı'ya karşı duyduğu hayranlık ve korku, yerini hor görmeye bırakır (Sönmez, 2023: 56). Millî Mücadele Dönemi'nde İtalya ile ilişkiler farklı bir boyut kazanır. İtalya'nın işgalleri sırasında, İtalyanlar Türklere karşı iyi davranma politikasını izlerler (Çelebi, 1998: 167).

Güneş mecmuasında¹⁰¹ yer alan *Pompei* adlı bu yazısında Celal Esat, Pompei hakkında coğrafi bilgiler verir.¹⁰² Yazar¹⁰³ Pompei'nin Vezüv Yanardağı eteklerinde oluştuğunu belirterek, kısaca tarihinden şöyle bahseder:

“Napoli Körfezi'nin kenarında, Vezüv Yanardağı'nın eteklerinde, iki bin altı yüz sene evvel tesis olunmuş bir şehir vardı. Pompei ismini taşıyan bu şehir mabetleri, forumları, hipodromları, hamamları, etrafındaki bağları, kumlu sahilleriyle o zamanın en güzel ve eğlenceli bir yeriydi” (Celal Esat, 1927ç, 6).

Geçmiş zamandaki döneminde en eğlenceli yer olduğunu söyler. Meşhur Roma İmparatorluğu'nun buraya geldiğini söyleyerek Pompei'nin o dönemde ön planda olduğunu vurgular. Daha sonra yanardağın patlaması esnasında insanların ne durumda olduğunu detaylarıyla aktarır. 1748 yılında bir köylünün heykeli bulmasıyla, küllenen Pompei'nin yeniden gün yüzüne çıktığını belirtir. Pompei yeniden bulunduğu, o dönemde yaşananların aynı şekilde gün yüzüne çıktığını şöyle ifade eder:

“Dükândaki yiyecekler, teraziler, küpler, buğdaylar, ekmekler, kumaşlar hep duruyordu. Sanki tabiat, yirmi asır sonraki insanlara film ve fotoğrafı olmayan o zamanın bir şehrini göstermek için 'konserve' yapmıştı” (Celal Esat, 1927ç: 6).

Yazar, Pompei'ye giden yollara değinir. Yolların bakımsızlığından, sıvası dökülmüş evlerden bahsederek şehrin fakir durumunu gözler önüne serer. O dönemde Pompei'nin bakımsız, insanların pejmürde olduğunu vurgular. Bu bakımsızlık ve pejmürdelik dışında Meryem Ana heykelleri ve

¹⁰¹ Güneş mecmuası Cumhuriyet'i destekleyen bir dergidir. “Siyasî mesaj verme amacı olmayan, sadece sanat ve edebiyat dergisi olmayı amaçlayan Güneş'in on ikinci sayısının kapak sayfasında Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in, on üçüncü sayısının kapağında da İsmet Paşa'nın portresi vardır” (Bulut, 2010: 18). Dergi, edebî tenkitler, şiirler, fıkralar, hikâyeler, seyahat yazıları gibi içeriğe sahiptir (Karabulut, 1999: 54).

¹⁰² Celal Esat, Pompei, *Güneş mecmuası*, S.6, 15 Mart 1927, s.10.

¹⁰³ Celal Esat'ın üslubu hakkında Bulut şu ifadelere yer verir: “Celal Esat'ın yazılarında üslup daima ön plandadır. Gözlemlerini edebî süzgeçten geçirdikten sonra okuyuculara aktarır. Olaylar karşısındaki duygulanmalarını yansıtmayı, yazılarını klasik gezi yazılarından ayıran en önemli özelliktir. Çünkü gezi yazılarında genellikle olaylar kronolojik bir sırayla verilir ve güzergâh, gidilen mekân, olayın geçtiği zaman bellidir. Celal Esat'ın yazılarında ise mekân ve zamandan bahsedilmez” (Bulut, 2010: 167).

kapısı açık kiliseler dikkatini çeker. Daha sonra eski dönemdeki Pompei'ye gider oradaki gülen, ağlayan, sevenen, eğlenen halktan bahseder ve bu halkın artık yok olduğunu belirtir.

Yazar bu yazısını betimleme yaparak aktarır. Yazının sonunda, Vezüv'ün kendine edilen yalan yeminlerden çatlayıp cehenneme bir yol yaptığını söyler. Halkının günahlarının tortusu altında örtüldüğünü belirtir. Burada halkın günahlarından dolayı gazaba uğradığını vurgular. Türklere göre Pompei hadisesi bir gazaptır. Ancak Batıya göre bu bir felakettir. Nitekim yazıda da bu durumu vurgular. Pompei'nin eski dönemleri olduğu gibi sergilediği, ancak insanların Vezüv felaketine karşı ibretle değil de kayıtsız baktıklarını söyler. Vezüv'ün artık ihtiyarlığından korkmadıklarını vurgular. Mekân olarak Pompei sokakları ve kilise ön plana çıkar.

Güneş mecmuasında yer alan¹⁰⁴ bir diğer yazısında Celal Esat, Tivoli'nin dünyanın en büyük en önemli bahçelerinden biri olduğunu ifade eder. Daha sonra bahçeyi şöyle betimler:

“Kiliseler kapılarını kapayıp çanlarının iplerini duvarlara astıktan sonra kandilleri yanan bu bahçede çalgılar, ziller, davullar, cazbantlar çalınmaya, dönme dolpalar, atlı karıncalar dönmeye, kızaklar, çarklar, tekerlekler uğuldamaya başlar” (Celal Esat, 1927d: 10).

Bahçeyi anlatırken “periler bahçesi” ifadesini kullanarak ne kadar etkilendiğini ifade eder. Parkta bulunan lokantalardan, konserlerden ve halkın kalabalığından bahseder. Bahçedeki bütün yapının mimari özelliklerine değinir. Fransa tarzında birahaneler, Japon tarzında çayhaneler olduğunu söyler. Ayrıca bu eğlencelerden bahsederken, şeytanın sürekli buralarda olduğunu belirtir.

Celal Esat, bu yazısını betimleme ile okuyucuya aktarır. Ressam olması sebebiyle gördüklerini adeta bir resim çizer gibi yansıtır. Bahçenin güzelliğini karşılaştırma yaparak vurgular ve halkın durumunu gözler önüne serer.

Güneş mecmuasında yer alan “Venedik” adlı yazı Celal Esat'a aittir.¹⁰⁵ Yazısına Venedik'i diğer şehirlerle mukayese ederek başlar. Elektrik ve

¹⁰⁴ Celal Esat, Tivoli, *Güneş* Mecmuası, S.8, 15 Nisan 1927, s.10.

¹⁰⁵ Celal Esat, Venedik, *Güneş* Mecmuası, S.9, 1 Mayıs 1927, s.4-5.

tekerlek gürültüleriyle dolu Avrupa şehirlerinden bıkan insanların buraya gelmelerini söyler. Avrupa şehirlerine kıyasla buranın daha sakin olduğunu vurgular. Eskiden yalnızca gemi ile ulaşım olduğunu şimdi ise trenle ulaşım yapılabildiğini aktarır. Venedik'in eskiye göre geliştiğini belirterek, Venedik'in tarihinden kısaca bahseder. Daha sonra Venedik kayıklarına ve sokaklarındaki kanallara değinir. Kanalların şehrin sokaklarını dolaştığını ifade eder. Şehrin en önemli meydanının San Marco Limanı Meydanı olduğunu söyler ve bu meydanı gözlemleriyle detaylı aktarır. Mekân olarak kiliseler, köprüler ve evler dikkatini çeker. San Marco Meydanı'nın kahvehanelerini Şehzadebaşı çayhanelerindeki gibi olduğunu belirterek iki mekân arasında bağ kurar. Saraydan bahsederken bazen eski döneme gider ve yeni hâliyle karşılaştırmalar yapar. Kahvehanelerinden, esnaflarından, dar sokaklarından köprülerden bahseder. Yazar genel olarak burayı betimlemeler yaparak beğenisiyle aktarır.

Bir diğer yazısında¹⁰⁶ Celal Esat, Pompei'nin âdeta küllerinden doğduğunu şöyle bildirir:

“Pompei artık Akdeniz'in mavi atlas ufku karşısında eski hayatını yaşamaya, eskisi gibi geceleri yıldızlarla konuşmaya başladı” (Celal Esat, 1927a: 5).

Pompei'nin yirmi asırdan sonra yeniden uyandığını, küllerinden doğduğunu belirtir. Bahçelerdeki otlar, ağaçlar, çiçekler ve kelebeklerin uyandığını söyler. Kaldırımların aralıklarına serilmiş hayat tohumları vardır ve buradan yeniden canlanır. Evler, dükkânlar, saraylar dünkü tazeliğiyle durmasına rağmen buranın asıl sahipleri artık yoktur. Vezüv'ün lavlarıyla yok olup gittiklerini söyler. Halkın tanrıları olan Mars, Apollon, Napoli'nin artık müzelerde sergilendiğini, gladyatörlerin dövüştüğü arenada artık köstebeklerin cirit attığını belirtir. Pompei'de tabiat yeniden canlansa da, hayat yeniden başlasa da hiçbir şey eskisi gibi değildir. Tabiat her şeye rağmen kaldığı yerden hayata başlar. Serçe ise her şeyden habersiz eşini beklemektedir. Bu yazı hakkında Birol Bulut şöyle söyler:

¹⁰⁶ Celal Esat, Pompei ve Serçe, *Güneş Mecmuası*, S.15, 1 Eylül 1927, s.5.

“Yazıda ‘serçe’, tabiatın geçmişten habersiz olduğunu ve seyrini devam ettirdiğini gösteren bir simgedir. Yani Pompei’nin geçmişinden habersiz, tabiat doğal sürecine devam etmektedir” (Bulut, 2010: 172).

Güneş mecmuasında yer alan “Bahr-i Muhit” adlı bu yazısında¹⁰⁷ Celal Esat, Atlas Okyanusu’ndaki yolculuğundan izlenimlerini şöyle aktarır:

“Mehtaplı bir haziran gecesi vapurumuz, Bahr-i Muhit’in İspanya sahillerinden yukarıya, şimale doğru çıkıyor ve arkasında uzun bir beyaz yol bırakıyordu. Semâ bulutsuz, deniz durgun, ufuklar belirsizdi. Ay denizlere inmiş, denizler semâya kavuşmuştu” (Celal Esat, 1927f: 3).

Yolculuk boyunca hissettiklerini aktarır. Yolculuğun tesiri altında Bektaşî ruhuna bürünüp aşka geldiğini belirtir. Ne istediğini bilmediğini ama yolculuğun devam etmesi gerektiğini, meçhul ummanın ortasındaki adaya ulaşmak istediğini söyler. Seylan’da Âdem ile Havva gibi yaşamak istediğini belirtir. Yazar burada İslam dinine dair ifadeler kullanır. Seylan denilen yer Sri Lanka’dır. Daha sonra bu koca umman içinde küçücük olduklarını ifade eder. Yazıda genel olarak net bir mekân yoktur. Vapurda hayallerle mekânlar arası geçişler yapar. Yazar bu yazısını öyküleme ile aktarır. Herhangi bir karşılaştırma yapmaz. Yazıyı Bulut şöyle değerlendirir: “Bu yolculukta Celal Esat maddî gözlemlerden ziyade ân’ların ruhunda uyandırdığı hülyaları dışa vurmuştur” (Bulut, 2010: 173).

Güneş mecmuasında yer alan “Siyah ve Kırmızı” adlı yazısında¹⁰⁸ Celal Esat, Anvers’ten¹⁰⁹ Brüksel’e yaptığı yolculuktan bahseder. Bulunduğu kompartımandaki güzel ve laubali bir kadından bahseder. Kadının dış görünüşünü detaylandırarak, zengin olduğunu anladığını belirtir. Alışmış bir göz için bu kadının mevkisini anlamak zor değildir der. Pencereden gözlemlediği çayırılar, kuşlar, ırmakları gözlemler. Daha sonra kompartımana dâhil olan papazdan bahseder. Papazın kıyafetlerini detaylandırarak aktarır. Simsiyah kıyafetleriyle parlak siyah meşin çantasıyla ve uzun peleriniyle dikkat çeken bir papazdır. Papazın bir de siyah şapkası vardır. Papazı tamamen siyahlıklar içerisinde betimler. Aynı ortamda bulunmalarına

¹⁰⁷ Celal Esat, Bahr-i Muhit’te, *Güneş Mecmuası*, S.17, 15 TE 1927, s.3.

¹⁰⁸ Celal Esat, Siyah ve Kırmızı, *Güneş Mecmuası*, S.5, 1 Mart 1927, s.6.

¹⁰⁹ Belçika’da bir şehirdir.

rağmen papaz kadına, kadın da papaza bakmaz. Yazar ise hem her ikisine baktığını hem de etrafına baktığını söyler. Papazın kafasını siyah kitabından, kadının da kırmızı boyasından hiç kaldırmadığını vurgular. Papazın hayatın anlamını esrarını kitapta aradığını fakat bulamadığını söyler. Kadın ise düşünceli hâldedir. Daha sonra pencereden içeri giren, yeşermeyi ve canlılığın devamını simgeleyen tohumdan bahseder. Tohum önce kadının şeytana benzeyen cam gibi parlak tırnağına konmak isteyip tutunamaz. Daha sonra papazın kitabının sayfasına konar ve orada kitabın kapanmasıyla yok olup gider. Canlılığın devamı olan tohum her ikisinde de hayata tutunamaz ve yok olur gider. Burada siyah papazı ve dindarlığını, kırmızı kadını ve güzelliği temsil eder. Papaz ve siyah, hayatın anlamını ararken, kadın ve kırmızı bunun peşinde değildir. Üstelik, ördek sürüleri onu endişelendirir; ana olmaktan korkar ve canlılığın devamından uzak kalır. Tohum ise her ikisinde de hayat bulamamıştır. Yazı hakkında Bulut şunları söyler:

“Yazıda siyah papazı, kırmızı ise kadını simgeler. Siyah renkle birlikte dindarlık, renksizlik; kırmızıyla da şuhluk, şehvet ve güzellik ifade edilmiştir. Gözlemin sonu okuyucunun kavrayışına bırakılmıştır” (Bulut, 2010: 169).

Yarın mecmuasında yer alan bu yazıda¹¹⁰ yazar Venedik’in günlerce tesirinden kurtulunmayan bir rüya olduğunu söyler. Namık İsmail¹¹¹ Venedik’e olan hayranlığını şöyle belirtir:

“Venedik...Tarihte; bir cihanın özlediği, kışkandığı ve bütün deryalara melikelik eden şehir. Büyük aşkın na-mevcut mekânını arayanların; dimağlarını, hislerini, ebedi bir daüssıla ile kendine çeken mağrur ve hayret-aver şehir” (Namık İsmail, 1921c: 5).

Venedik’i çeşitli betimlemelerle anlattıktan sonra, metruk sarayların artık sessiz ve hüzünlü olduğunu söyler. Venedik sokaklarında gezinirken maziye dalar ve eski ihtişamının canlılığının kalmadığını belirtir. Yazar yazısını öyküleyici anlatımla aktarır.

¹¹⁰ Namık İsmail, Venedik Kanalları, *Yarın* Mecmuası, S.2, 30 Teşrinievvel 1921 s.4-5.

¹¹¹ Namık İsmail, ressamdır.

Yarın mecmuasında yer alan bu yazısında¹¹² Namık İsmail, Venedik gecelerinden bahsederek yazısına başlar. Gecenin betimlemesini yaparak, insanı hayallere götürdüğünü şöyle belirtir:

“Artık renklerin bittiği, mimarının silindiği ve her cismin heyulayıldığı saatte siyahmaskesini takan Venedikin kanallarından zehirlenen, tahrişkâr bir hava yükselir” (Namık İsmail, 1921b: 3).

Yazar Eskalavun Limanı’nda gördüklerini ve onda bıraktığı hisleri belirterek devam eder. Sahilde genç bir kadının şarkı söylediğini, ortamın atmosferini aktarır. Bu atmosferi gecenin hüznü ve insanların yalnızlığı ile bağdaştırarak âdeta hüznü bir tablodan bahseder. Yazar öyküleyici anlatımla Venedik’in gecelerinden ve onda uyandırdığı hislerden bahseder.

İmzasız olarak *Resimli Perşembe*’de yer alan bu yazıda¹¹³ Venedik gezisi yer alır. Napoli’nin dışardan bakıldığında İzmir’e benzediğini, içerden bakınca da adalara benzediğini söyler. Sokaklarının pisliğinden şikâyet eder. Pompei’nin tarihle karşı karşıya bırakan bir yer olduğunu aktarır. Diğer önemli yerleri de tanıtarak yazıyı bitirir. Yazar, İtalya’dan genel olarak övgü ile bahseder. Didaktik bir üslupla ele alınan bu yazıda iki medeniyet arasında benzerliklerden bahsedilerek bağ kurulur. Övgü ağırlıklı bir yazı olsa da, sokaklarının pis oluşuna değinilir.

Celal Esat imzalı bu yazıda¹¹⁴ seyyar sergi ile yola çıkmış olduğu deniz yolculuğunda başına gelenler aktarılır. Fırtına o kadar şiddetlidir ki, gemiyi bir sağa bir sola savurur. “Dalgalar geminin bordasından yükseliyor, şaha kalkan bir at gibi çarparak homurdana homurdana geri dönüyordu” (Celal Esat, 1927c: 6) diyerek fırtınanın şiddetini vurgular. Daha sonra böyle bir havada çıkmanın münasebetsiz olduğunu fakat serginin programı uğruna görev bilinciyle yola çıktıklarını belirtir. Bu yolda gerekirse Ertuğrul gibi memleket uğruna batacaklarını söyler.¹¹⁵ Haliç’te azametle duran geminin,

¹¹² Namık İsmail, Venedik Geceleri, *Yarın* Mecmuası, S.4, 3 Teşrînievvel 1921, s.3.

¹¹³ İmzasız, Resimle Dünya Etrafında Seyahat Venedik, *Resimli Perşembe*, S.6 Kanunuevvel 1928, s.5.

¹¹⁴ Celal Esat, Fırtına, *Güneş* Mecmuası, S.4, 15 Şubat 1927, s.6-7.

¹¹⁵ Ertuğrul Fırkateyni, 16 Eylül 1890 tarihinde fırtınadan sonra batan Osmanlı gemisidir. (Aslan, 1992: 52). “Ertuğrul Fırkateyni, 16 Eylül akşamı Kashinozaki Feneri açıklarından geçerken fırtınaya yakalanmış, Oshima yakınlarındaki kayalıklara çarparak

şimdi dalgalar karşısında Balat kayığına benzediğini söyler. Son olarak dalgalarla yaptığı mücadele sebebiyle, gemiyi gözlerinden duman çıkan, ağzından salyalar fişkıran ejderhaya benzettiğini belirtir. Yazar burada öyküleme yaparak yazısını aktarır. Herhangi bir karşılaştırma yapmaz. Yaşadıkları fırtınayı detaylarıyla resmeder.

2.4.3. Almanya

Türkler ile Almanlar ilk olarak 1097 yılında Birinci Haçlı Seferi'nin başlangıcında karşılaşmıştır. Nazi döneminden kaçıp Türkiye'ye sığınan Alman aydınları ise bir başka dönüm noktası olmuştur (Tulgar, 2006: 171-172). 1923-1945 yılları arasında da Almanya ile Osmanlı Devleti'nin ilişkileri bir ara duraklasa da devam etmiştir (Tulgar, 2006: 193). Türkiye 1924 yılında Almanya ile ilişkilerini geçmişten ders alarak yeniden başlatmıştır. Bu dönem ile 1933 yılları arasında ikili ilişkiler iyi şekilde ilerlemiştir (Ercan, 2006: 89).

Almanya ile ilgili dört adet gezi yazısı vardır. Bunlardan biri Tahsin Abdi Bey'in gezi yazısı, Brem Müzesini ziyaret ettiği yazıdır.¹¹⁶ Şehrin güzelliğinden dolayı Bremen'e geldiğini belirten Tahsin Abdi, öncelikle mimari yapının dış görünüşünü “Yüksek, mermer ve karkiro vaziyetiyle daha manzarayı hariciyesi tam bir müzeyi temsil eyliyor” (Tahsin Abdi, 1921a: 7) diye tasvir eder. Daha sonra müzenin üç katlı olduğundan bahsedip, her katını ayrıntılı şekilde şöyle anlatır:

“Müzehane üç katlı ve esasen sanayi müzesi olup her katında eşyayı müteneviyayı cem eylemiştir: mesela birinci katta Hint çerkileri ve Hindin antika eşyası; müstemleket mahsulâtı ve ahcar koleksiyonları tanzim edilmiş bunlar arasında Amerikan süvarileriyle Meksikalıların maruf kıyafetleri tecessüm ettirilmiştir (Tahsin Abdi, 1921a: 7).

Müzenin aslında sanayi müzesi olduğu bilgisini ekler. Gözlemlediği odanın âdeta resmini çizmektedir. Sedef işlemeli iskemeleler, altın tel işlemeli ipek yorganlardan bahseder. Gördüklerini şöyle aktarır:

batmıştı. Kazadan altmış dokuz kişi kurtulurken beş yüzden fazla mürettebat Japonya sularında şehit olmuştu” (Sürmeli, 2023: 175).

¹¹⁶ Tahsin Abdi, Brem Müzesini Ziyaret, *Yarın Mecmuası*, S.6, 17 Teşrinisani 1921, s.6-8.

“Bir köşede Japon neferi; Çin arabacısı ve çadırı içinde çırılçıplak bağdaş kurmuş mangalında ısınan (samuva)li bir genç kız görünmektedir. Müteakiben Çin ziraatı, buğday harmanı, yel değirmeni ve Çin mamulatından ipek duvarlıklar, kabartmalar, mecla siyah ve yaldızlı heykeller, çay kutuları, çocuk uyutacakları ve züccaciye eşyası gelir” (Tahsin Abdi, 1921a: 7).

Bu eşyaların Çin’e ait olduğunu belirterek, Çin eşyalarının pahalılığını vurgular. Hint eşyalarının eskiliğinden ucuzluğundan bahseder. Çin eşyalarının görkemi karşısında Hint eşyaları bakımsız zayıf kalır. Gezisinin devamında ise görkemli bir bahçeye olan beğenisini ifade eder. Japonlara ait askeri kıyafetlerin olduğunu söyler ve taht-ı revanlarından bahseder. Daha sonra burmalı caminin meşhur bir İtalyan heykeltıraşın eseri olduğunu belirtip ismini vermez. Hindistan’a ait meyveler, iri cevizler, kahvelerin bulunduğu ortamı betimleyerek İstanbul’daki Mısır Çarşısı’na benzettiğini ifade eder. Tahsin Abdi, müzenin bir bölümünü İstanbul ile mukayese ederek benzerliğini vurgular. Şark ürünlerinin detaylarıyla yazısına devam eder. Rusya’nın kuş tüylerinden, Türk ve acem halılarından, ipekli kumaşlardan bahseder.

İkinci kata geldiğinde, gördüklerini detaylarla aktarmaya devam eder. Pamuktan sonra renklerinin çeşitliliğiyle dikkatini çeken atlaslara değinir. Türk tütünlerinin bulunduğundan bahseder. Bu katta en çok spor, fen ve bilim aletleri dikkatini çeker. Son bölüme geldiğinde, bu katta çeşitli ülkelerin ekmeklerinin bulunduğunu, Anadolu’nun ekmek ve Ramazan pidelerini büyük bir iştahla seyrettiğini belirtir.

Didaktik üslupla yazısını kaleme alan Tahsin Abdi, müzeden detaylarıyla bahseder. Müzeye ve müzenin içinde bulunanlara olan beğenisini söyler. Çin ve Hint eserlerinden bahsederken iki medeniyet arasında karşılaştırma yapar.

Yarın mecmuasında yer alan “*Hamburg Tahassüsü*” adlı bu yazıda¹¹⁷ Tahsin Abdi, Almanya’nın Hamburg eyaletinden bahsetmektedir. Tahsin Abdi, ilk olarak Brem’den Hamburg’a trenle giderken yolculuk esnasında gördüğü manzarayı aktarır. Yol boyunca gördüğü zümrüt gibi ormanlardan, zengin kasabalardan bahseder. Tren yolculuğunda Hamburg’a yaklaşırken görmüş olduğu gümrük interpollerinin dikkatini çektiğini belirtir. İstasyona

¹¹⁷ Tahsin Abdi, *Hamburg Tahassüsü*, *Yarın*, S.7, 24 Teşrinisani 1921, s.12-13.

geldiklerinde ilk olarak garın heybetinden bahseder. Bu heybeti Berlin garlarına benzetir. Devamında ise garı detaylı olarak şöyle ifade eder:

“Dahili yirmiden fazla hat ile döşenmiş olup üst katında mücessem intizar salonları ve ittisalinde telgraf ve telefon dairesi, hıncahınç dolu posta şubesi, bir tarafta gazete ve seyahat kütüphaneleri, tütün ve çikolataçı dükkânları ve prökar salonlarıyla memleketin azameti hakkında ilk fikri telkin edebiliyordu” (Tahsin Abdi, 1921b: 12).

Otele yerleştikten sonra hayvanat bahçesini gider. Gittikleri yer ise Carl Hagenback hayvanat bahçesidir. Daha sonra Tahsin Abdi hayvanat bahçesine dair şöyle bilgiler verir:

“Çünkü (Hagenbeck) bahçesindeki hayvanlar fevkalade terbiye edilmişler ve her biri bir maharete sahip edilmişlerdir. Mesela filler çalgı çalıyor, eşekler sayı sayıyor, köpekler çember çeviriyor, maymunlar tayyareye biniyor, papağanlar şarkı söylüyor, ayılar güleş, atlar dans ediyor” (Tahsin Abdi, 1921b: 12).

Ertesi gün Tahsin Abdi, Hamburg sokaklarında gördüklerini aktarır. Şehrin seçkin mahalli olan Elbe Köprüsü’nden bahseder. Daha sonra Altona’ya giden yazar, “Buranında manzarası güzel vatanımızın tabii ve emsalsiz güzelliklerinden bir nişana veriyordu. Bu sebepten içimde daha fazla bir inşirah hissediyordum” (Tahsin Abdi, 1921b: 12) diyerek devam eder.

Yazıda, Tahsin Abdi Almanya’nın Brem’den Hamburg’a ve Altona’ya olan gezisinden kısaca bahseder ve yer yer kendi vatanı ile güzelliklerini mukayese eder. Yazısını didaktik bir üslupla ele alır. Mekân olarak ilk etapta garın heybeti dikkatini çeker. Genel olarak gezdiği yerlerden beğendiğini söyler.

Millî Mecmua’da¹¹⁸ yayımlanan “Müzelere Dair” adlı yazısında Şehabeddin, Almanya’nın meşhur olan müzelerinden bahsetmektedir. Bu yazısında¹¹⁹ Şehabeddin, Almanya’da bulunan müzeleri gezer. Münih’in eski ve sanat açısından zengin olduğunu belirtir. Münih’i seyrederken kule şeklinde yükselen kiliseler, yeşil ovalar gözüne çarpar. Mimarisinin gotik tarzda olduğunu söyler. “Gözleri yüksekte olan Alman milletinin abideleri

¹¹⁸ *Millî Mecmua*, 1923’te Mehmet Mesih tarafından çıkarılmaya başlanmış ve 1933’e kadar yayım hayatına devam etmiştir (Şahin, 2010: 14). Edebiyatta Millî Edebiyat görüşünü savunmuştur (Çandır, 1992: 50).

¹¹⁹ Şehabeddin, *Müzelere Dair*, *Millî Mecmua*, S.37, 1 Mayıs 1925, s.603-605.

evleri hatta başlarına giydikleri şapkalarına kadar her şeyleri bir yükseklik abidesini taşıyor” (Şehabeddin, 1925: 603) ifadelerinde Alman milletinin gözünün yüksekte olduğunu, bu özelliklerinin hayatlarında her alana yansıdığını belirtir. Daha sonra Nasyonel Müzesi’ne gider. Burada bulunan kitaplar, kataloglar dikkatini çeker. Bunlardan biri de Türklere aittir. Daha sonra müzede bulunan taş ve ahşap sanat eserlerinden bahseder. Salonda bulunan piyade süvari gemiciliğe dair numunelerin olduğunu söyler. Müzede kendilerine ait eşyaların dışında başka milletlerin eşyaları da vardır. Salonun birinde şarklı milletlerin Türk, Arap, Acem eşyaları yer alır. Bir başka salonda gördüklerini şöyle ifade eder:

“Bir başka salonda arap bedevi alemini develer ve çocukları ile kadınları ve erkeklerini.. öbür salonda Türk devlet teşkilatını zamanlarına ait kıyafetleriyle askerleri ve o gün ki idare adamları. Bütün bu tarihî hatıralarla dolu olan salonları gördükten sonra iyi bir intibayla müzeden ayrılıyoruz” (Şehabeddin, 1925: 605).

Müzeden çok etkilenir ve Türklere böyle bir müze bulunmadığını ifade eder. Bu konuda “Bugün Türk harsına dair ortada mevcut bir eserimiz yoktur” (Şehabeddin, 1925: 605) diyerek eksikliği belirtir.

Didaktik bir üslup kullanan yazar müzeyi tanıttıktan sonra, dönüş yolunda Türkiye’deki müzeleri düşündüğünü söyler. Mekân olarak ilk etapta Münih’in müzeleri ve güzelliği dikkatini çeker. Milletlerin kendini bilmeden başka milletleri tanımasının anlamsız olduğunu belirtir.

Resimli Uyanış dergisinde yer alan bu yazısında¹²⁰ Ahmet İhsan¹²¹ Almanya gezisinden bahseder. Almanya’ya giderken bindiği treni, Alman şirketinin yeni yaptırdığını ve çok beğendiğini söyler. Tren Viyana’dan yola çıkar ve saatte 70 km gittiği hâlde hiç sarsmadan ilerler. Bu treni diğer trenlerden daha çok beğendiğini söyler. Rıhtımlar arasından geçerken Umumi Harp zamanında bu garın yazarda bıraktığı izlerden bahseder. Eski zamandan bu zamana yenilikler olduğunu belirtir. Otelin koridorundaki fenerlerin tüneli

¹²⁰ Ahmet İhsan, Saatte 70 Kilometre, *Resimli Uyanış*, S.1687, 13 Kanunuevvel 1928, s.22.

¹²¹ Ahmet İhsan, 1890’da Âlem Matbaası sahibi Mustafa ve diğer arkadaşı Âsım ile Âlem Matbaası Ahmed İhsan ve Şürekâsı basımevini kurar. Batı tekniğini kullanarak Türk matbaacılığını geliştirmek için Avrupa’ya gitmiştir (Ebuzziya, 1989).

aydınlatmasını çok beğenir ve Avrupa'yı çok gezmiş olduğu hâlde bu yeniliğe şaşırır. Otelin çok büyük olduğunu ifade eder ve bu büyüklüğün içindeki düzenden bahseder. Otelde her şeyin numaralı olduğunu hatta artık kendisinin bile adı olmadığını, numarası olduğunu söyler. Sokakların arabalarla dolu ve çok kalabalık olduğunu aktarır. Sokaklarda mezecilerin ve kafelerin olduğunu belirtir. Lüks köşklerin Tivertan Caddesi'nde olduğunu gözlemler. Yazar didaktik bir üslupla yazısını kaleme alır. Sokakların düzenli oluşu, güzelliği, canlı oluşu yazarın dikkatini çeker. Yazar genel olarak Almanya'yı çok beğenir.

2.4.4. Rusya

Ruslar ile Türklerin ilk ilişkileri eski dönemlere dayanır. İki millet arasında ki karşılaşma Moskova Knezliği ile başlamıştır denebilir (Topsakal, 2016: 34). Osmanlı ile Rusların ilk karşılaşması ise Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde gerçekleşir. Ruslar genel olarak büyük devlet olma politikasını izleyerek Boğazları, Kafkasları ve Balkanları himayesi altına almak ister (Demiray, 2021: 620). Rusya ile ilgili bir adet gezi yazısı vardır. *Aylık mecmuada* yer alan “*Leningrad Şehrini Nasıl Gördüm*” adlı bu yazısında¹²² Ahmed Şükrü Leningrad şehrinin isminden şöyle bahseder:

“Tam bir sene evvel ismi şimdilik Leningrad olan bir şehirde bulunuyordum. Şimdilik, diyorum. Zira bu kadar sık sık isim değiştiren bir şehrin sabit bir isim ile müsemma olacağı pek ma'lum değildir. Evvelki gün San Peterusburg, Peterugrad, bugün Leningrad. Bakalım yarın da ne olacak? Şehrin ismi Rusya'nın mukadderatına göre değiştiğinden bu hususta kehanette bulunmak mümkün değildir” (Ahmed Şükrü, 1927: 2).

Coğrafi konumundan ve nüfusundan bahsederek Amerika ile şöyle mukayese eder:

“İki milyon nüfuslu Leningrad şehrinin bu birinci evi hala Neva Nehrinin kenarında durmaktadır. Mimarlık itibarıyla bu kadar yeni olan bu evi görüp de şehrin birinci evi olduğunu işitince insan Leningrad'ın Amerika şehirleriyle rekabete çıktığı neticesine varıyor (Ahmed Şükrü, 1927: 2).

¹²² Ahmed Şükrü, Leningrad Şehrini Nasıl Gördüm, *Aylık Mecmua*, S.2, Ağustos 1927, s.2-6.

Gezisine devam eden Ahmed Şükrü, Leningrad sokaklarını çok beğendiğini ifade eder. Asfalt döşemeli geniş caddelerinden, saray gibi evlerinden, park ve otellerinden bahseder. Moskova ile Leningrad arasındaki mesafeye değinerek, İstanbul-Ankara mesafesinden örnek vererek mukayeseli anlatır. Leningrad Avrupa Oteli'ne ulaştığında otelin görkeminden bahsederek oteli çok beğendiğini şöyle ifade eder.

“Leningrad’ın Avrupa oteli, ziynet ve ihtişam itibariyle dünyanın herhangi otelinden geri kalmaz. Bu, bir otel değil, Avrupa’nın muazzam otellerine benzeyen büyük bir müessesedir. Balkonları, salonları, banyoları, küçük apartmanları, musika salonları, intizar salonları beş yüzden fazla banyolu otelleriyle Avrupa oteli, şüphesiz Rusya’nın en muntazam otelidir (Ahmed Şükrü, 1927: 2).

Otelin ihtişamından bahsettikten sonra otel çalışanlarının çoğunun Türk olduğunu söyler. Otelcilik ve garsonluk işlerinde Türklerin yetersiz olduğunu bildirir ve eleştirir. Rehber eşliğinde gezdiğini belirtip bu durumdan memnun olmadığını ekler. Türkiye’ye gelen yabancı seyyahların rehber eşliğinde gezdiğini söyler. Kış sarayına geldiklerinde orada gördüğü bir top hakkında rehber ile sohbet edip, sarayı gezmeye tanımaya devam eder. Sarayın yatak odası, pek çok salonları, banyosu ve sigara odasından tarafsız bir şekilde bahseder.

Yazar öyküleyici anlatımla yazısını ele alır. Mimari yapısını Amerika ile karşılaştırır ve boy ölçüşecek derecede iyi olduğunu söyleyerek bu açıdan iki medeniyet arasında bağ kurar. Leningrad’ı genel olarak çok beğendiğini belirtir. İlk dikkatini çekenlerden biri de sokaklarının güzelliği ve evlerinin ihtişamıdır. Mekân olarak vurguladığı yerlerden biri kilisedir. Kilisenin sütunlarını çok beğenir.

2.4.5. Avusturya

Avusturya, 1804-1867 yılları arasında Avusturya İmparatorluğu, 1867-1918 yılları arasında da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu adını taşımıştır (Beydilli, 1991). Macaristan’ın Osmanlı Devleti’ne katılmasından sonra Avusturya ile ilişkileri başlamış, Birinci Dünya Savaşı’na kadar sürmüştür (Kurtaran, 2013: 395). Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun yıkılmasıyla Viyana Avusturya’nın sonradan başşehri olmuştur (Beydilli, 1991). Böylece Viyana için yeni dönem başlamıştır.

Avusturya ile ilgili bir adet gezi yazısı vardır. *Resimli Uyanış*'ta yer alan bu yazısında¹²³ Ahmet İhsan, yenilenen Viyana'dan bahseder. Viyana halkının nezaketinin meşhur olduğunu söyler. Müzeleri, parkları, otelleri, tiyatrolarıyla güzellikle nam salmış bir yer olduğunu belirtir. Ancak muharebeden sonra çok değiştiğini, bu değişimi gözlemlemek için yalnızca bir seyyah olarak değil de gazeteci kimliğiyle gittiğini bildirir. Viyana şehremanetine¹²⁴ Türk gazeteci sıfatıyla başvuru yaptığını söyler.

Gezdiği müzede, eski Viyana ile yeni Viyana'yı karşılaştırır, sergiyi gezer ve çok beğenir. Yeni Viyana apartmanlarını gözlemler. Yeni Viyana'da çocukların eğitimiyle ilgili yenilikler yapıldığını aktarır. Evler, eskiye göre daha fazla ışık alır. Belediyecilik noktasında İstanbul'da övünecek bir şey bulamadığından yakınır. Daha sonra yeni binaların iç özelliklerinden de bahsederek yazısını bitirir. Yazar bu yazısında Batı'ya olan hayranlığını belirtir. Yenilikler karşısında Batı'ya nazaran Türkiye'nin geri kaldığını vurgular.

2.4.6. Fransa

Türkler ile Fransızların ilk temasları eski zamanlara dayanmaktadır. İkili ilişkiler Haçlı seferleri zamanında başlar (Açık, 2007: 382). Tanzimat Fermanı için Fransız uzmanlardan yardım alınır. Tanzimat Dönemi'nde özellikle eğitim alanında Fransız örneklerine göre düzenlemeler yapılır (Gücüm, 2008: 92). Millî Mücadele Dönemi'nde Lozan Konferansı'nda Türk Fransız ilişkilerinde çeşitli pürüzler çıkması ve Türkiye-Suriye sınır meselesi gibi çeşitli anlaşmazlıklar yaşanır (Bulut, 2018: 540).

Fransa ile ilgili üç adet gezi yazısı vardır. Reşid Mazhar Bey'in "*Paris'te Ölüler Bayramı*"¹²⁵ *Mâhfil*'de yer alır. Kısa bir gezi yazısı olan *Paris'te Ölüler Bayramı*'nda öncelikle Paris'in karışıklığından, kalabalıklığından,

¹²³ Ahmet İhsan, Yeni Viyana, *Resim Uyanış dergisi*, S.1686, 6 Kanunuevvel 1928, s.38-39.

¹²⁴ Belediye anlamındadır.

¹²⁵ Reşid Mazhar, Paris'te Ölüler Bayramı, *Mahfil*, S.56 (5), Recep 1922, s.140-141.

otobüslerin yoğunluğundan bahseder. Ölüler bayramını anlatırken sokakta gördüğü detaylara şöyle değinir:

“Yollarda bir değişiklik, tramvay ve otobüslerde fazla kalabalık, kapılarına fazla bir hücum var. Metro daha ziyade tıklım olmuş. Herkes çiçek taşıyor. En çok görünen kasımpatıları. Ne kadar büyük çiçekler, hepsi birbirinden güzel” (Reşid Mazhar, 1922d: 140).

Bir kilise ayinine katılan yazar, kilisenin duvarları, duvarlarındaki levhaları, döşemeleri ve insanların neler yaptıklarını detaylarıyla aktarır. Yazar didaktik üslupla ele aldığı yazısında Paris’teki bir etkinlikten bahseder. Yazar Paris’i genel olarak beğenmez. Kilise, mekân olarak öne çıkar ve insanların nasıl ibadet ettiğini, kilisenin duvarlarındaki detayları aktarır.

Mahfil mecmuasında yer alan bir diğer yazıda, Reşid Mazhar sergiden bahsetmektedir.¹²⁶ İlk yazısında Reşid Mazhar Bey Paris’te tavukçu sergisine gider. Orada gördüklerini mukayeselerle aktarır. İlk olarak içeri girer girmez ördek, kaz, tavuk, hindilerle dolu bir curcunayla karşılaştığını söyler. Bir iki saatte gezip bitirecek kadar küçük bir yer olmadığını belirtir. Daha sonra gözüne kuluçka makineleri çarpar. Kutularla getirilen civcivlerden bahseder. İngiltere’den kuluçka çıkartıp piliçleri Fransa’da satmaya hayret ettiğini aktararak tavukçuluğun ne kadar ilerlediğini söyler. Orada bulunan hayvanların cinslerine değinir ve çeşitliliğini belirterek yazısını bitirir.

Aynı dergide, Reşid Mazhar Bey tavukçuluğun diğer ülkelerdeki yeri ve önemine de değinmektedir.¹²⁷ Tavşanlara denk geldiğinde Mısır’da herkesin tavşan yediğini, Türklerin bu konuda farklı olduğunu şöyle söyler:

“İki ayaklılardan sonra dört ayaklı kümes hayvanatı başlıyor: tavşanlar. Bizde garip bir itikad vardı. Çokları tavşan yemez. Sözde uğursuz imiş. Kimse de sebebini bilmez. Çünkü kime sordumsa kafi cevap veremedi” (Reşid Mazhar, 1922ç: 62).

Daha sonra tavukçuluğu en iyi yapan ülkenin Fransa olduğunu belirterek Türkiye ile mukayese eder ve bu konuda Türklerden üstün olduklarını söylemektedir. Türklerin de onlardan ilham alması gerektiğini, onlar gibi

¹²⁶ Reşid Mazhar, Paris’te Tavukçuluk Sergisini Ziyaret, *Mahfil*, S.63 (6), Temmuz 1922, s.46-48.

¹²⁷ Reşid Mazhar, Paris’te Tavukçuluk Sergisini Ziyaret 2, *Mahfil*, S.64 (6), Ağustos 1922, s.62-63.

tavuklar yetiştirmesi gerektiğini belirtmektedir. Tavuk bölümünden sonra balıkçılık bölümünden de bahsetmektedir. Yazar didaktik üslupla ele aldığı bu yazısında mekân olarak sergiyi öne çıkarır. Sergide tavuk yetiştiriciliğinden hareketle medeniyetler arasında karşılaştırmalar yapar.

Fuad Şükrü'ye ait olan “*Eyfel Kulesi*” adlı bir diğer yazıda Eyfel Kulesi'nden bahsedilmektedir.¹²⁸ Fuad Şükrü¹²⁹ kulenin Mösyö Eyfel tarafından yapıldığını belirterek, uzunluğu hakkında bilgiler verir. Demir çubuklardan ibaret olduğunu söyler. Her pazar binlerce kişinin ziyaret ettiğini belirtir. Daha sonra ise kulenin katlarını izah etmeye başlar. Öncelikle kulenin birinci katından detaylarıyla bahseder. Bu katta kahve dükkânı, pazarlar ve postahaneler bulunduğunu belirtir. Kışın iyi havalarda ve yazları bu kata çıkıldığından bahseder. Havanın daha iyi olduğu yaz günlerinde ise üçüncü kata çıkılabileceğini söyler. İkinci kattan itibaren asansörün değiştiğini, üçüncü katta bulutların görüldüğünü bildirir. En sonunda ise Mösyö Eyfel'in odasının bulunduğunu belirtir. Bu odanın içindekileri de anlattıktan sonra yazısını sonlandırır. Didaktik üslupla ele aldığı bu yazısında Eyfel Kulesi'ni beğendiğini ifade eder.

2.4.7. Macaristan

Osmanlı Macar ilişkisi Osmanlı'nın Rumeli'ye geçmesiyle başlamış ve çeşitli mücadelelerle devam etmiştir (Şen, 2016: 29-31) 1526 yılında Mohaç Meydan Muharebesi ile Macar toprakları önce Türkler sonra Avusturyalılar arasında bölünmüştür. Macaristan'daki Türk hâkimiyeti 1686 yılına kadar sürmüştür (Şen, 2016: 42). Türklerin sanayisinin gelişiminde Macarların desteği olmuştur. 1920 yıllarında Macar mühendisler sektörde görev yapmışlardır (Saral, 2016: 391). Macar-Türk tarihinin gelişimi için iki devlet destek olmuştur. Budapeşte Türkoloji Profesörü Németh, Atatürk'ün tarihi çalışmalara değer verdiğini bildiği için kendisine Macar âlimlerinin eski Türk tarihi üzerine çalışmalar yapıp takdim etmiştir (Saral, 2016: 413).

¹²⁸ Fuad Şükrü, *Eyfel Kulesi*, *Yeni Yol Mecmuası*, S.19, 10 Kanunisanı 1924, s.258.

¹²⁹ Fuad Şükrü, çeşitli siyasi faaliyetlerde bulunur. Meşrutiyeti kurtarıcı olarak görmektedir. Şiirlerinde İstanbul'un ayrı bir önemi vardır (Özilli, 2014: 254-259).

Macaristan hakkında bir adet gezi yazısı vardır.¹³⁰ “*Macar Keşşafıları Arasında*” adlı bu gezi yazısında¹³¹ Hüseyin Namık Orkun¹³² Margut Adası’nda keşşafılarla buluşur. Vapura bindiklerinde burayı çok beğendiğini, hangi sahile bakacağını şaşırdığını söyler. Daha sonra kaldığı yere geldiklerinde keşşafıları gözlemlene fırsatı bulur. Macarlarda keşşafılık eğitimi çok küçük yaşlarda başlar. Keşşafın bir günlük hayatını kısaca şöyle anlatır:

“Sabahleyin erkenden kalk buyruğu ile bütün çocuklar uyanıyor. Taburun aşçısı (ki o da bir çocuktur) daha evvel uyanmı, arkadaşlarının yemeğini pşirmştir. Sabah yemeğini müteakip reis tarafından her çocuk bir vazife ile tevzif olunuyor” (Orkun, 1924: 314).

Sabah kalktıktan sonra bayrak çekilir, Macaristan millî duası her yemek başında okunur. Bunları aktardıktan sonra muharrir yazısını bitirir. Didaktik bir üslupla yazısını ele alır. Macarlardaki disipline vurgu yapar. Yazar genel olarak Macarlarda keşşafılık nedir nasıl olur neler yapılır gözlemleyerek aktarır.

2.4.8. Hollanda

Hollandalılar ile Türklerin ilişkileri iyi şekilde ilerlemiştir. Resmî olarak 1612 yılında Hollandalılar ile Türklerin ilişkileri başlamış, genel olarak dostluk çerçevesi içinde devam etmiştir (Yılmaz, 2021: 91). 1567 yılında Osmanlı himayesine giren Açe Sultanlığı’na Hollandalıların saldırması üzerine bu saldırı Açe Sultanlığı tarafından geri püskürtülmüştür (Turan, 2007: 109). 1928 yılında Karadeniz Sergi gemisinden sonra Türkiye’nin tanıtım amaçlı düzenlediği Amsterdam Olimpiyatları düzenlenmiştir. Bu olimpiyatlarda 40

¹³⁰ Németh’in de aralarında bulunduğu uzmanlar 1923 yılında Türk tarihine ilişkin çalışma yapmak üzere Budapeşte’de toplanmıştır (Sarı, 2016: 413). Bu gezi yazısı da bu toplanma döneminde ortaya çıkmıştır. Hüseyin Namık Orkun Németh’in asistanıdır ve Budapeşte Hatıraları’nı yazmıştır.

¹³¹ Hüseyin Namık Orkun, *Macar Keşşafıları Arasında*, *Milli Mecmua*, S.20, 1 Eylül 1924, s.314-315.

¹³² Hüseyin Namık Orkun, önemli bir tarihçidir. Budapeşte Üniversitesi Felsefe Fakültesi’nde Macar Türkoloğu Gyula Nemeth’in asistanı olmuştur. (Çimen, 2006: 8).

erkek Türk sporcu yer almıştır. Sporcuların modern görüntüsü yeni Türkiye'nin tanıtımı için örnek olmuştur (Yılmaz, 2021: 35).

Hollanda ile ilgili bir adet gezi yazısı vardır. *Fikirler* mecmuasında yer alan yer alan “*Hollanda ve Hollanda’da Hayat*” adlı bu yazısında ¹³³ Salih Faik, Hollanda’dan bahseder. Hollanda’nın küçük bir yer olduğunu şöyle aktarır:

“*Hollanda avuç içi kadar bir yerdir. Yalnız avuç içi kadar değil, sağ elinizin üç parmağını kapatır ve şehadet ve baş parmağınıza az çok dairevi bir şekil verirsiniz Hollanda’yı vücuda getirmiş olursunuz*” (Salih Faik, 1927: 10).

Daha sonra Hollanda’nın nüfusuna, kanallarına, fiziksel özelliklerine değinerek devam eder. Köprülerinden, kanallarından, tramvaylarından bahseder. Hollanda’da hiç tepe olmadığını belirtir. Hollandalıların çok temiz ve çalışkan bir millet olduğunu söyler. Yazar didaktik üslupla Hollanda’nın fiziksel özelliklerine değinir. Mukayese yapmadan yazısını tamamlar.

2.4.9. İspanya

İspanya ile Osmanlı’nın ilk ilişkileri 16. yüzyıla denk gelmektedir (Beydilli, 2001). 1880 yılında Esad Paşa’nın Madrid ziyaretinde Madrid sefâreti tekrar açılmıştır. Madrid’de görev yapan Osmanlı elçileri arasında Sami Paşazade Sezai (1909-1914) bulunmaktadır (Beydilli, 2001). Sami Paşazade Sezai’nin ¹³⁴ bu yazısı ¹³⁵ önemli tarihî eser olan El Hamra’dan bahseder. Sami Paşazade Sezai ¹³⁶ öncelikle Kurtuba’nın tarihine değinir. Daha sonra

¹³³ Salih Faik, Hollanda ve Hollanda’da Hayat, *Fikirler Mecmuası*, S.1, 1 Temmuz 1927, s.10.

¹³⁴ Sami Paşazade Sezai, elçilik görevi ile İspanya’da bulunmuştur, bu gezi yazısını yazmıştır (Beydilli, 2001).

¹³⁵ Sami Paşazade Sezai, El Mescidü’l Camia: El Hamra, *Yeni Kitap* mecmuası, S.7 (1), Teşrîn-i sâni 1927, s.12-17.

¹³⁶ Sami Paşazade Sezai İspanya’da sefaret görevinde bulunmuştur. “Hayatı boyunca Tanzimat’tan sonra ortaya çıkan yeni edebiyatı savunmuş, bu edebiyata yapılan hücumlar karşısında daima yeninin ve yeniliğin yanında yer almıştır. Millî Edebiyat akımı başladıktan sonra Türk dilinin sadeleşmesi fikrini desteklemiş, çeşitli yazılarıyla Mehmet Emin’i (Yurdakul) ve onun açtığı çığır savunmuş, bunu Türklüğün mânevî varlığını gösterecek tek yol olarak görmüştür” (Kerman: 2009).

sokaklarını, Avrupa sokaklarıyla mukayese eder. Gırnata’da kaldığı otelin balkonundaki manzarasını şöyle aktarır:

“Ne dilrubâ manzara! Gözüümün altında ufuklara kadar imtidâd eden yeşil bir ovada inşa edilmiş evlerde ve bahçelerde lerzan ve fûrûzân elektrik ziyaları Gırnata’nın bu kısmını tersîm ve tenvîr ediyordu” (Sami Paşazade Sezai, 1927: 12).

Ertesi gün ziyaret etmiş olduğu Elhamra’nın fiziksel özelliklerini anlatır. Her bir mimarisinde Arapların ruhunun olduğunu belirtir. Bir mimari yapıyı anlayabilmek için kültürel farklılığın önemini vurgular. Resim ve heykelin, Şarklılar tarafından dini açıdan uygun bulunmadığından, El Hamra’nın resim ve heykelden uzak olduğunu söyler. Sami Paşazade Sezai, El Hamra’yı gezerken ki hissettiği duygularını mazi fakat geçmemiş hâlâ canlı olarak ifade eder.

Yazarın öyküleyici bir anlatımla aktardığı bu yazıda, ilk dikkatini çeken sokaklarının Avrupa ile benzemesidir. Arapların ruhunun hâlâ burada olduğunu belirtir. Genel olarak El Hamra’ya olan beğenisinden bahseder.

Yeni Yol mecmuasında yer alan imzasız olan bu yazıda¹³⁷ Kurtuba Cami’nin Endülüsler tarafından yapılan eşsiz bir mimari olduğu belirtilir. Cami, büyüklüğü ve güzelliğiyle emsalsizdir. Ancak bu eserin harap edildiğini mozaiklerinin zarar gördüğünü, esere iyi bakılmadığını belirtir. Avrupalı bir muharririn bu mihrabı görüp çok beğendiğini ve eşi benzerinin olmadığını söyler. Didaktik üslup ile Kurtuba Cami’nin güzelliğinden bahseder.

Avrupa ile ilgili yirmi bir adet gezi yazısı vardır. İtalya ile ilgili yedi, Almanya ile ilgili dört, Fransa ile ilgili üç, İspanya ile ilgili iki, Lehistan, Rusya, Viyana, Macaristan, Hollanda ile ilgili birer adet gezi yazısı mevcuttur. Avrupa’ya ait dönemin öne çıkan yazısı Karadeniz seyyar sergi gemisinin tanıtım amaçlı yapmış olduğu gezidir. Genel olarak Avrupa’dan beğeni ile bahsederler. Ahmed İhsan, Viyana yazısında eski ile yeni Viyana ve İstanbul’un durumunu mukayese eder.

¹³⁷ İmzasız, Kurtuba Cami, *Yeni Yol* Mecmuası, S.12, 22 TS 1923, s. 170.

2.5. TÜRKİYE

2.5.1. İstanbul

İstanbul'a ait on adet gezi yazısı bulunmaktadır. Bu yazılarda farklı bakış açıları yer alır. Bazı yazılarda İstanbul'un tarihsel ve kültürel zenginlikleri, dönemin etkiyle değişen durumu eleştirilirken, diğer yazılarda ise şehrin güzellikleri beğeniyle ifade edilir.

Yeni Kitap mecmuasında yer alan bu yazı¹³⁸ Mahmut Yesari'ye aittir¹³⁹. İstanbul Kınalıada gezisinden bahseden Mahmut Yesari, öncelikle adanın fiziki özelliklerine değinir. “Dar تنها sokaklardan geçip kah tepelere tırmanarak kah yokuşlardan kayar gibi inerek boyalı boyasız küçürük büyücek yeni ve harap evler, köşklerden gezdikten sonra karar verebilmiştik.” (Mahmut Yesari, 1927: 34) diye ifade eder. Daha sonra dinlenmek istediği sırada, adanın kalabalık seslerinden dolayı uyuyamadığını ve hatta kalabalıktan dolayı sahilde rahat olamadığını söyler. Ada ne kadar kalabalık olsa da şairlerin hayal dünyasını süsleyen tabiat güzelliğine ev sahipliği yaptığını söyler ve yazısını bitirir. Didaktik üslupla adaları beğendiğini ifade eder ve ona ilham verdiğini söyler. Yazar herhangi bir mukayese yapmaz.

Aylık mecmuada¹⁴⁰ imzasız yayımlanan “*Florya Sahillerinde*” adlı bu yazıda¹⁴¹ Florya sahiline giden yazar kısaca gördüklerini aktarmaktadır. Sahile gelen yazar, sahilin kumlarının güzelliğinden parlaklığından bahseder. Ayrıca belirli bir bölümüne parasız girilemediğini belirtip eleştirir. Kumsalda bulunan çocuk herkesin yüzdüğünü, bir kısmının güneşlendiğini, bir kısmının da gezdiğini anlatır. Sahildeki insanları çıplak et parçaları olarak değerlendirir. Ayrıcalıklı sınıftaki insanların da açılır kapanır sandalyeler kullandığını gözlemler. Tren gelip geçtikçe kalabalıkların arttığını belirtir.

¹³⁸ Mahmut Yesari, Şairlere İlham Veren İlahi Adalarda, *Yeni Kitap* Mecmuası, S.2, 2 Haziran 1927, s.34-37.

¹³⁹ Mahmut Yesari, roman, hikâye, anı, tiyatro, eleştiri ve deneme yazmıştır. Eserlerinde sosyal meselelere değinmiştir (Hin, 2022: 8).

¹⁴⁰ *Aylık*, 1926 – 1927 yılları arasında yayımlanır. Dergide, kadının sosyal hayattaki yeri, çocuk eğitimi, sağlık, spor gibi çeşitli konularla ilgili yazılar yer alır (Giray, 2021: 268).

¹⁴¹ İmzasız, *Florya Sahillerinde*, *Aylık* Mecmua, S.4, Temmuz 1926, s.30-31.

İnsanların mayo ile orada toplanmasını eleştirir, hoşnutsuzluğunu vurgular. Yazının sonlarında ise yazar sahilden çıkıp gider. Sahile gelip insanları gözlemleyip, acı bir manzara olduğunu belirtip yazısını sonlandırır. Yazar öyküleyici bir anlatımla Florya'nın durumundan bahseder. İstanbul'un bir ilçesinde insanların halka açık bir yerde çıplak şekilde olmalarını eleştirir. Mahremiyetin artık kalmadığını vurgular.

*Aylık mecmuada yer alan bu yazıda*¹⁴² yangın kulesinde görevli olan Mekki Said, kuleden İstanbul'a bakış atmış ve gördüklerini yazıya aktarmıştır:

“Ta... ileride Küçükçekmece sırtları görünüyor; solda Marmara'nın ufukla nihayetlenin bir kısmı var; bir sis ve duman yığını halinde Mudanya sahilleri, Bursa dağları, İzmit körfezinin bir parçası, Bozburun, Tuzla fark ediliyor. Maltepe hastanesi, Halkalı sıralanıyor, nihayet insanın bakışı tekrar Küçükçekmece sırtlarına erişiyor” (Mekki Said, 1926: 5).

Yazar İstanbul sokaklarının ihtişamından güzelliğinden bahseder. Biraz daha gözlem yaptığında ise şehrin kalabalığına karmaşasına, arabaların çokluğuna değinir. Daha sonra adalardan, camilerden, Üsküdar'dan Karacaahmet'ten bahsederek şehri tanıtır. Apartmanların çok katlı olduğunu söyler. Bazı yerlerin sefil mahalleler, bakımsız evlerle dolu olduğunu belirtirken, bazı mahallelerin ise lüks içinde olduğundan bahseder. İstanbul'un gece hayatını şöyle belirtir:

“Gece hayatı.. Bu iki kelime İstanbul'un birçok semtleri için acı bir istihzadan başka bir şey değildir. Gözlerimi Selimiye'den itibaren boğaza doğru uzanan sahile çeviriyorum. Orada güneşin alçaldığını ve nihayet Topkapı arkasında karanlığa karıştığı dakikadan iki saat sonra tek tük ışıklar da söner, hava gazı fenerleri mahmurlaşır ve her yer ağır bir uykuya dalar” (Mekki Said, 1926: 5).

Bir tarafın ışıkları sönmüş iken diğer tarafın ihtişamı ve eğlencesinin henüz yeni başladığını aktarır. İstanbul'da farklı kültürlerde insanlar olduğunu vurgular.

Celal Esat imzalı “*Bir Temmuz Günü*”nde Büyükkada gezisinden bahsedilir.¹⁴³ İlk olarak Celal Esat, sokakların تنها, kahvelerinin de boş

¹⁴² Mekki Said, Beyazıt Kulesi'nden İstanbul ve İstanbullular, *Aylık Mecmua*, S.3, Haziran 1926, s.5-7.

¹⁴³ Celal Esat, *Bir Temmuz Günü*, *Güneş Mecmuası*, S. 16, 1 TE 1927, s.10.

olduğunu belirtir. Sahilde ağını ören balıkçı ve denize giren çocuğa bakarak gördüklerini Orta Çağ manzarasına benzettiğini söyler. Daha sonra buradaki bir papazdan bahseder. Halkın içen, eğlenen, dans eden bir halk olduğunu bildirir. Manastırın ihtiyar Rum papazından bahseder. Adada gözlemlediği bir gününü betimleme yaparak aktarır. Yazar mekân olarak adadan ziyade Aya Yorgi Manastır'ı vurgular. Ayrıca mekândaki insanları içen, eğlenen insanlar olarak değerlendirir. Burada genellikle Hristiyan halkın yaşadığını ifade eder.

Yarın mecmuasında yer alan *Yeşilköy* adlı bu yazısında¹⁴⁴ İsmail Hakkı, öncelikle çocukluğunda dinlediği masallardan hareketle bahsedilen bahçeli, ağaçlı meyvesi bol Anadolu köyünden bahseder. Bu hayalî köyü bulmak üzere arabası ile Anadolu içlerine seyahate çıktığını belirtir. Her gittiği yerde de bu peri masalı köyünü aradığını zikreder. Ancak hayaline uygun o köyü bir türlü bulamadığını şöyle aktarır:

“İnebolu’dan Ankara’ya, Ankara’dan Kırşehir’e ve Niğde’ye, oradan Kayseri’ye, oradan Sivas’a, Samsun’a kadar gördüğüm bütün şehirler, kasabalar ve köyler çocukluk hayatımın bu yeşil köy hülyasıyla sanki eğleniyorlardı. Görgülerim bende hayata, yeşile ve suya karşı garip bir emniyetsizlik uyandırdı” (İsmail Hakkı, 1921: 1).

İsmail Hakkı, gördükleri karşısında hayal kırıklığına uğradığını belirtir. Anadolu ruhunun mücadelesinden, inatçılığından bahseder. Bu ruha örnek olarak Ilgaz eteklerinde karşılaştığı bir kadından örneklendirme yapar. Çocuğuyla marul satmaya gelen kadının mücadelesine değinir. Yazının sonunda, mutluluğun azimle çaba ile olacağını, yeni nesillere hayatı tozpembe göstermemek gerektiğini “Hayat ezeli bir cehittir; rahat ise, ölümdür! Saadet, bu cehdin mükâfatıdır. Yeni nesillere hayatı bu cehitten azade “Yeşilköy” gibi göstermek onları aldatmaktır” (Hakkı, 1921: 2) ifadeleriyle belirtir. İsmail Hakkı gezisinden hareketle Anadolu ruhuna ve hayata dair çıkarımlar yaparak adeta ders vermektedir. Didaktik bir üslup kullanır.

¹⁴⁴ İsmail Hakkı Bey, *Yeşilköy*, *Yarın* Mecmuası, S.1, 13 TE 1921, s.1-2.

Kelebek mecmuasında yer alan¹⁴⁵ bu yazı, İstanbul’da yaşadıklarını ve gördüklerini aktaran Hacı Veli Efendi’nin Hoca Ali Efendi’ye mektuplarından ibarettir. Yazısında Veli Efendi, İstanbul’a perişan hâlde geldiğini söyler. İstasyona geldiğinde, devlet görevlisi zannedilip yanlışlıkla özel muamele edildiğini söyler. Bu yanlışın sonradan açığa çıktığını belirtir.

İkinci yazısında¹⁴⁶ ise Hoca Veli Efendi, İstanbul gençlerinin sakal ve bıyıklarını kestiği, Anadolu gençleri gibi sakallarını uzatmadıklarını belirterek bu yönden mukayese eder. Ayrıca burada köprüden geçmenin ücretli olduğunu aktarır. İstanbulluların, Yunanlıların ve Rumların burada barış içinde yaşadıklarını, eskiyi unuttuklarını söyler.

Hoca Veli Efendi, üçüncü yazısında¹⁴⁷ İstanbul’da gördüğü “eşeklere mahsus abdesthane” yazısına şaşırdığını belirtir. Dana sonra belediyeye gider orada biriyle konuşur. Oradaki görevli ona belediyenin sivrisineklere, kargalara zarar vermediğini anlatır.

Aynı yazının devamı olan dördüncü yazıda¹⁴⁸ burada sürekli toplanan bir grubun dikkatini çektiğini söyler. Bu grubun tehlikeli olabileceğini düşünüp önce zabıtaya şikâyet ettiğini, sonra bu grubun peşlerine takıldığını belirtir. Onların bulunduğu yere gittiğinde bu grubun aslında sıradan ayyaşlar grubu olduğunu anlar. Bunları polise şikâyet ettiğini ancak polisin bu duruma bir şey demediğini söyler. Tüm bunlar onu şaşırtır.

Hoca Veli Efendi’nin İstanbul’dan bahsettiği son yazısında¹⁴⁹ Anadolu’da gizlice ve nadir yapılan mum söndü ayininin İstanbul’da daha rahat yapıldığını belirtir. İzlemeye gitmek istediğini fakat çekindiğini söylediğinde ise, İstanbul’da paranın her işi kolaylaştırdığını öğrenir. Katıldığı ayinin detaylarını aktarır.

¹⁴⁵ Fakir, İstanbul Mektupları, *Kelebek Mecmuası*, S.41, 17 KS 1924, s.4.

¹⁴⁶ Fakir, İstanbul Mektupları, *Kelebek Mecmuası*, S.42, 24 KS 1924, s.6.

¹⁴⁷ Fakir, İstanbul Mektupları, *Kelebek Mecmuası*, S.43, 31 KS 1924, s.4.

¹⁴⁸ Fakir, İstanbul Mektupları, *Kelebek Mecmuası*, S.45, 14 Şubat 1924, s.5.

¹⁴⁹ Fakir, İstanbul Mektupları, *Kelebek Mecmuası*, S.47, 28 Şubat 1924, s.10.

Millî Mecmua’da yer alan “İstanbul’dan Burhaniye ve Ayvalık’a” adlı yazısında¹⁵⁰ Mehmet Mesih Akyiğit¹⁵¹ Burhaniye ve Ayvalık’a doğru bir vapur yolculuğundan bahseder. İlk olarak 63. sayısında yer alan yazısında Mehmet Mesih, şöyle başlar:

“Etrafımızda dolaşan sandallar yavaş yavaş rıhtıma doğru uzaklaşırken güneşin son huzmeleri kaybolmuş, gündüzün son teselli diye bıraktığı ölgün rengi de solmuştu. Artık köprüünün elektrik lambalarından yüksek binaların pencerelerinden taşan canlı ziyâlar gecenin mersiyesini heceliyorlardı” (Mehmet Mesih, 1926ç: 1019).

Deniz seyahatinin iki gece bir buçuk gün sürdükten sonra Burhaniye’ye ulaştıklarını belirterek, ilk izlenimini de safiyet hissi veren bir sahil olarak ifade eder. Daha sonra Ayvalık sokaklarını şöyle betimler:

“Zeytin ağaçlarının, yeşilliklerin arasındaki yoldan geçerken kendimizi bir sinema filmi seyrediyor zannediyorduk. Bazen yalnız tarlalar arasından ilerliyoruz. Saatlerce bu yollarda gidebilsem, saatlerce bu şiir vâdisinin, bu saadet diyarının incitmeyen gölgesinde hiç yorulmadan hayatı severek daima yeni bir ruh, yeni bir ideal ile ilerlesem diyen bir ses kalbimin içinde çırpınıyor. Bazen çayırarda otlayan davarlar kuyruklarını sallayarak bize mûnis gözleriyle fakat safvetle bakıyorlar” (Mehmet Mesih, 1926ç: 1019).

Geçtikleri yolları betimleyerek ifade ettikten sonra, ulaşmış oldukları Büyükdere köyüne değinir. Bu köyü daha evvel karşılaştığı köylerle mukayese ederek daha fazla beğendiğini belirtir. Mehmet Mesih, daha sonra köyden ayrılıp Ayvalık merkezine ulaştığını söyler. Ancak çok beğendiği köy atmosferinden sonra Ayvalık merkezinden memnun olmadığını dar binalardan, birbirine benzeyen binalardan, kaldırımların küçük taşlarından bahseder ve burayı beğenmediğini ifade eder. Sokaklara dair izlenimlerini belirttikten sonra, üç mektep gezdiğinden ve mekteplerin özelliklerinden bahsederek yazısını bitirir.

¹⁵⁰ Mehmet Mesih Akyiğit, İstanbul’dan Burhaniye ve Ayvalık’a, *Millî Mecmua*, S. 63 (6), 15 Haziran 1926, s.1019-1021.

¹⁵¹ Mehmet Mesih Akyiğit, *Millî Mecmua*’nın önemli isimlerindendir. Dil konusuna önem vererek, Türkçe’nin Arapça ve Farsça’dan arınması gerektiğini söyler (Ayvenli, 2023: 13).

Millî Mecmua'da yer alan ikinci yazısında¹⁵² Mehmet Mesih Akyiğit, Büyükdereköy'de bir düğünden bahseder. Akşam olduğunda köylü kadınların, kızın evinde toplandığını kına yaktığını belirtir. Burada kına eğlencesinde erkeklerin bulunmadığını, kendisi de dâhil olamadığı için refikâsının anlattıklarını aktardığını söyler. Kadınların nağmelerle yatsıya kadar oynadıklarını belirtir. Yatsıdan sonra kadınların sokakta olmasının ayıp kabul edildiğini ve bütün kadınların eve döndüğünü aktarır. Daha sonra perşembe günü gelinin oruç tuttuğunu bildirir. Bölge halkının düğünle birlikte dinî inançlarını da önemseydiğini gösterir. Gelin alma geleneğinden bahseder. Bu esnada bahşişler verildiğini, sigaralar ikram edildiğini belirterek halkın cömertliğine değinir.

Mehmet Mesih, Ayvalık'tan bahsederek yazısına devam eder. Şehirdeki yel değirmenlerini Don Kışot'un devlerine benzetir. Dikkatini çeken şey, bazılarının Rumca konuşuyor olmasıdır. Bu duruma öfkelenir ve yasaklanması gerektiğini söyler. Çamlı Manastır'ın eşsiz güzelliğinden bahsederek, Adalar'a benzediğini belirtir.

Yazar öyküleyici anlatımla genel olarak Ayvalık'a olan beğenisinden bahseder. Köyü beğenmesine rağmen Ayvalık'ı beğenmediğini ifade eder. Yatsıdan sonra kadınların sokağa çıkmaması gibi toplumun kurallarına değinir.

Resimli Perşembe'de yer alan bu yazı¹⁵³ imzasızdır. Yazar, İstanbul'un en güzel semtinin Üsküdar olduğunu belirterek yazıya başlar. Üsküdar'ın şapka giyen eski Türklerin mahallesi olduğunu söyler. Toplumun yapısını, gençlerin, kadınların sosyal durumunu aktarır. Üsküdar'ı bozuk, karışık sokaklarıyla Anadolu'dan bir parçaya benzetir. Orta tabaka bir semt olduğunu evlerin eski olduğunu ifade eder.

¹⁵² Mehmet Mesih, İstanbul'dan Burhaniye ve Ayvalık'a, *Millî Mecmua*, S. 64 (6), 1 Temmuz 1926, s.1036-1037

¹⁵³ İmzasız, İstanbul'da Seyahat, *Resimli Perşembe* Dergisi, S.186, ss. 5.

Şebab mecmuasında¹⁵⁴ yer alan bu yazısında¹⁵⁵ Güzide Sabri¹⁵⁶ adanın yeşilliğini, güneş ışıklarının altındaki sakinliğinin insana verdiği huzuru betimler. Bir akşam arkadaşlarıyla mezarlığa gider. Buradaki genç ölüleri görünce kapıldığı hisleri aktarır. Bir hayalde gibi hissettiğini belirtir. Ölülerin son anlarının hayaliyle mezarların arasında gezer. Artık dünya hayatının gözünde kalmadığını düşünür ve yazısını bu sorgulamalar ile bitirir. Yazar öyküleyici bir anlatımla Heybeliada'nın güzelliğinden bahseder. Daha sonra mezarlık ziyaretini anlatır.

Resimli Ay mecmuasında¹⁵⁷ yer alan, İnayet Kaya Bey'e ait bu yazıda İstanbul'un güzelliklerinden bahsedilir. Yazısına¹⁵⁸ İstanbul'a olan beğenisini ifade ederek başlar ve Boğaziçi, Çamlıca, Adalar her birinin ayrı bir güzelliği olduğunu belirtir. Tabiat ve sanatın İstanbul'da birleştiğini söyler. Bu güzelliğin karşısında insanların burada nice eserler meydana getirdiğini ifade eder. Ancak bu yapıların sayısının az olduğunu, var olan çeşmelerin ve bazı tarihî eserlerin bakımsız olduğunu söyler. Yine de bakımsızlığına rağmen camiler, medreseler, mimari yapılarıyla eşsiz güzellikte olduğunu belirtir. Daha sonra son zamanlarda bu yabancı iklimlere yani Batı'ya ait mimari yapıda eserler meydana getirilmesini eleştirir. Batı'ya özenerek yapılan eserlerin İstanbul'un tarihi dokusunu ona has güzelliğini bozduğunu ifade eder.

İstanbul'un güzelliklerinden Ayasofya'dan bahseder. Ayasofya'nın sanat hazinesi olduğunu belirtir. Hiçbir binaya Ayasofya kadar ehemmiyet

¹⁵⁴ *Şebab*, 1920 – 1921 yılları arasında yayımlanan edebî, felsefî mecmuadır. Dergi, dönemin millî mücadele havasını yansıtmaz ve içeriğinde siyasi yazılar yer almaz. Dergide, edebiyat, kültür, sanat, tarih ve kadınlara dair yazılar yayımlanır (Sönmez, 2015: 19, 23).

¹⁵⁵ Güzide Sabri, Heybeliada Mezarlığını Ziyaret, *Şebab* Mecmuası, S.11, 11 Teşrinievvel 1920, s.274-275.

¹⁵⁶ Güzide Sabri Aygün'ün hayatı hakkında ayrıntılı bilgi yoktur. İstanbul'da doğmuştur. Eserlerinde yerli unsurlara ve köy hayatına yönelmiştir (Karaca, 2004: 1,13).

¹⁵⁷ *Resimli Ay* dergisinde, yeni yönetimi benimsetme amacı vardır. Edebiyattan, magazinden ve sosyal hayattan bahseden yazılar içerir. Hem aydın kesime hem de halka hitap eder (İşşır, 2006: 14).

¹⁵⁸ İnayet Kaya Bey, İstanbul'un Acaib Seb'ası, *Resimli Ay* Mecmuası, S.6, Temmuz 1924, s.114-116.

gösterilmediğini ekler. Burada hissedilen ihtişamın dünyanın hiçbir mabedinde olmadığını belirterek mukayese ile övgüler yağdırır. Ayasofya'yı kısaca tanıttıktan sonra Yerebatan'ın fiziki özelliklerinden bahsederek muhteşem olduğunu söyler. Kız Kulesi, Yeraltı Cami ve Topkapı Sarayı'nı överek aktarır. İstanbul'un Avrupada, Amerika'da benzeri olmayan binalardan birinin de Kapalıçarşı olduğunu belirterek Batı ile mukayese eder. Yazar yazısını didaktik üslupla ele alır. Mekân ağırlıklı bir yazıdır. İstanbul'u genel olarak çok beğendiğini ifade eder.

Ali Sezai imzalı “*Silivri Seyahati*” adlı, *Yeni Yol* mecmuasında bulunan bu yazı 20'den 28'e kadar, 30'dan 35'e kadar ve 36 ve 38.sayılarında yer alır.¹⁵⁹ Bu yazıda, Ali Sezai liseli gençlerin Silivri seyahatini anlatır. Yazar, memleketi her gencin tanınması gerektiğini söyler. Yol hazırlıklarından bahsettikten sonra okulun öğrencileri, öğretmenleri izcilik yapmak üzere yola çıkarlar. Yolculuğun epey zor geçtiğini söyler.

Yazının devamı olan ikinci yazıda¹⁶⁰ yazar, yolculuk esnasında öğrencilere bilgiler verildiğini söyler. Küçükçekmece'de mola verdiklerini belirtir. Burada mektepte yemeklerini yediklerini ve bu mektebi çok temiz bulduğunu aktarır. Öğrencilerin çoğunun kışın geldiğini, baharda çalışmaya gittiklerini öğrenirler. Yollarına devam ettiklerinde havanın iyice ısındığını ve zor ilerlediklerini belirtir.

Ali Sezai, önceki yazının devamı olan üçüncü yazısında¹⁶¹ yolculuklarında sıcaktan fenalaşıp çimenlere uzandıklarını söyler. Burada dinlenip yemek yedikten sonra yollarına devam ederler.

Yazının devamı olan dördüncü yazıda¹⁶² bir yerde çadırlarını kurup konakladıklarını söyler. Sabah bulundukları yerin okul müdürünün onları kahvaltıya davet ettiğini söyler.

¹⁵⁹ Ali Sezai, *Silivri Seyahati*, *Yeni Yol* Mecmuası, S.20, 17 KS 1924, s.271-272.

¹⁶⁰ Ali Sezai, *Silivri Seyahati*, *Yeni Yol*, S.21, 21 KS 1924, s.284-285.

¹⁶¹ Ali Sezai, *Silivri Seyahati*, *Yeni Yol*, S.22, 24 KS 1924, s.298.

¹⁶² Ali Sezai, *Silivri Seyahati*, *Yeni Yol*, S.23, 5 Şubat 1924, s.309-310.

Ali Sezai, beşinci yazısında¹⁶³ Rum köyünü ziyaret ettiklerini ve köylülerin onları sevinçle karşıladıklarını belirterek Anadolu'nun misafirperver olduğunu söyler. Daha sonra burada bulunan ve meşhur olan yoğurthaneleri gezerler. Yazar gördükleri karşısında üzüldüğünü söyleyerek, yoğurt üretimini neden Türklerin yapmadığını ve neden ecnebilere para kazandırıldığını eleştirir. Bu durumu çok acı bir durum olarak nitelendirir.

Diğer yazısında¹⁶⁴ geziye devam ederler. Bu yazıda ise Hilaliye'ye gittiklerini belirtir. Yolculuk için Jandarma ve kaymakamın yardımlarından bahseder. Gece olduğu zaman Büyükçekmece'den ayrıldıklarını belirtir. Ayrılırken de Büyükçekmecenin şirin bir yer olduğundan bahsederek veda eder.

Ali Sezai, yazısının devamı olan bir diğer yazısında¹⁶⁵ diğer yazının devamı olarak çekmece ahalisinin avcılıkla meşgul olduğunu belirtir. Yolculuk esansında Büyükçekmece Gölü'nün görüntüsünü betimler. Konakladıkları muhite veda ederken tekrar oraları gözden geçirir. “Kırlar tarlalar arasında arabayı takibe başladık...” (Ali Sezai, 1924f: 44) diyerek yolunun kırlarla çevrili olduğunu ifade eder. Yine diğer yolculuklarında olduğu gibi molalar ve yorgunluklarla geçen bir yolculuk olduğundan kısmen şikayet eder.

Ali Sezai, diğer yazısında¹⁶⁶ dinlenmeye çekildiklerini, yemek yediklerini anlatır. Ayrıca bulundukları muhitte köylülerin çocuklarını okutma taraftarı olmadığını, köylülerin kendi işlerinde çocuklarını kullandıklarını ifade eder. Çocukları okutmak için mücadele veren Hamdi Bey'den söz eder. “...onların kendi işlerinde kullanmak için istikballerini düşünmeyerek dünyadan bi haber kalmalarını tercih ediyolarmış” (Ali Sezai, 1924g, 53). Daha sonra Ayazma'da ne kadar hürmet gördüklerinden bahseder. Gezi ekibi ağaçlar altında, eğlenerek, dinlenerek, halkın da misafirperverliğiyle geziye devam ederler.

¹⁶³ Ali Sezai, Silivri Seyahati, *Yeni Yol*, S.24, 14 Şubat 1924, s.321-322.

¹⁶⁴ Ali Sezai, Silivri Seyahati, *Yeni Yol*, S.25, 23 Şubat 1924, s.7.

¹⁶⁵ Ali Sezai, Silivri Seyahati, *Yeni Yol*, S.27, 8 Mart 1924, s.44-45.

¹⁶⁶ Ali Sezai, Silivri Seyahati, *Yeni Yol*, S.28, 15 Mart 1924, s.53.

Bir diğerk yazısında¹⁶⁷ gezi ekibinin ağaçlar altında kahve şeklinde bir yere gelip, burada sazlı sözlü türkölü eğlence yaptıklarını söyler. Daha sonra burada yedikleri yemeklerden, yaptıkları etkinliklerden bahsederek yazısını sonlandırır. Devamındaki yazıda¹⁶⁸ gezi ekibinin molaya son verip yemyeşil manzaralar, şebnemler eşliğinde yoluna devam ettiklerini söyler.

Bir diğerk yazıda¹⁶⁹ kırların içinde eğlendiklerinden, çekirgeler eşliğinde gülüşüklerinden bahseder. Öğrencilere nehirler hakkında malumat verdiklerini belirtir. Daha sonra Silivri'ye yaklaştıklarını söyleyerek girişte sağda evlerin, solda da mektebin olduğunu söyler. Çadırlarını kurarak buraya yerleşirler.

Devamı olan yazıda¹⁷⁰ Ali Sezai, kamp alanında dinlenmeye çekildiklerini aktarır. Öğle vakti gezmeye çıktıklarını, buranın sahil yolunun tehlikeli olduğunu belirtir.

Yazısının devamı olan bir diğerkinde¹⁷¹ zabitanın davetiyle birlikte, zabıta dairesinde kaldıklarını belirtir. Bu yazı daha kısa bir yazıdır. Sonraki yazısında¹⁷² Ali Sezai, izcilerle birlikte eğlenmek için kasaba meydanına gittiklerini söyler. Daha sonra kamp sürelerinin bittiğini ifade eder ve dönüş yoluna geçerler. Son yazısında¹⁷³ vapurla İstanbul'a döndüklerini belirterek yazısını bitirir. Kısa kısa olan bu yazılarında Ali Sezai, Silivri seyahatinde ve kamp etkinliklerinde gördüklerinden bahseder.

¹⁶⁷ Ali Sezai, Silivri Seyahati, *Yeni Yol*, S.32, 29 Mart 1924, s.91.

¹⁶⁸ Ali Sezai, Silivri Seyahati, *Yeni Yol*, S.33, 5 Nisan 1924, s.108.

¹⁶⁹ Ali Sezai, Silivri Seyahati, *Yeni Yol*, S.34, 12 Nisan 1924, s.125-126.

¹⁷⁰ Ali Sezai, Silivri Seyahati, *Yeni Yol*, S.35, 19 Nisan 1924, s.147-148.

¹⁷¹ Ali Sezai, Silivri Seyahati, *Yeni Yol*, S.36, 3 Mayıs 1924, s.177.

¹⁷² Ali Sezai, Silivri Seyahati, *Yeni Yol*, S.37, 17 Mayıs 1924, s.198.

¹⁷³ Ali Sezai, Silivri Seyahati, *Yeni Yol*, S.38, 24 Mayıs 1924, s.214.

2.5.2. Kocaeli

İzmit'e ait bir adet gezi yazısı vardır. *Millî Mecmua*'da yer alan “*İzmit Hatıraları*”nda¹⁷⁴ Ahmet Süheyl¹⁷⁵ izlenimlerini şöyle aktarmaktadır:

“Üç sene evvel İzmit'e gzmeye gitmişim. Millî hayatımıza dair birçok vesikanın mevcud olduğunu bu güzel şehir nazarı dikkatimi celp etmişti. Bizde şüphesizdir ki millî mimari vardır. Bu mimari bugün revnaklı eserlerle yeniden numuneler vücuda getiremiyor”
(Ahmet Süheyl, 1926: 1163).

Türk mimar talebeleri ile Macar mimar talebelerini mukayese eder. Mimari bakış açısında Macar talebelerinin Türk talebelerden üstün olduğunu söyler. Daha sonra İzmit'in mimarisini incelemeye alarak yazısına devam etmektedir. Evler hakkında şunları söyler: “Mesela İzmit'te 1160 ve 1193 tarihinde yapılmış evler var. Harabelerine rağmen hâlâ oturulabilecek bir hâldedir” (Ahmet Süheyl, 1926: 1163-1165). Yeni yapıların ise bu eski yapıların aksine tarz ve zevk mahrumu olduğunu belirtir. Daha sonra mimari yapıları aktarmaya devam eder. Genel olarak eski yapıların eşsiz güzellikte olduğunu vurgulamaktadır. İzmit'teki evleri eski ama asri olarak nitelendirir. Fakat ne yazık ki değerinin bilinmediğinden yakınmaktadır. Didaktik üslupla ele aldığı bu yazısında, İzmit'in evleri öne çıkmaktadır. Yazar bu evlerin yeni ve eski durumunu mukayese eder.

2.5.3. Balıkesir

Yeni Yol mecmuasında yayımlanan Nedim Tuğrul'un “*Seyahat Mektupları*”, Balıkesir'den bahsetmektedir. Bu yazı iki mektup şeklindedir. İlk yazısı¹⁷⁶ 26.sayıda, ikinci yazısı 27.sayıda bulunmaktadır¹⁷⁷. İlk yazısına şöyle başlar:

“Soma kasabasını ve kömür madeni hava yollarını solda bırakarak gece saat yedide Balıkesir'e muvasalat ettim. Polisten münasip bir

¹⁷⁴ Ahmet Süheyl Ünver, İzmit Hatıraları, *Millî Mecmua*, S.72 (6), 22 Teşrinievvel 1926, s.1163-1165.

¹⁷⁵ Ahmet Süheyl Ünver, hem sanat tarhiçisi hem de sanatkârdır, ressam ve şairdir. Tıp Tarihi Enstitüsü'nü kurmuştur. Tıp tarihi, bilim ve sanat tarihi üzerine çalışmıştır (Sayar, 2012).

¹⁷⁶ Nedim Tuğrul, *Seyahat Mektupları*, *Yeni Yol Mecmuası*, S.26, 1 Mart 1924; s.20-21.

¹⁷⁷ Nedim Tuğrul, *Seyahat Mektupları 2*, *Yeni Yol Mecmuası*, S.27, 8 Mart 1924, s.42-44.

otel sordum. En güzel ve temiz olarak tavsiye edilen oteli hiçte iyi bulmadım” (Nedim Tuğrul, 1924a: 20).

Daha sonra liseleri gezmeye başlar. Gezdiği üç mektebi de gerek fiziki yapısı olarak gerekse eğitim olarak takdire şayan bulmuştur. Daha sonra Balıkesir’den şöyle bahseder:

“...Balıkesir kısmen bir ova üzerinde ve kısmende alçak bir tepenin eteğine yaslanmıştır. Balkan Muharebesi’ne gelinceye kadar bir köyden farkı yoktur on seneden beri geniş ve muntazam caddeleri açılmış Balıkesir şehre benzemeye başlamıştır. Bilhassa istasyonu şehre bağlayan caddenin tepesi birçok şehirlerimizde yoktur...Nüfusu 25...kadardır. Hava rutubetlidir ve daima değişir...çiftçiliği ilerlemiştir. Sızması boldur” (Nedim Tuğrul: 1924a: 20).

Nedim Tuğrul, didaktik üslupla aktardığı yazısında, Balıkesir’in mekteplerinden, çiftçiliğinden bahseder.

Aynı dergide bulunan ikinci sayısında, Susurluk’a gittiğini belirtir. “Yollar o kadar bozuk ki arabamız fazla yüklü dolmasaydı devrilmek ihtimali yüzde yüzdü. Çamur deryaları içerisinde çalkalanmaktan dimağım sersemleşmişti gece saat 8’de kasabaya girdik” (Nedim Tuğrul, 1924b: 42) diyerek yolların bozuk olduğunu söyler. Otellerinin pis olduğunu, sokaklarının dar olduğunu, aşçıların titiz olmadığını söyler. Daha sonra mektepleri gezer. “...bütün meslektaşları zeka itibariyle Avrupalılardan çok yüksek bulunan Türk yavrularını hiçbir milletten aşağı kalmamak üzere yetiştirmeye azmetmiş gördüm” (Nedim Tuğrul, 1924b: 42) diyerek, eğitime önem verdiklerini söyler. Mekteplerden birinde izcilik eğitiminin başladığını belirtir. Daha sonra burada bulunan Şahin Paşa’nın türbesini ziyaret eder ve bakımsız olduğunu aktarır. Balıkesir Bandırma hakkında “Bandırma İzmir şimendifer yolundan beş saat içeridedir. Toprakları bereketli ve tütün ziraati ilerlemiştir. Sebzesi bol isede ihraç edilmektedir” (Nedim Tuğrul, 1924b: 44) der.

Didaktik üslupla ele aldığı bu yazısında Nedim Tuğrul, Soma’nın otellerinden bahsederek eleştirir. Mekân olarak mekteplerden bahseder. Ayrıca Bandırma’nın tarım ürünleri hakkında bilgi verir.

2.5.4. Van

Van'ı anlatan bir adet gezi yazısı vardır. *Millî Mecmua*'da yer alan¹⁷⁸ bu yazıda, Tahsin Bey Van ilinden şöyle bahseder:

“Erzurum’dan çıktınız mıydı, yüksek dağlar, keskin kayalar arasından, sular çayırlar, yeşil vadiler aşarak ve nihayet Arnis-Erciş’ten geçerek, sekiz dağ arasında kalan mor sümbüllü zümrüdün, bir vahanın sağ köşesinde “Van” vilayetini görürsünüz” (Hasan Tahsin, 1926a: 882).

Tahsin Bey, Van'ı Eski Van ve Yeni Van olarka ikiye ayırdığını belirterek şu şekilde mukayese eder:

“Eski Van, yeşil ve derin ağaçlıklar arasında semâya yükselen beyaz sıvalı kâşaneleriyle nazara çarpardı. Lâakal bin dükkânlık bir çarşısı, çok kıymetli ve tarihî abideleriyle şöhret bulan Van’ın eski hali, bugün zavallı Van halkının sıcak gözyaşları içine gömülmüştür. Yeni Van, siyah islerle kefenlenmiş beyaz ve harap duvarlar, harap evler, birer toprak kalesine inkılâp eden muazzam âbideleriyle bir hicran ve felaket meşheridir. Üç buçuk dükkânlı bir çarşı, semaya siyah kefenlerle yükselen canlı duvarlar arasında birer hortlak gibi eylül rengine boyanarak uzanan kavaklar ve yüzlere haşin birer nazar fırlatan viran bucaklar, harap pencereler, çökmüş kapılar ve bir nişyan, bir hazan...İşte şimdiki Van” (Hasan Tahsin, 1926a: 882).

Daha sonra Van'ın evlerinden, evlerin fiziksel yapısından, evde bulunan eşyalardan bahseder. Evlerde fotoğraf bulunmamasından hareketle namaz kılındığını yorumlar. Burada dinî inançlarının evlerinin düzenine etkisini göstermektedir.

Van halkının aile içinde yaşam tarzını gözler önüne serer. “Erkekler kıskanç, kadınlar pek saftır. İki ve bazen üç katlı evlerin ekseriya bir büyük ve gizlice, yani üç taraftan kapalı bir salon etrafında dört beş odayı şamildir” (Hasan Tahsin- 1926a: 882) diyerek Van halkı hakkında bilgiler verir:

“Gece hayatları ise: Yemekten sonra sofular namazlarını kılar ve seccade üzerinde tesbihlerini çekerler ve bir saat sonra hepsi de uyurlar. Eğer mevsim kış ise oturmaya gelirler. O vakit kadınlar bir odaya, erkekler diğer bir odaya toplanır...Kadınlar hedik yapmışlardır. Kimisi üzüm, kimisi ceviz getirir” (Hasan Tahsin, 1926a: 883).

Kalabalık aile yaşantısı sürdürdüklerini, gençlerin yaşlılara hizmet eden konumda olduklarını gösterir. Daha sonra Van halkının değerlerinden, dinî

¹⁷⁸ Timur Oğlu Hasan Tahsin Bey, Van, *Millî Mecmua*, S.54 (5), 15 Şubat 1926, s.882-883.

hassasiyetlerinden bahseder. Tahsin Bey, Van halkının ev içi yaşantısını gözlemler ve yazısında aktarır. Tahsin Bey yazısını didaktik üslupla ele alır. İnsanların dinî inançlarının ev düzenine varana kadar etkisini vurgular.

Hasan Tahsin Bey, *Millî Mecmua*'da yer alan bu yazısında¹⁷⁹ Van halkından bahsetmeye devam eder. Gece eğlencelerinden, bazı gençlerin kötü huylarından bahsettikten sonra köy evlerine ve buradaki hayata değinir. Ahırdan, tandırdan, çocukların kirli pis entarilerinden, kadınların kıyafetlerinin pisliğinden, süt pişirilen kapların kirliliğinden şikâyet eder. “Aman İstanbullular yolunuz buraya düşerse yemek yemeyiniz” (Tahsin, 1926b: 944) diyerek gözlemlerinden hareketle okuyuculara tavsiye verir. Van'daki Buğday Meydanı'nın gürültülü olduğunu bildirir. Genel olarak Hasan Tahsin Bey halkın sosyal yaşantısına, ev düzenine, dinî inançlarına dair gözlemlerini aktarır, bazı durumlardan memnun kalmadığını belirtir. Didaktik üslupla gözlemlerini aktarır. İnsanların davranışları öne çıkar.

2.5.5. Edirne

Edirne'yi anlatan iki adet gezi yazısı vardır. *Millî Mecmua*'da yer alan bu yazıda¹⁸⁰ seyyah D.'dir. Üç hafta evvel meslektaş Doktor Rıfat Osman Bey'in¹⁸¹ yanına Edirne'ye gittiğini ve bu vesileyle gördüklerini aktarmak istediğini belirtir. Yazar, “İstanbul kadar büyük ve süslü olan bu eski diyarın pek çok istilalara maruz kalmasına rağmen yine saf ve güzel bir Türk şehri olduğu göze çarpıyor” (D, 1926: 1051) diyerek Edirne'yi İstanbul ile mukayese eder ve güzelliğiyle kıyaslar. Daha evvel şehrin pek çok istilaya uğradığına değinir. Yazar, hayranlığını şöyle belirtir:

“Bilhassa köprülerinin zerâfet ve metâneti, güzel yolları ve şehre girileceği sırada Selimiye Câmî'inin haşmetli manzarası yapıldığı devirdeki millî gurura yakın bir tefâhurla temâşâ olunurken duyulan hazzı tarîf etmek mümkün değildir. Her yolun hemen bu büyük âbideye müteveccih olması ve etrafta sanki bu şâhesere bire nıgehban gibi duran Eski Câmî ve Üçşerefeli'nin mevzun duruşları ruha ne metin bir hassâsiyet veriyor” (D, 1926: 1051).

¹⁷⁹ Timur Oğlu Hasan Tahsin Bey, Van 2, *Millî Mecmua*, S. 58 (5), 1 Nisan 1926, s. 944-945.

¹⁸⁰ D., Edirne'yi Ziyaret, *Millî Mecmua*, S. 65 (6), 15 Temmuz 1926, s.1051-1053.

¹⁸¹ Edirne'de görev yapmış olan Türk radyolog, tarih yazarı, ressam.

Edirne’de bulunan tarihî yerlerden bahseder. Edirne’nin geçmişinden bilgiler verir:

“Bu şehrin mîlattan yedi asır evvel Tirak Hân isminde bir Türk tarafından te’sîs edilmesi tarihî kıymetini pâyânsız bir sûrette artırmaktadır. Edirne, Romalıların istîlâsında da İmparator Adriyan tarafından tevsî’ ve tezyîn olunmuş ve gitgide ismi muhtelif istihâleler geçirdikten sonra 863 tarihinde Türkler tarafından zabtında bir (nâme-i mahsus) ile Edirne tesmiye olunmuştur” (D., 1926: 1051).

Daha sonra Doktor Rıfat Bey’in Edirne’nin tarihi hakkında çalışmaları olduğunu, bunların neşredileceğini şöyle belirtir:

“Bu hususta pek kıymetli bir eser de vücuda getiren Rifat Bey yirmi iki seneden beri Edirne’nin tarihiyle meşğûl olmuş ve orada tespit ve tedkîk etmedik bir taş parçası bile bırakmamıştır. Pek yakında mecmûamıza iltifât ibrâzı ile Edirne’yi tanıtacak olan tarihe karışmış güzîde eserleri birer birer neşredeceklerdir” (D., 1926: 1051).

Yazıda didaktik üslup hâkimdir. Mekân olarak camiden ve tarihi yerlerden bahseder.

Yeni Yol mecmuasında yer alan bu yazısında¹⁸² Nedim Tuğrul, Kırkağaç’a yaptığı geziden bahseder. Yolculuğunu tren ile yaptığını belirtir. Bu tren yolculuğunda karşılaştığı şu durumdan etkilendiğini söyler:

“İstasyonun etrafına dizilen çocuklar kavun satıyorlar ve hayatın yıpratmış ve ezici yüklerini vakitsiz omuzlayan zavallı yavruların (güzel kavunlar var hediyelik kavunlarımız var) ki bile fasıla devam eden masumane edaları musiki nameleri gibi kulaklarımda birtakım akisleri yankılanıyordu” (Nedim Tuğrul, 1924c: 302).

Daha sonra yolculuğuna devam eden Nedim Tuğrul, gördüklerinden şöyle bahseder:

“Bir kilometre kadar içeride bulunan Kırkağaç’a yaya olarak gitmeyi arzu ederdim fakat eşyam mevcud olduğundan bilmeceburiye arabaya bindim. Kasabaya yürürken oldukça muhteşem etraf tertibinden azla emekler sarfıyla meydana geldiğini anladığım güzel parkın önünden geçtim... Birkaç adım ileride (Mürsel Paşa Caddesi) yazılı bir levha gözüme ilişti. Biraz daha ileride bedii öykülerini okşayan güzel ve sanatkarane bir abide gördüm. Milli mücadeleden evvel bunların hiçbirisi mevcud olmadığından bütün bu asarın askerleriyle meydana geldiğini anlamakta güçlük çekmedim” (Nedim Tuğrul, 1924c: 302).

¹⁸² Nedim Tuğrul, Seyahat Hatıraları, Yeni Yol Mecmuası, S.23, 5 Şubat 1924, s.302-303.

Gitmiş olduğu Erkek mektebinde öğrencilerle ilgilenir. Mektebi genel olarak beğendiğini bildirir. Buradan ayrıldıktan sonra kız mektebine gittiğini, ancak binanın yıkık dökük olduğunu söylyerek beğenmez. Bu konuda gereğinin yapılacağını ümit eder. Mektep ziyaretlerini aktardıktan sonra, Kırkağaç coğrafyasına değinir:

“Şarka doğru yüzünü çeviren ve (1000-12000) kadar evden ibaret bulunan kasabanın hava ve suları mükemmeldir. Arazi tütün yetiştirmeye pek müsaittir” (Nedim Tuğrul, 1924c: 303).

Şair Eşref’in mezarının burada olduğunu bildirir ve buranın gençlerinden ümitli olduğunu söyleyerek yazısına son verir. Nedim Tuğrul yazısını didaktik üslupla kaleme alır. Mekân olarak Kırkağaç ve mektepler dikkatini çeker. Genel olarak burayı beğendiğini ifade eder.

2.5.6. Kütahya

Kütahya’yı anlatan bir adet gezi yazısı vardır. *Millî Mecmua*’da yer alan¹⁸³ “Kütahya’da Birkaç Gün” adlı yazısında Mehmet Mesih Akyiğit, Kütahya’dan ve Kütahya halkıdan bahseder. “Uzaktan yüksek dağların eteklerine sığınmış gibi görünen Kütahya yeşil vâdileriyle, mer’âlarıyla, âbideleriyle çok zengin bir vatan köşesi hissini vermektedir” (Mehmet Mesih, 1926a: 1045) diyerek Kütahya’yı tanıtır. Çini fabrikalarını, halı fabrikalarını gezip çok beğendiğini söyler. Daha sonra kısaca halkından bahseder. Sinema salonlarının bile bulunmadığını, halkın kahvehanerlerde vakit öldürdüğünü belirtir. Halkının miskin olduğunu söyleyerek, bundan kurtulmaları gerektiğini ifade eder.

Bu yazısında¹⁸⁴ Mehmet Mesih, kadınların kıyafetlerine değinir. “Anadolu’muzun birçok yerinde olduğu gibi bu vilayetimizde de medeni ve ictimai hayatta kadına bir mevki verilmemiş” (Mehmet Mesih, 1926b: 1068) diyerek kadınların yalnızca Kütahya’da değil bütün Anadolu’daki değerinden konumundan bahseder. Daha sonra kadınların çarşafa büründüğünü ancak

¹⁸³ Mehmet Mesih Akyiğit, Kütahya’da Birkaç Gün, *Millî Mecmua*, S.65 (6), 15 Temmuz 1926, s.1045.

¹⁸⁴ Mehmet Mesih Akyiğit, Kütahya’da Birkaç Gün, *Millî Mecmua*, S.66 (6), 1 Ağustos 1926, s.1068-1069.

yakın bir zamanda bunun biteceğini söyler. Kılık kıyafette değişiklik olacağını söyleyerek dönemin toplumsal durumunu ifade eder. Yöre kıyafetlerinden detaylarıyla şöyle bahseder:

“ (Bindallı) denilen elbiselere gelince, bunlar şarkta yapılan sırma dallı kumaşlardan yapılmaktadır. (Tefibaşı) nâmi verilen elbiseler ise, gelinlere mahsustur. Şalvar, cepken ve kaftandan terekkep eden bu elbisenin şalvarı kırmızı üzerine beyâz yollu geziden yapılmıştır. Cepken kırmızı veya mor kadife üzerine gâyet sık ve ince olarak sirmalarla işlenmiştir. Esâsen elbisenin en zînetli olan kısmını teşkîl eden kaftan ise kırmızı ipek kumaş üzerine gâyet ince ve sık bir sûrette sirmalarla işlenmiştir ki topuklara kadar inmektedir” (Mehmet Mesih, 1926b: 1069).

Bu kıyafetlerin ve Anadolu’ya ait bütün kıyafetlerin müzede sergilenmesi gerektiğini zikreder. Mehmet Mesih, bu yazısını didaktik üslupla yazar. İnsanların yeniliğe ayak uydurmasını kılık kıyafetlerinin değişmesini belirtir.

Millî Mecmua’da yer alan bu yazısında¹⁸⁵ Mehmet Mesih, Kütahya’nın eskiden beri meşhur olan halıcılık mesleğine ve kaplıcalarına değinir. Öncelikle Kütahya Şark Halı Fabrikası’ndan bahseder. Mehmet Mesih yazısına Kütahya’nın doğal güzellerinden bahsederek şöyle devam eder: “...ılıcalar sıhate naf’i olmaları itibarıyla Avrupa kaplıcalarına faikiyet göstermekte imiş” (Mehmet Mesih, 1926c: 1084).

Burada kaplıcaların güzelliğini Avrupadakiler ile mukayese ederek Türkiye’nin üstün olduğunu söyler. Buna rağmen gerekli hassasiyetin gösterilmediğini şöyle belirtir:

“Ne kadar te’essüfe şâyândır ki bu tabî’î menba’lardan asrımızın icâb ettirdiği tarzda istifâde imkânı düşünülüyor. Yalnız Kütahya ve civârı halkı bunlardan ibtidâî diyebileceğimiz bir tarzda müstefit olabiliyor. Hâlbuki birçok Avrupa ülkelerinde bu gibi tabîî menba’lardan istifâde için büyük oteller, lokantalar, bahçeler ve her türlü eğlence mahalleri ve bi’l-hâssa ziyâretçilerin istirâatını temîn edecek her nevi vâsıtalar vücûda getiriliyor. Kuvvetli reklamlarla ecnebîlerin ve cihânın alâkası celbediliyor. Hatta nakil vâsıtalarında büyük teshîlât yapılıyor...Hâlbuki biz el-an çadırlarla göçebe hâlinde kaplıcalara gidiyoruz. Tabii bu tarzda bir ılıcaya hiçbir ecnebi gelmez. Hatta yanılıp da gelse bile pişman olup geri döner” (Mehmet Mesih, 1926c: 1085).

¹⁸⁵ Mehmet Mesih Akyiğit, Kütahya’da Birkaç Gün 2, *Millî Mecmua*, S.67 (6), 15 Ağustos 1926, s.1084-1085.

Mehmet Mesih, Avrupadaki kaplıcalar ile Kütahyadaki kaplıcaları didaktik üslupla mukayese eder ve Avrupadakilerin daha özenli olduğunu Türklerin ise geride kaldığını söyler. Bunun düzelebilmesi için önerilerde bulunur.

2.5.7. Bursa

Bursa'yı anlatan üç adet gezi yazısı vardır. *Millî Mecmua*'da yer alan bu yazısında¹⁸⁶ Halide Nusret¹⁸⁷ Setbaşı'nı¹⁸⁸ İstanbul'a çok benzettiğini belirterek yazısına şöyle başlar.

“Setbaşı İstanbul'a çok benziyor: otelleri, dükkânları, gazinoları hep İstanbul. Hele akşamüstleri köprüyü geçerken Bursa Ovası'na bakarsanız birden bir tatlı ve şaşırtıcı bir hisle dolarsınız: Ova, tıpkı semalarla birleşmiş mavi bir denizdir. Ama bu kuvvetli müşabehe benim hasırlı, kalın peçemin de galiba çok tesiri var” (Halide Nusret, 1923a: 42).

Burada peçe ile gezmek zorunda olduğunu, İstanbul'da ise peçe ile gezmenin yenileşme hareketleri ile birlikte artık zarurî bir örtü olmadığını belirtir. Peçe burada hâlâ önem arz ederken İstanbul'da ise önemsizdir. Daha sonra Türk Ocağı'ndan bahseder. Manzara ile karşılaştığında peçesini açmak istediğini ancak toplumda kabul görmediğinden dolayı bir türlü açamadığını belirtir. Memleketin manzaralarına değinirken, güzelliklerini de vurgular. Aynı zamanda bu manzaraya peçe sebebiyle doya doya bakamadığını da ekler. Daha sonra Yeşil Türbe'nin güzelliğinden, caminin huzurundan şöyle bahseder:

“Yeşil'e geldik. Bursa'nın ne tarafından baksanız bu nefis türbeyi zümrütle firuzenin imtizacından yaratılmış harikulade bir mücevher gibi karşınızda bulursunuz. Bir Amerikalı dostum bana Yeşil'den bahsederken büyük bir heyecanla sarsılarak: “Türkiye'nin en güzel şeyi” demişti... Belki de hakkı var...” (Halide Nusret, 1923a: 42).

¹⁸⁶ Halide Nusret Zorlutuna, Bursa Hatıraları, *Millî Mecmua*, S.3, 1 KE 1923, s.42-43.

¹⁸⁷ Kadının sosyal hayatta yer almasını, gençlerin eğitilmesini, öğretmenlik mesleğinin önemini vurgular. Halide Nusret Zorlutuna, farklı dönemlere şahitlik etmiştir. Yurdun çeşitli yerlerini görme imkânına sahip olmuştur. Bütün bunlar eserlerine de yansımıştır (Coşkun, 2010: 336-340, 359).

¹⁸⁸ Bursa'da bir köprü.

Yazar burada didaktik üslupla camiden bahseder. Ayrıca, peçeden rahatsız olduğunu vurgulamakta ve peçenin güzel manzarayı görmesini engellediğini ifade etmektedir.

Resimli Mecmua'da yer alan bu yazısında¹⁸⁹ Abdullah Ziya¹⁹⁰ vapur ile yaptığı yolculuğu anlatır. "...saat 11'de yemek başladığı vakit, gerek vapurdaki kalabalığı, gerek dans edenleri ve manzarayı seyretmekten vaktin geçtiğini anlamamışım" (Abdullah Ziya, 1925: 4)) diyerek vapuru aktarır. Bursa'dan "Yalnız sokaklar pek pis ve fena bir koku var...Bursa'da bir belediye reisi olacağını zannediyordum" (Abdullah Ziya, 1925: 4) diye bahsederek sokaklarının pis olduğunu söyler. Bursa'yı bir turistle beraber gezdiğini ve ona rehberlik ettiğini belirtir.

*Süs mecmuasında*¹⁹¹ yer alan "*Bursa Yollarında*" adlı bu yazısında¹⁹² Halide Nusret, vapur yolculuğunda gördüğü manzaraları aktarır. "Dört saat süren pek fena bir deniz yolculuğundan sonra, nihayet Mudanya görünmüş" (Halide Nusret, 1923b: 3) diyerek Bursa'ya geldiğini bildirir. Halide Nusret, dağların denizin şairane güzelliği karşısında büyüldüğünü belirtir. Ayrıca vapurda gözüne pek çok seyyah çarptığını hayretle söyler. Yolculuk esnasında çeşitli düşüncelere daldığını şöyle aktarır:

"Bu seyyal güzellikle epey zaman oyalandım. Fakat bir zaman geldi ki üzüntülü intizar dakikaları çoğaldı...denizin arkasında bıraktığım sevgililerimi düşünüyordum... geçen her dakikanın beni biraz daha onlardan uzaklaştırdığını ancak şimdi anlıyordum" (Halide Nusret, 1923b: 3).

Denize bakarak hüzünlenir. Bursa'ya doğru çıktığı bu yolculuğun, ona hayattaki yolculuğunu hatırlattığını söyler. Yolu ve yolculuğu, yolda gördüklerini çok sevdiğini, âdeta güzelliklerle dolu bir dünyada hissettiğini

¹⁸⁹ Abdullah Ziya, Şirketi Hayriyenin Halas Vapuruyla Bursa'ya Nasıl Seyahat Ettim, *Resimli Mecmua*, S.11 (1), 14 Ağustos 1925, s.4-6.

¹⁹⁰ İstanbul Beşiktaş'ta doğan Abdullah Ziya Kozanoğlu, tarihî roman ve piyes yazarıdır. Akıcı bir dile sahiptir. Tarihten seçtiği kişiler romanlarını oluşturur (Tolu, 2011: 9, 12).

¹⁹¹ *Süs*, 1923 - 1924 tarihleri arasında yayımlanan haftalık kadın mecmuasıdır. Moda, güzellik, sağlık gibi konuların yanısıra şiir, hikâye, mektup gibi yazılar yer almaktadır (Batmaz, 1996: 2, 6).

¹⁹² Halide Nusret, *Bursa Yollarında*, *Süs Mecmuası*, S.10, 30 Eylül 1923, s.3.

belirtir. Sevdiklerinden, sevgililerinden uzaklaştığına, kendi iç dünyasına yolculuk yaptığına, kendi kabuğuna çekildiğine sevindiğini ifade eder. Anadolu'nun havasının insanı başkalaştırdığını, başka düşüncelere sevk ettiğini aktarır. “Saat dörtte Çekirge’ye geldik. Bu istasyona acemler diyorlar. Burası cennet kadar güzel, gümüşten vücutlarıyla, kıymetli şairlerin dediği gibi ‘gülbüz ve vakur’, uzun mu uzun...” (Halide Nusret, 1923b: 3) ifadeleriyle Çekirge’den bahseder. Bursa’ya geldiğinde “Artık minareler ve türbeler beldesinin içindeyiz” (Halide Nusret, 1923b: 3) der. Öyküleyici anlatımla gördüklerini aktaran yazarın, camiler ve türbeler dikkatini çeker.

2.5.8. Ankara

Millî Mecmua’da yer alan bu yazısında¹⁹³ Mehmet Mesih Akyiğit, Ankara yolculuğuna trenle başladığını belirtir. “İleride gözyaşlarını silenler, beride tebessümleriyle hislerini gizlemeye çalışanlar... ananeler, babalar...” (Mehmet Mesih, 1924: 286) ifadeleriyle yazısında istasyonda gördüklerini aktarır. Trende şahit olduklarını, trende süt ve kahve ikram edildiğini söyler. “Kompartımanda bir hazırlık bir telaş... Uzaktan büyük binalarıyla görünen bir şehir... Nihayet istasyon Ankara...” (Mehmet Mesih, 1924: 286) ifadeleriyle Ankara’ya ulaşır. Burada zarif otomobillerin varlığına dikkat çekerek, gelişmişlik seviyesini gözler önüne serer. Daha sonra Ankara mimarisinden, otellerinden, meclis binasından gözlemlerini aktarır. Gezerken gördüklerini şöyle ifade eder:

“Takip ettiğiniz Kara oğlan Caddesi’nin sol tarafında meşhur Taşhan var...Artık Karaoğlan Çarşısı’ndasınız. Sırayla oteller, kahveler, kıraathaneler, lokantalar” (Mehmet Mesih, 1924, 286).

Merkez Kıraathanesi’ne değinerek, kristal cephesinden, aynalarından bahseder. Otelde konaklarken, sokakta süt satılması dikkatini çeker. Ertesi gün yine aynı sokaktan gelen oduncu sesini duyar. Merkeplerle odun satıldığını görür. Gördükleri karşısında hükümetin azimle çalıştığına ve az zamanda neler başardığına şahit olduğunu belirterek yazısına son verir .

¹⁹³ Mehmet Mesih Akyiğit, Ankara Yollarında ve Ankara, *Milli Mecmua*, S. 18, 24 Temmuz 1924, s.286-288.

Öyküleyici anlatımla gördüklerini anlatan yazar, ilk olarak istasyondaki insanları betimlemelerle aktarır. Tren yolculuğunda şahit olduğu manzaralardan bahseder. Genel olarak Ankara'yı beğendiğini belirtir.

Hikmet Şevki imzalı “*Ankara’da Sonbahar*” adlı bu yazı *Resimli Ay* mecmuasında yer alır.¹⁹⁴ Hikmet Şevki¹⁹⁵ Ankara ile İstanbul’u mukayese ederek yazısını kaleme alır. Sonbahar geldiğinde İstanbul’da canlılık biterken Ankara’da canlılık yeni başlar. Sonbahar eğlencesinin at yarışı olduğunu belirtir. Cuma günleri yarış günü olduğunu ve bu günlerde halkın akın akın yarış alanına koştuklarını söyler. Daha sonra Ankara’nın gece hayatından bahseder. “Garble Şark musikisinin, Garb kadınıyla Şark kadınının yekdiğeriyle canlı bir mücadelesini görmek isterseniz o köşelere muhakkak uğramalısınız” (Mehmet Şevki, 1928: 6) diyerek eğlence mekânlarında kadınların eğlencelerinin farklı olduğunu söyler.

Ankara’da su sıkıntısı olduğunu yüzeysel şekilde belirtir. Ankara’nın kış mevsiminin eğlenceli olduğunu, halkın neşe içinde olduğunu söyler. “Kışın baloları, aile eğlenceleri, samimi mahfilleri ile Ankara’da eğlencesi Avrupa payitahtlarına bile tercih olunabilir” (Hikmet Şevki, 1928: 6) diyerek Ankara’nın eğlenceli olduğunu vurgular. Daha sonra yazısını şu ifadelerle bitirir:

“Türk’in yoktan bir medeni şehir yarattığını görmek, bir iki sene zarfında Anadolu’nun ortasında nasıl yeni ve kutlu bir medeniyet vücuda getirmekte olduğuna şahit olmak isteyenlere Ankara’yı ziyaret etmelerini tavsiye ederiz” (Mehmet Şevki, 1928: 6).

Yazar didaktik üslupla gördüklerini aktarır. Milli Mücade Dönemi’nden sonra, Ankara’nın gelişmiş olduğunu vurgular.

2.5.9. İzmir

Millî Mecmua’da yer alan “*İzmir’de Birkaç Gün*”’de Mehmet Mesih, İzmir’e duyduğu hasretten bahseder. “Nihayet bir gün yirmi dört saatlik bir deniz seyahatinden sonra bu sevimli şehre girdim” (Mehmet Mesih, 1926f: 1253)

¹⁹⁴ Hikmet Şevki, *Ankara’da Sonbahar*, *Resimli Ay* Mecmuası, S.9, Kasım 1928, s.6.

¹⁹⁵ Hikmet Şevki’nin roman, hikâye, tiyatro üzerine yazıları gibi çeşitli türlerde eserleri vardır (Güneş, 2011: 140, 142).

ifadesiyle gelişini bildirir. Deniz yolculuğu ile İzmir'e geldiğini ve yolculuğun uzun sürdüğünü belirterek şöyle devam eder:

“...Akdeniz'in ısrarlı köpükleri arasında dinlenen namlerini içe içe geçen yirmi dört saatlik bir deniz seyahatinden sonra İzmir'in cazip dahilinde doya doya istiklal havasını teneffüs ettim. Kış mevsiminde olmamıza rağmen adeta bir bahar hüküm sürüyordu” (Mehmet Mesih, 1926f: 1253).

Daha sonra Karşıyaka'nın uzaktan görüntüsünü, çocukluğunda dinlediği masallardaki perilere benzetir. İzmir'e geldiğinde ağırlıklı olarak çocukluk anılarına gittiğini ifade eder. “Yalnız bu güzel şehirde iki şey bana çok garip geldi: otelin odalarında yirminci asırda yaşamamıza rağmen hala mum yakılması, tramvayların beygirle işlemesi” (Mehmet Mesih, 1926f: 1253) ifadeleriyle İzmir'in tam olarak gelişmediğini gözler önüne serer.

“Sokaklarda lakayt yürüyen kadere tabii gibi görünen bir İzmirliye tesadüf etmek mümkün değildir” (Mehmet Mesih, 1926f: 1253) diyerek İzmirlilerin yürüyüş tarzından bahseder. İzmir'de bulunan yabancı kadınlara gönül kaptırmamak gerektiğini ifade ederek, gençleri paralarını dikkatli harcamaları konusunda uyarır ve İzmir'in medeni, zengin olmasını istediğini belirterek yazısını bitirir. Yazar didaktik üslupla, çocukluk anılarıyla bağdaştırarak İzmir'den bahseder. Burada ecnebi kadınların çokluğuna değinir. İzmirli gençleri bu konuda uyarır.

2.5.10. Anadolu Başlıklı Yazılar

Millî Mücadele Dönemi'nde, millî ruhu canlandırmak ve manevi gücü oluşturmak amacıyla Anadolu'ya yönelme başlar. Yazarlar, şairler Anadolu'ya giderler ve bu bölgeleri tanıtır. Anadolu'nun güzelliklerinden, gelenek ve göreneklerinden bahsederler. Böylece, Anadolu'nun kültürel zenginlikleri vurgulanarak halkın millî bilinci pekiştirilir.

Namık İsmail imzalı *Yarın* mecmuasında yer alan bu yazıda¹⁹⁶ toprağın bir ruhu ve sesi olduğundan bahsedilmektedir. Namık İsmail, Erzurum'dan yola çıkar ve on saatlik yolculuk yapar. Yolculuk esnasında kimsesiz vadiye

¹⁹⁶ Namık İsmail, *Toprağın Sesi ve Sanat, Yarın Mecmuası*, S.5, 10 TS 1921, s.2.

yankılanan bir Kemah havasından bahseder. Bunun yalnızca bir şarkı olmayıp toprağın da sesi olduğunu örneklerle şöyle belirtir:

“Fakat bu bir şarkı değildi, havaya, akşama savrulan bir elemdi, bir hicrandı ve bu hicran yalnız koptuğu göğsün değil, bu ıssız dağların, bu otsuz toprakların, bu taşlı yolların ve buralarda metruk, asırlardan beri dertli yaşayan neslin lisanıydı” (Namık İsmail, 1921a: 2).

Duyduğu bu şarkının bu sesin onda uyandırdığı izlenimleri yine şöyle ifade eder:

“Ve bu ses daima geliyor, uzaklaştıkça, daha elim bir feryat gibi, daha yakıcı bir tazallüm gibi gah besten, nevmi ve bitap yerlere sürünerek kuşlar gibi kayarak geliyor, kah tezden, kahraman ve efsanevi bir mahluk gibi görünmek, tehditkar vadiyi dolduruyor ve yüksek kabalarda akisler yapıyor. Ve bu ses mütemadi, asır, söyleyeni, dinleyeni arıtan ses; derinden, kalpten çıkan bir iniltiyle geliyordu” (Namık İsmail, 1921a: 2).

Yazının sonlarında ise yine bu duyduğu seste dağların, gurbette insanların tesiri olduğunu belirtir. Yazar didaktik üslupla, mekânın ruhundan bahseder

Hayat mecmuasında yer alan bu yazı¹⁹⁷ Faruk Nafiz Çamlıbel¹⁹⁸

tarafından yazılır. Yazıya Anadolu’nun yollarını betimleyerek başlar:

“Anadoluyu bir ucundan bir ucuna kateteden her yolcu aynı hakikatle karşılaşır: kenardan ağaçlıklarla, ormanlarla başlayan tabiat gittikçe gizli bir tatla şekline inkılap eder ve bu zengin, münir ova nihayet vatan orta yerinde haşin bir toprak hâlini alır” (Faruk Nafiz, 1928: 9).

Aynı zamanda Anadolu’nun ekinler başaklar tarlalarla olan zenginliğine vurgu yapar. Daha sonra Anadolu’nun bazı yerlerinin nehirlerle çevrili iken bazı yerlerinin su birikintisi bile olmadığını belirtir. İnsanlar hakkında şunları bildirir:

“Hafif bir yaz rüzgarı altında haralı ipek kumaşlar gibi dalgalanan altın sarısı geniş tarlaların içinde ekinler gibi boylu boslu, başaklar gibi dolgun ve güzel yüzlü köylülere rast gelir. Sanki bu yakışıklı ve

¹⁹⁷ Faruk Nafiz Çamlıbel, Anadolu’da Tarla Kasaba ve Köylü, *Hayat Mecmuası*, S. 87 (4), 26 Temmuz 1928, s.9-11.

¹⁹⁸ Faruk Nafiz, Millî Mücadele günlerinde memleketi daha yakından görüp tanımak için Kayseri Lisesi’ne tayin ister. Yolculuk sırasında Anadolu’yu yakından tanır (Özcan, 1993: 7).

“Faruk Nafiz, İstanbul’da doğmuştur. Öğretmenlik yapmış, daha sonra politikaya atılıp milletvekili seçilmiştir. Şiire genç yaşta başlamıştır ve şiirleri Servet-i Fünun ve Fecr-i Âti’nin özelliklerine sahiptir. 1922 ‘den sonra ise Anadolu’ya yönelir, hece veznini kullanır. Yeni sanat anlayışını bir beyanneme ile duyurur (Bulut, 1993).

kutlu insanlarda, tarlalar gibi, toprağın kızılından nasibini almıştır”
(Faruk Nafiz, 1928: 9).

Daha sonra tabiat ile insanların arasındaki manevi bağa dikkat çeker. Bununla beraber köylü ile tarlanın ayrılamayacağını söyler. Ancak köylünün tarlada sahip olduğu kuvvetinin ancak dörtte birini kullandığını, senede yalnızca üç ay çalıştığını belirtir. Ayrıca Anadolu insanının kadına hürmet ettiğini aktarır.

Resimli Ay mecmuasında yayımlanan bir diğer yazıda¹⁹⁹ Muratoğlu Anadolu’da bir eğlence meclisinden bahseder. “Pek çoğumuz için Anadolu henüz keşfedilmemiş bir iklimdir” (Muratoğlu, 1924: 29) diyerek yazısına başlar. “...şehrin belli başlı gençlerinin de kadınlarla beraber bulunacağını, misafirlerin şerefine (avrat) oynatacaklarını ilave etti. Bu göreceğimiz birinci Anadolu eğlencelerinden olduğu için bizi merak ve dikkate sevk ediyordu” ifadeleriyle davetten bahseder. Davet edildiği mecliste gördüklerini ve bu eğlenceyle beraber Anadolu insanının tavırlarını eleştirir. Eğlence meclisi kadınların, içkilerin, tütünün, bol eğlencenin olduğu bir meclistir. Meclise gittiğinde duvarları şöyle inceler:

“İçeriye girdiğimiz zaman Avanos işi güzel bir keçe ile döşeli duvarları kıymetli Kırşehir halılarıyla örtülü geniş bir odanın eşğinde ev sahibi bizi istikbal etti” (Muratoğlu, 1924: 29).

Gümüş tepsiler, dolu dolu mezeler, kıymetli Kırşehir halılarının olduğu bir odayı betimleyerek Anadolu eğlencesinin ne denli zengin olduğunu söyler. Daha sonra mecliste herhangi kavga çıksa bile kadınlara zarar vermemeye dikkat ettiklerini aktarır.

Anadolu’da kadınların dört beş erkekle dost olmasının normal karşılandığını belirterek halkın tutumunu gösterir. Meclis eğlencesini tasvir etmeye devam eder. “Kadınların giyinişleri simaları kadar feci idi. Alaca basmalardan yapılmış entarilerle içinde...” (Muratoğlu, 1924: 29) diyerek kıyafetlerinden bahseder. Saz çalınıp maniler söylendiğini, kafaların dumanlı olduğunu kadınların eğlendirildiğini belirtir. Yerlilerin bu eğlenceyi izlemesinin yasak olduğunu, bu eğlencenin misafirlere mahsus olduğunu söyler. “...delikanlılar kadınları aldılar etrafına bir muhafaza çemberi gibi

¹⁹⁹ Muratoğlu, Anadolu’da Nasıl Eğlenilir, *Resimli Ay*, S.10, Kasım 1924, s.29-30.

dizilerek evlerindeki refikalarının yanına götürmek üzere gittiler” (Muratoğlu, 1924: 29) diyerek bu durumu eleştirir. “İşte o yükselen gençleri perişan gösteren budur” (Muratoğlu, 1924: 29) der.

“Yaz gelince şehirlilerin ekserisi civardaki sayfiyelere nakl ederler o zaman gece yollarda gezmek tehlikeli değilse de korkuludur” (Muratoğlu, 1924: 29) diyerek sebebinin ise erkeklerin kadın düşkünlüğünden kavga etmeleri olduğunu söyler. “Sıcak ve mehtaplı gecelerde yaylalarda kadın oynatmak bir ananedir. Sabahtan kurulu çadırlarda lüzumlu eşya bulunur. Oyunun şekli diğerlerinin aynıdır” (Muratoğlu, 1924: 29) ifadeleriyle bu oyunun gelenek olduğunu belirtir. “Bilhassa dükkanlarda kadın bahşişi ehemmiyetli bir mesele halini alır” (Muratoğlu, 1924: 29) diyerek Bu dükkânların herhangi bir yabancı için dehşet verici olduğunu aktarır. Daha sonra Anadolu’nun mutaassıp olmadığını, Anadolu gencinin bu eğlencelerinde gayet samimi olduğunu söyler. Bu eğlenceleri delikanlılık sebebiyle yaptıklarını aktarır. Yazar öyküleyici anlatımla Anadolu’yu tanıtır. İçki içildiğini, kadın erkek aynı ortamdan eğlenildiğini söyler. Anadolu’nun eski mutaasıplığından eser kalmadığını bildirir.

Millî Mecmua’da yer alan bu yazı²⁰⁰ Nuriye Mesih’in seyahat hatıralarını içermektedir. İlk yazısında seyahatlerine aniden ve tereddüt ile karar verdiğini belirtir. Gemiye binip ayrılırken ise hayallere dalarak son kez ayrıldığı şehre bakar ve ağladığını söyler. Buradan ayrılmanın derin üzüntüsünü şöyle belirtir:

“Boğaziçi’nin koyu seması, yeşil cüppeli dağları, gözümde kalan İstanbul’un soğuk hayali... Sevgililerimin hayallerine sığınarak gözyaşlarımı seyrine bırakıyo rum. Rüzgârlardan, dalgalardan çıkan uğultu, bana onların tehzîz ettikleri havadan bir zerre ve sislerinden bir name getiriyor. Of ne kadar da sıkılıyorum” (Nuriye Mesih, 1925: 830).

İkinci yazısında²⁰¹ ise ne aradığını bilmeden boş bir şekilde gemide dolaşır arkasında bıraktıklarını özler. Özlemin etkisiyle çaresiz bir hâldedir. Samsun’a geldiklerinde orada gördüklerini “Gemiciler de faaliyet,

²⁰⁰ Nuriye Mesih, Seyahat Hatıralarım, *Millî Mecmua*, S.51 (5), 15 KE 1925, s.830.

²⁰¹ Nuriye Mesih, Seyahat Hatıralarım, *Millî Mecmua*, S.53 (5), 15 KS 1926, s.863-864.

koşuşmalar, demir gürültüleri ve geldim diye uzun uzun bağırın düdük. Sahilden birçok sandal çıkmış, kovana üşüşen arılar gibi koşu şuyorlar (Nuriye Mesih, 1926: 863) diyerek ifade eder. Burada bir gece konakladıklarını söyler.

Nuriye Mesih aynı adlı yazısının üçüncüsünde²⁰² Sinop şehrinden “havuz kenarına konmuş bir saksı gibidir” (Nuriye Mesih, 1926: 893) diyerek bahseder. Daha sonra limandan ayrılırlar. Yolculuğunu şu şekilde betimleyerek anlatır:

“Cesim dev sürüleri gibi dalgalar üstümüze koşuyorlar ve biz onları çığnıyoruz. Bazen elden ele kapışılan kıymetli bir meta’ gibi, bir dalgadan diğer dalgaya fırlıyor ve yunus balıkları gibi atlaya atlaya gidiyoruz” (Nuriye Mesih, 1926: 893).

Samsun’a geldiklerinde “Burası Sinop’a hiç benzemiyor. Kârgîr evlerinin renkli duvarları daha büyük ve daha düzgün” diyerek iki şehir arasında karşılaştırma yapar.

Nuriye Mesih yazısının devamı olan dördüncü yazısında²⁰³ Samsun’da onu birilerinin karşıladığını belirtir. Elif adlı arkadaşının, dışarıda gezerlerken başörtüsü olmaması sebebiyle ona şaşırdığını söyler. Yazar, başı örtülü olan Elif’in, kendisine “...böyle yüzün gözün açık utanmıyon mu? Kişiler hep sana bakıyor” (Nuriye Mesih, 1926: 893) dediğini bildirir. Çarşıda gördüklerini şöyle aktarır:

“Sokakta birçok İstanbul kıyafetinde kadınlara tesadüf ediyorsam da İstanbullu olduklarında te reddüt ediyorum. Çünkü onların yüzleri sıkıca kapalı...Büyük ve muntazam evler, manifatura dükkânları, gazinolar, fotoğrafcılar, vesaire vesaire...Burada her şey mevcut...Hâlbuki ben İstanbul’dan hiç çıkmadığım hatta İstanbul’un bile birçok cihetlerini bilmediğim için; Anadolu’yu kendi hayallerimin şekil ve suretinde tasavvur ediyordum” (Nuriye Mesih, 1926: 894).

Anadolu’nun, hayalinde tavuk, hindi ve kuzudan ibaret olduğunu söyler. Samsun’un havasını ve suyunu sevmediğini belirterek, İstanbul’u özlediğini zikreder.

²⁰² Nuriye Mesih, Seyahat Hatıralarım, *Milli Mecmua*, S.55 (5), 15 Şubat 1926, s.893-894.

²⁰³ Nuriye Mesih, Seyahat Hatıralarım, *Milli Mecmua*, S.56 (5), 1 Mart 1926, s.902-904.

Nuriye Mesih, aynı yazısının devamında²⁰⁴ buraya alışmadığını ve annesini çağırdığını belirtir. Bu yazıda odadaki arkadaşı ile sohbetlerinden ve annesinin geldiğinden bahseder.

Nuriye Mesih'in bir önceki yazısının devamı olan altıncı yazısında²⁰⁵ Çakallı semtine yolculuğunu aktarır. Yollarının bozuk olduğunu, arabanın sürekli sallandığını belirtir. Arabada bulunan arkadaşı Elif Hatun hakkında "Beyaz çarşafı ile toplanıp oturuşu tıpkı bir Çin vazosuna benziyor" (Nuriye Mesih, 1926: 937) diyerek Elif'in çarşafı hakkında fikrini söyler. Çakallı'ya geldiklerinde "Boğuk bir gürültü, kısa bir taş köprü geçiyoruz. İki katlı harap bir hanın büyük kapı sından arabamızla içeri giriyoruz" (Nuriye Mesih, 1926: 937) ifadeleriyle geldiği yeri anlatır. Kaldığı odanın pis olduğunu, bu handa birçok kişinin kaldığını söyler. Orada kağrı denilen arabayı ilk defa görür. Köy ortamını Anadolu tabiatını beğendiğini söyleyerek çevreyi tasvir etmeye eder. Kuşların cıvıltısını, hayvanların çeşitliliğini aktarır.

Nuriye Mesih yazısının devamı olan bir diğer yazıda²⁰⁶ dar yollardan, bozuk köprülerden geçtiklerini belirterek yolculuğundan bahseder. Çakallı'dan ayrılırken hüzünlenir. Dut ağaçları, üzüm kütükleri, ufacık dereler ile tabiatın ahenk içinde olduğunu vurgular. Arabacıların türkü söyleyerek yola devam ettiğini aktarır.

Nuriye Mesih, bu yazısında²⁰⁷ Havza'ya ulaştığını belirterek, buranın meşhur kaplıcasının pislik içinde olduğunu söyler. Daha sonra yola devam ederler ve yollarının bozuk olduğunu bildirir.

Nuriye Mesih sonraki yazısında²⁰⁸ dar yollardan, bozuk köprülerden geçerek nihayet Amasya'ya ulaştıklarını söyler. Şehir hakkında şunları söyler:

²⁰⁴ Nuriye Mesih, Seyahat Hatıralarım, *Milli Mecmua*, S.57 (5), 15 Mart 1926, s.921-922.

²⁰⁵ Nuriye Mesih, Seyahat Hatıralarım, *Milli Mecmua*, S.58 (5), 1 Nisan 1926, s.937-939.

²⁰⁶ Nuriye Mesih, Seyahat Hatıralarım, *Milli Mecmua*, S.60 (5), 1 Mayıs 1926, s.966.

²⁰⁷ Nuriye Mesih, Seyahat Hatıralarım, *Milli Mecmua*, S.61 (5), 15 Mayıs 1926, s.983.

²⁰⁸ Nuriye Mesih, Seyahat Hatıralarım, *Milli Mecmua*, S.62 (6), 1 Haziran 1926, s.999-1000.

“Bu şehrin ilk bakışta insana havâsız odada kalmanın ne kadar azâplı bir şey olduğu öyle bir anlatışı var ki hiç de hoş gitmiyor. Hele sıcaklığın daha çok yaktığı zamânlarda bu manâ daha açık bir lisânla anlaşılıyor” (Nuriye Mesih, 1926: 999).

Daha sonra yola devam ederek Tokat’a geldiklerini söyleyerek burada konakladıklarını belirtir.

Nuriye Mesih, aynı yazısının devamında²⁰⁹ Sivas’a geldiklerini belirtir. Buranın insanların ne kadar ilgili ve sıcakkanlı olduğunu, İstanbul’u merak ettiklerini söyler. Burada kalın peçe kullanmanın zorunlu olduğunu şöyle aktarır:

“Bugün evi görmeye gittim, buranın ahvâlini az çok komşulardan öğrendiğimizden kalın peçe koymanın mecbûrî olduğunu, aksi takdirde iyi bir nazarla bakmayacaklarını ve gençlerin yalnız başına sokağa çıkmaları fenâ telakki edildiğini biliyorum” (Nuriye Mesih, 1926: 1014).

Yüzünün kapalı şekilde yürümesinden dolayı daha çok yorulduğunu söyleyerek alışamadığını ifade eder.

Aynı yazının devamı olan bir diğer yazıda²¹⁰ Nuriye Mesih, burada evlerin topraktan olduğunu söyler. Sivas’ta uzun kış gecelerinde kadınlarının tek eğlencesinin helva çekmek olduğunu bildirir. Sivas’ta kadınlar için bundan başka hiçbir eğlence yoktur. Erfene denilen kadınların toplandığı bir eğlence vardır. Daha sonra halay oyununun Sivas’ta meşhur olduğunu söyleyerek yazısını bitirir.

Nuriye Mesih Anadolu’yu öyküleyici bir anlatımla tanıtır. İstanbul ile farklarına değinerek karşılaştırmalar yapar. Anadolu’nun güzelliğine dikkat çeker. İstanbul ile Anadolu arasında kılık kıyafet farkı olduğunu belirtir. Dinî inanın bir göstergesi olan çarşafın İstanbul’da artık giyilmediğini Anadolu’da ise hâlâ giyildiğini aktarır. Ayrıca peçe kullanmanın Anadolu’da zorunlu olduğunu vurgular. İstanbul’da yenileşme ile bunlardan eser

²⁰⁹ Nuriye Mesih, Seyahat Hatıralarım, *Milli Mecmua*, S.63 (6), 15 Haziran 1926, s.1014.

²¹⁰ Nuriye Mesih, Seyahat Hatıralarım, *Milli Mecmua*, S.65 (6), 15 Temmuz 1926, s.1046-1047.

kalmadığını belirtir. O dönemde Anadolu'nun hâlâ eskisi gibi olduğunu, yeniliklere hemen ayak uyduramadığını gözler önüne serer.

1920-1928 yılları arasında edebiyat ve sanat dergilerinde Türkiye'ye dair yirmi altı adet gezi yazısı vardır. Bu yazıların on tanesi İstanbul, dokuzu Anadolu, ikisi Edirne ile ilgilidir. İzmir, Balıkesir, Van, Kütahya, Kocaeli ile ilgili birer gezi yazısı mevcuttur. Genel olarak bu dönemde Anadolu'ya yönelme hareketi göze çarpmaktadır. Ayrıca dönemin değişen sosyal durumunun Türkiye'deki şehirlere yansımalarını gösterir.





SONUÇ

Bu dönemde kırk iki adet sanat ve edebiyat dergisi taranmıştır. Bunlardan yirmi tanesinde gezi yazıları tespit edilmiştir. Tespit edilen bu dergilerde seksen iki adet gezi yazısı bulunmuştur. Bu yazılardan on biri imzasızdır.

Bir medeniyeti tanımak için o bölgeyi yakından incelemek ve gözlemlemek önemlidir. Gezi yazıları, ziyaret edilen yerin yanı sıra o dönemin toplum yapısını ve siyasi durumunu da aktararak okuyucuya bilgi sunar. Gidemeyenler için ise bu yazılar, o bölgeyi tanıtmaya açısından son derece faydalıdır.

Türk edebiyatında gezi yazıları, her dönemde farklı bakış açılarına sahiptir. 1860 yılı öncesinde bu yazılar sefaretnameler ve şehrengizlerden oluşur. Bu yazılar genel anlamda bir şehrin güzelliklerini anlatır. Batılılaşma hareketinin başlamasıyla birlikte Batı'ya geziler düzenlenir ve Batı'yı tanımak amacıyla çeşitli gezi yazıları kaleme alınır. Bu dönemde, Doğu'ya da geziler yapılır. 1860 sonrasında ise Batı ile ilgili mukayeseli eserlere rastlanmaktadır.

1920'li yıllara gelindiğinde dönemin değişen siyasi ve sosyal durumu gezi yazılarına yansır. Millî Mücadele havası, gezi yazılarının amaçlarını ve gezilen yerleri etkiler. 1920-1928 yılları arasında Türkiye'yi anlatan gezi yazılarında, mücadele döneminin etkisiyle Anadolu'ya yönelme gözlemlenmektedir. Bu yazılarda Anadolu'nun unutulmuş güzelliği ve kültürü ön plana çıkarılmaktadır. Ayrıca, İstanbul'a dair gezi yazılarında, İstanbul halkının değişen durumuna eleştiriler yer almaktadır. Bu dönemde Asya, Avrupa, Afrika ve Amerika'nın bazı bölgelerine yapılan seyahat yazıları da bulunmaktadır.

Bu dönemde en çok yurt dışına geziler yapılır. Yurt dışı gezilerinden de en çok gidilen bölgeler Asya ve Avrupa'dır. 1920'li yıllarda Avrupa'yı anlatan gezi yazılarında, önceki dönemin aksine Batı'nın üstünlüğü veya Batı ile karşılaştırma gibi durumlar çok azdır. Avrupa yazılarında genel olarak

lkeler tanıtılır. Avusturya gezi yazılarında, müzelerinden, Avusturya'nın eski ve yeni hlinden bahsedilir. Fransa yazılarında Eyfel Kulesi'nden, Fransa'da bulunan bir sergiden bahsedilir. İtalya'ya ait gezi yazılarının sayısı diğerk ülkelere göre daha fazladır. Bu yazılarda genel olarak Pompei'den, Venedik sokaklarından bahsedilir. Afrika'yı anlatan gezi yazıları ise nispeten daha az sayıdadır ve genellikle gidilen yerlerden, geleneklerden, sokaklarından bahseder ve mukayese içermez. Mısır'a ait yazılarda ise, Mısır'a ait gelenekler, mezarlık ziyaretleri ve Mısır'ın eski hâline duyulan bir zlem vardır.

1920-1928 yıllarında Amerika'yı anlatan gezi yazılarında mukayese bulunmaktadır. Bu yazılarda, Amerika'nın gelişmişlik düzeyinden, sosyal durumundan ve eğitim sisteminin Türkiye'nin eğitim sisteminden daha iyi olduğundan bahsedilir. Asya ile ilgili yazılarda ise en çok Hindistan hakkında gezi yazıları yer almaktadır. Bu dönemde halifelik kaldırıldıktan sonra Hindistan'a ziyaretler düzenlenir. Basri Lostar'ın ziyareti de bu döneme denk gelmektedir. Basri Lostar, yazılarında Hindistan'ın sokaklarından, geleneklerinden, musikisinden, ikliminden, insanların sosyal durumundan bahseder. Japonya gezi yazısının yazarı Ayaz İshâki ise siyasi sebeplerle Japonya'ya gider ve Japonya'nın geleneklerine, sosyal hayatına değinir. Bu dönemde, önceki dönemde olduğu gibi konsolosluk, elçilik, gazetecilik gibi görevler sebebiyle yapılan seyahatler bulunmaktadır. Arabistan ile Türkistan yazıları ise bölgeyi tanıtan yazılardır. Gezi yazısı yazarları, bilgi birikimleri ve hayata bakış açıları doğrultusunda gözlemlerini aktarır. Örneğin, İspanya gezi yazısını kaleme alan Sami Paşazade Sezai, aynı zamanda İspanya elçisidir ve İspanya'nın önemli bir tarihî eserinden bahseder.

İncelenen gezi yazılarında, 1920-1928 yılları arasında pek çok farklı bölgeye gezi yapıldığını görülmektedir. O dönemde Türkiye'nin bağımsızlık mücadelesi nedeniyle 1920 ile 1921 yılları arasında gezi sayısı oldukça azdır. 1921 yılından sonra eğitim, siyasi nedenler, Türkiye'deki inkılâpları tanıtmama amacıyla çok sayıda geziler düzenlenir. 1922 ile 1923 yıllarında ağırlıklı olarak Hindistan'a seyahat yapılır. Ayrıca Paris, New York ve Amerika ile ilgili yazılar da vardır. 1924-1925-1926 yıllarında ağırlıklı olarak İstanbul ve Anadolu'ya yönelim başlamaktadır. 1927 ve 1928 yıllarında ise seyyar sergi

ile birlikte İtalya, Hollanda, Rusya, Japonya, Viyana ve Afrika ile ilgili yazılara rastlanmaktadır. Bu dönemde yine Anadolu seyahatine dair yazılar bulunmaktadır. Yenileşme hareketiyle birlikte, Anadolu'dan ve İstanbul'dan sıkça bahseden yazılar yer alır.





KAYNAKÇA

A. Dergilerde İncelenen Yazılar

- A. Seni (Yurtman) (1928b). “Yemene Giderken”, *Resimli Uyanış Dergisi*, S. 1688, ss. 38-39
- Abdullah Ziya (Kozanoğlu) (1925). “Şirketi Hayriyye’nin Halas Vapuruyla Nasıl Seyahat Ettim”, *Resimli Mecmua*, S.11, ss.4-6
- Ahmed Şükrü (1927). “Leningrad Şehrini Nasıl Gördüm”, *Aylık Mecmua*, S. 2, ss. 2-6
- Ahmet İhsan (Tokgöz) (1928a). “Saatte 70 Kilometre”, *Resimli Uyanış*, S. 1687, ss. 19-22
- Ahmet İhsan (Tokgöz) (1928b). “Yeni Viyana”, *Resimli Uyanış*, S. 1686, ss. 5-8
- Ahmet Süheyl (Ünver) (1926). “İzmit Hatıraları”, *Millî Mecmua*, S.72, ss. 1163-1165
- Ali Sezai (1924a). “Silivri Seyahati”, *Yeni Yol*, S.20, ss.271-272
- Ali Sezai (1924b). “Silivri Seyahati”, *Yeni Yol*, S.21, ss.284-285
- Ali Sezai (1924c). “Silivri Seyahati”, *Yeni Yol*, S.22, ss.298
- Ali Sezai (1924ç). “Silivri Seyahati”, *Yeni Yol*, S.23, ss.309-310
- Ali Sezai (1924d). “Silivri Seyahati”, *Yeni Yol*, S.24, ss.321-322
- Ali Sezai (1924e). “Silivri Seyahati”, *Yeni Yol*, S.25, ss.7
- Ali Sezai (1924f). “Silivri Seyahati”, *Yeni Yol*, S.27, ss.44-45
- Ali Sezai (1924g). “Silivri Seyahati”, *Yeni Yol*, S.22, ss.53
- Ali Sezai (1924ğ). “Silivri Seyahati”, *Yeni Yol*, S.32, ss.91
- Ali Sezai (1924h). “Silivri Seyahati”, *Yeni Yol*, S.33, ss.108
- Ali Sezai (1924ı). “Silivri Seyahati”, *Yeni Yol*, S.34, ss.125-126
- Ali Sezai (1924i). “Siilivri Seyahati”, *Yeni Yol*, S.35, ss.147-148
- Ali Sezai (1924j). “Silivri Seyahati”, *Yeni Yol*, S.36, ss.177
- Ali Sezai (1924k). “Silivri Seyahati”, *Yeni Yol*, S.37, ss.198
- Ali Sezai (1924l). “Silivri Seyahati”, *Yeni Yol*, S.38, ss.214

- Ayaz İshaki (İdilli) (1927a). “Lehistan Türkleri Umumi Harpten Beri Kızlarına Koca Bulamıyorlarmış”, *Resimli Perşembe*, S. 126, ss.9
- Ayaz İshaki (İdilli) (1927b). “Rusya’dan Kaçarak Çin ve Japonya’da Aylarca Dolaşan Bir Muharrir”, *Resimli Perşembe*, S. 104, ss. 7
- Ayaz İshaki (İdilli) (1927c). “Japonya’da Neler Gördüm Neler Öğrendim”, *Resimli Perşembe*, S. 105, ss.7
- Ayaz İshaki (İdilli) (1927ç). “Japonya’da Neler Gördüm Neler Öğrendim”, *Resimli Perşembe*, S. 106, ss.5
- Ayaz İshaki (İdilli) (1927d). “Japonya’da Neler Gördüm Neler Öğrendim”, *Resimli Perşembe*, S. 107, ss.6
- Ayaz İshaki (İdilli) (1927e). “Japonya’da Neler Gördüm Neler Öğrendim”, *Resimli Perşembe*, S. 108, ss.6
- Ayaz İshaki (İdilli) (1927f). “Japonya’da Neler Gördüm Neler Öğrendim”, *Resimli Perşembe*, S. 109, ss.6
- Ayaz İshaki (İdilli) (1927g). “Japonya’da Neler Gördüm Neler Öğrendim”, *Resimli Perşembe*, S. 110, ss.6
- Ayaz İshaki (İdilli) (1927ğ). “Japonya’da Neler Gördüm Neler Öğrendim”, *Resimli Perşembe*, S. 111, ss.8-9
- Ayaz İshaki (İdilli) (1927h). “Japonya’da Neler Gördüm Neler Öğrendim”, *RP*, S.112, 14 Temmuz 1927, s.6.
- Ayaz İshaki (İdilli) (1927ı). “Japonya’da Neler Gördüm Neler Öğrendim”, *RP*, S.113, 21 Temmuz 1927, s.5.
- Ayaz İshaki (İdilli) (1927i). “Japonya’da Neler Gördüm Neler Öğrendim”, *RP*, S.114, 28 Temmuz 1927, s.6.
- Ayaz İshaki (İdilli) (1927j). “Japonya’da Neler Gördüm Neler Öğrendim”, *RP*, S.115, 4 Ağustos 1927, s.8.
- Ayaz İshaki (İdilli) (1927k). “Japonya’da Neler Gördüm Neler Öğrendim”, *RP*, S.116, 11 Ağustos 1927, s.6.
- Celal Esat (Arseven) (1927c). “Fırtına”, *Güneş*, S.4, ss.6-7
- Celal Esat (Arseven) (1927ç). “Pompei”, *Güneş*, S.6, ss.10
- Celal Esat (Arseven) (1927e). “Venedik”, *Güneş*, S.9, ss.4-5
- Celal Esat (Arseven) (1927f). “Bahr-i Muhit”, *Güneş*, S.17, ss.3
- Celal Esat (Arseven) (1927g). “Siyah ve Kırmızı”, *Güneş*, S.5, ss. 6-7

- Celal Esat (Arseven) (1927a). “Pompei ve Serçe”, *Güneş*, S. 15, ss. 5
- Celal Esat (Arseven) (1927b). “Bir Temmuz Günü”, *Güneş*, S.16, ss. 10
- Celal Esat (Arseven) (1927d). “Tivoli”, *Güneş*, S.8, ss.10
- D. (1926). “Edirne’yi Ziyaret”, *Milli Mecmua*, S.65, ss. 1051-1053.
- Fakir (1924a). “İstanbul Mektupları”, *Kelebek*, S.41, ss.4
- Fakir (1924b). “İstanbul Mektupları”, *Kelebek*, S.42, ss.6
- Fakir (1924c). “İstanbul Mektupları”, *Kelebek*, S.43, ss.4
- Fakir (1924ç). “İstanbul Mektupları”, *Kelebek*, S.45, ss.4-5
- Fakir (1924d). “İstanbul Mektupları”, *Kelebek*, S.47, ss.10
- Faruk Nafiz (Çamlıbel) (1928). “Anadolu’da Tarla, Kasaba ve Köylü”, *Hayat*, C.4, S. 87, ss. 9-11
- Fuad Şükrü (1924). “Eyfel Kulesi”, *Yeni Yol*, S.19, ss.258-259
- Güzide Sabri (Aygün) (1920). Heybeliada Mezarlığını Ziyaret, *Şebab*, S.11, s. 274-275.
- Halide Nusret (Zorlutuna) (1923a). “Bursa Hatıraları”, *Süs Mecmuası*, S.3, ss.42-43
- Halide Nusret (Zorlutuna) (1923b). “Bursa Yollarında”, *Süs Mecmuası*, S.10, ss.3
- Hasan Basri (Lostar) (1922b). “Materan”, *Yarın*, S. 23, ss. 3-4-5
- Hasan Basri (Lostar) (1922c). “Abu Dağında Rajputana”, *Yarın*, S. 33, ss. 147-148
- Hasan Basri (Lostar) (1922a). “Berhampur”, *Yarın*, S. 41, ss. 268
- Hasan Basri (Lostar) (1922ç). “Berhampur”, *Yarın*, S. 35, ss. 169-170
- Hasan Basri (Lostar) (1922d). “Pona”, *Yarın*, S. 31, ss. 102-103
- Hasan Basri (Lostar) (1922e). “Berhampur”, *Yarın*, S. 36, ss. 193
- Hasan Basri (Lostar) (1922f). “Pona”, *Yarın*, S. 32, ss. 118
- Hasan Basri (Lostar) (1922g). “Berhampur”, *Yarın*, S. 39, ss. 240
- Hasan Basri (Lostar) (1922ğ). “Bombay 1”, *Yarın*, S.18, ss.4-5
- Hasan Basri (Lostar) (1922h). “Bombay 2”, *Yarın*, S.21, ss.4-5
- Hasan Basri (Lostar) (1922ı). “Bombay 3”, *Yarın*, S.22, ss.2-4
- Hasan Basri (Lostar) (1922i). “Bombay 4”, *Yarın*, S.34, ss.154
- Hasan Basri (Lostar) (1923a). “Caypur Hindistan Hatıraları”, *Dergâh*, S. 41, ss. 60-70

- Hasan Basri (Lostar) (1923b). “Delhi’nin Bir Tepesinde Hindistan Hatıraları”, *Yeni Mecmua*, S. 69, ss. 39-40
- Hasan Basri (Lostar) (1923c). “Himalaya Dağları”, *Dergâh*, S.39, ss. 37-38
- Hasan Basri (Lostar) (1923ç). “Hindistan Hatıraları Delhi”, *Yeni Mecmua*, S. 67, ss. 14-15
- Hasan Basri (Lostar) (1923d). “Hindistan Hatıraları Gevhercan”, *Yeni Mecmua*, S. 74, ss. 139-140
- Hasan Basri (Lostar) (1923e). “Hindistan Hatıraları”, *Yeni Mecmua*, S. 72, ss. 107-108
- Hasan Basri (Lostar) (1923f). “İstanbul’dan Kahire’ye”, *Yeni Mecmua*, S. 77, ss. 236
- Hasan Basri (Lostar) (1923g). “Kahire’de Hindistan Yolunda”, *Yeni Mecmua*, S. 78, ss. 255-256
- Hasan Basri (Lostar) (1923ğ). “Süveyş’ten Bombay’a Hindistan Yolunda”, *Yeni Mecmua*, S.80, ss. 292
- Hasan Basri (Lostar) (1923h). “Tac Mahal”, *Yeni Mecmua*, S. 83, ss. 349-350
- Hasan Basri (Lostar) (1923ı). “Tac Mahal”, *Yeni Mecmua*, S. 84, ss. 373-374
- Hasan Tahsin Bey (1926a). “Van”, *Millî Mecmua*, S.54, ss. 882-883
- Hasan Tahsin Bey (1926b). “Van”, *Millî Mecmua*, S.58, ss. 944
- Hikmet Şevki (1928). “Ankara’da Sonbahar”, *Resimli Ay*, S. 9, ss.5-6
- Hüseyin Namık (Orkun) (1924). “Macar Keşşafı Arasında”, *Millî Mecmua*, S.20, ss. 314-315
- İmzasız (1923). “Kurtuba Camii”, *Yeni Yol*, S.40, ss. 256
- İmzasız (1925a). “Bali Adasına Seyahat”, *Yeni Yol*, S.62, ss.610
- İmzasız (1925b). “Kahire’de Bir Gezinti”, *Yeni Yol*, S.67, ss.700-701
- İmzasız (1926). “Florya Sahillerinde”, *Aylık Mecmu*, S.4, ss. 30-31
- İmzasız (1928a). “İstanbul’da Seyahat”, *Resimli Perşembe*, S.167, ss. 5
- İmzasız (1928b). “Kibar Çinli Kadının Bir Günlük Hayatı”, *Yeni Kitap*, S.16, ss.2-9
- İmzasız (1928c). “Mısırdayız”, *Resimli Perşembe*, S.186, ss. 6
- İmzasız (1928ç). “Resimle Devri Alem Hindistan”, *Resimli Perşembe*, S.187, ss. 6

İmzasız (1928d). “Resimle Devri Alem Java”, *Resimli Perşembe*, S.188, ss.

4

İmzasız (1928e). “Resimle Dünya Etrafında Seyahat ”, *Resimli Perşembe*, S.184, ss. 6

İmzasız (1928f). “Resimle Dünya Etrafında Seyahat Venedik”, *Resimli Perşembe* S.185, ss.5

İnayet Kaya Bey (1924). “Harikalar Memleketi İstanbul’un Acaib Seb’ası”, *Resimli Ay*, S.6, ss.114-116

İsmail Hakkı (1921). “Yeşilköy”, *Yarın Mecmuası*, S.1, ss.1-2

Kazım Nami (Duru) (1927). “Pakosa’da Bir Cevlan”, *Yeni Fikir*, S.26, ss.14-16

Kazım Sevinç (1928). Türkistan’ı Çini’de Seyahat, *Hayat*, S. 89, s.9-13.

Kemalettin Kamu (1923). “Benares Hindistan Hatıraları”, *Dergâh Mecmuası*, S.38, ss. 28-30

Kontes De Souveir (1921). “Fas’ta Birkaç Hafta”, *Yarın*, S. 9, ss. 8- 10

Mahmud Yesari (1927). “Şairlere İlham Veren İlahi Adalarda”, *Yeni Kitap*, S.2, ss.34-37

Mehmet Mesih (Akyiğit) (1924). “Ankara Yollarında ve Ankara”, *Millî Mecmua*, S.18, ss.286-288

Mehmet Mesih (Akyiğit) (1926a). “Kütahya’da Birkaç Gün”, *Millî Mecmua*, S.65, ss. 1045

Mehmet Mesih (Akyiğit) (1926b). “Kütahya’da Birkaç Gün”, *Millî Mecmua*, S.66, ss. 1068-1069

Mehmet Mesih (Akyiğit) (1926c). “Kütahya’da Birkaç Gün”, *Millî Mecmua*, S.67, ss. 1084-1085

Mehmet Mesih (Akyiğit) (1926ç). “İstanbul’dan Burhaniye ve Ayvalık’a”, *Millî Mecmua*, S.63, ss. 1019-1021

Mehmet Mesih (Akyiğit) (1926d). “İstanbul’dan Burhaniye ve Ayvalık’a”, *Millî Mecmua*, S.64, ss. 1036-1037

Mehmet Mesih (Akyiğit) (1926f). “İzmir’de Birkaç Gün”, *Millî Mecmua*, S.78, ss. 1253-1254

Mehmet Saffet (Engin) (1928a). “Amerika’da Beş Parasız Nasıl Okudum”, *Resimli Perşembe*, S.154, ss. 6

- Mehmet Saffet (Engin) (1928b). “Amerika’da Beş Parasız Nasıl Okudum”,
Resimli Perşembe, S.155, ss. 4
- Mehmet Saffet (Engin) (1928c). “Amerika’da Beş Parasız Nasıl Okudum”,
Resimli Perşembe, S.156, ss. 4
- Mehmet Saffet (Engin) (1928ç). “Amerika’da Beş Parasız Nasıl Okudum”,
Resimli Perşembe, S.159, ss. 10
- Mehmet Saffet (Engin) (1928d). “Amerika’da Beş Parasız Nasıl Okudum”,
Resimli Perşembe, S.160, ss.9
- Mehmet Saffet (Engin) (1928e). “Amerika’da Beş Parasız Nasıl Okudum”,
Resimli Perşembe, S.161, ss. 11
- Mehmet Saffet (Engin) (1928f). “Amerika’da Beş Parasız Nasıl Okudum”,
Resimli Perşembe, S.162, ss. 9
- Mehmet Saffet (Engin) (1928g). “Amerika’da Beş Parasız Nasıl Okudum”,
Resimli Perşembe, S.163, ss. 13
- Mehmet Saffet (Engin) (1928ğ). “Amerika’da Beş Parasız Nasıl Okudum”,
Resimli Perşembe, S.164, ss. 9
- Mekki Said (1926). “Beyazıd Kulesi’nden İstanbul ve İstanbullular”, *Aylık Mecmua*, S. 3, ss. 5-7
- Muhsin (1922a). “Arabistan Hatıraları- Zebun”, *Yarın*, S. 36, ss. 191
- Muhsin (1922b). “Arabistan Hatıraları- Zebun”, *Yarın*, S. 37, ss. 208
- Muhsin (1922c). “Arabistan Hatıraları- Zebun”, *Yarın*, S. 38, ss. 224
- Muhsin (1922ç). “Arabistan Hatıraları- Zebun”, *Yarın*, S. 39, ss. 240
- Muhsin (1922d). “Arabistan Hatıraları- Zebun”, *Yarın*, S. 40, ss. 250
- Muratoğlu (1924). “Anadolu’da Nasıl Eğlenilir”, *Resimli Ay*, S.10, ss.29-30
- Namık İsmail (1921a). “Toprağın Sesi ve Sanat”, *Yarın*, S.5, ss.2
- Namık İsmail (1921b). “Venedik Geceleri”, *Yarın*, S.4, ss.3-4
- Namık İsmail (1921c). “Venedik Kanalları”, *Yarın*, S.2, ss.4-5
- Nedim Tuğrul (1924a). Seyahat Mektupları, *Yeni Yol*, S.26, s.20-21.
- Nedim Tuğrul (1924b). Seyahat Mektupları 2, *Yeni Yol*, S.27, s.42-44.
- Nedim Tuğrul (1924c). Seyahat Hatıraları, *Yeni Yol*, S.23, s.302-303.
- Nuriye Mesih (1925a). “Seyahat Hatıralarım”, *Millî Mecmua* S.51, ss.830
- Nuriye Mesih (1926b). “Seyahat Hatıralarım”, *Millî Mecmua*, S.53 ss. 893-

- Nuriye Mesih (1926c). “Seyahat Hatıralarım”, *Millî Mecmua*, S.55 ss. 902-904
- Nuriye Mesih (1926ç). “Seyahat Hatıralarım”, *Millî Mecmua*, S.57 ss. 921-922
- Nuriye Mesih (1926d). “Seyahat Hatıralarım”, *Millî Mecmua*, S.58 ss. 937-939
- Nuriye Mesih (1926e). “Seyahat Hatıralarım”, *Millî Mecmua*, S.62 ss. 999-1000
- Nuriye Mesih (1926f). “Seyahat Hatıralarım”, *Millî Mecmua*, S.60 ss. 966-967
- Nuriye Mesih (1926g). “Seyahat Hatıralarım”, *Millî Mecmua*, S.63 ss. 1014
- Nuriye Mesih (1926ğ). “Seyahat Hatıralarım”, *Millî Mecmua*, S.61 ss. 983
- Nuriye Mesih (1926h). “Seyahat Hatıralarım”, *Millî Mecmua*, S.65 ss. 1046-1047
- Osman Ahmed Bey (1926a). “Amerika’da Nasıl Zengin Oldum”, *Resimli Perşembe*, S.41 ss.7
- Osman Ahmed Bey (1926b). “Amerika’da Nasıl Zengin Oldum”, *Resimli Perşembe*, S.42 ss.7
- Osman Ahmed Bey (1926c). “Amerika’da Nasıl Zengin Oldum”, *Resimli Perşembe*, S.43 ss.7
- Osman Ahmed Bey (1926ç). “Amerika’da Nasıl Zengin Oldum”, *Resimli Perşembe*, S.44 ss.4
- Osman Ahmed Bey (1926d). “Amerika’da Nasıl Zengin Oldum”, *Resimli Perşembe*, S.45 ss.4
- Osman Ahmed Bey (1926e). “Amerika’da Nasıl Zengin Oldum”, *Resimli Perşembe*, S.46 ss.4
- Osman Ahmed Bey (1926f). “Amerika’da Nasıl Zengin Oldum”, *Resimli Perşembe*, S.47 ss.4
- Osman Ahmed Bey (1926g). “Amerika’da Nasıl Zengin Oldum”, *Resimli Perşembe*, S.48 ss.4
- Osman Ahmed Bey (1926ğ). “Amerika’da Nasıl Zengin Oldum”, *Resimli Perşembe*, S.49 ss.4

- Osman Ahmed Bey (1926h). “Amerika’da Nasıl Zengin Oldum”, *Resimli Perşembe*, S.50 ss.4
- Osman Ahmed Bey (1926ı). “Amerika’da Nasıl Zengin Oldum”, *Resimli Perşembe*, S.51 ss.4
- Osman Ahmed Bey (1926i). “Amerika’da Nasıl Zengin Oldum”, *Resimli Perşembe*, S.52 ss.4
- Osman Ahmed Bey (1926j). “Amerika’da Nasıl Zengin Oldum”, *Resimli Perşembe*, S.53 ss.4
- Osman Ahmed Bey (1926k). “Amerika’da Nasıl Zengin Oldum”, *Resimli Perşembe*, S.54 ss.4
- Reşid Mazhar (1922a). “Mısırdaki Bayram”, *Mahfil*, S. 48, ss. 208
- Reşid Mazhar (1922b). “Pariste Tavukçuluk Sergisi”, *Mahfil*, S. 63, ss. 46-48
- Reşid Mazhar (1922c). “Mısırdaki Kış”, *Mahfil Mecmuası*, S. 47, ss. 197-199
- Reşid Mazhar (1922ç). “Pariste Tavukçuluk Sergisini Ziyaret”, *Mahfil Mecmuası*, S. 6, ss. 62-63
- Reşid Mazhar (1922d). “Pariste Ölüler Bayramı”, *Mahfil Mecmuası*, S. 56, ss. 140-141
- Reşid Mazhar (1922e). “Mısırdaki Kabristan Ziyareti”, *Mahfil Mecmuası*, S. 49, ss. 26
- Reşid Mazhar (1922f). “Mısırdaki Kabristan Ziyareti”, *Mahfil Mecmuası*, S. 20, ss. 30
- S, F. (1922). “New York’ta Bir Gece”, *Yarın Mecmuası*, S. 637, ss. 201-202
- Salih Faik (1927). “Hollanda ve Hollanda’da Hayat”, *Fikirler*, S.1, ss.10-11
- Sami Paşazade (Sezai) (1927). “El Mescidü’l Camia El Hamra”, *Yeni Kitap*, S.7, ss.12-17
- Samiye Mahmud Nedim (1927). “Afrika Sahillerinde Seyahat Notları”, *Yeni Kitap*, S.7, ss.18-20
- Şehabeddin (1925). “Müzelere Dair”, *Milli Mecmua*, S.37, ss.603-605
- Şerif Haşim (1922). “Amerika’da Mektep Hayatı”, *Yarın Mecmuası*, S. 38, ss. 220
- Tahsin Abdi (1921a). “Brem Müzesini Ziyaret”, *Yarın*, S. 6, ss. 6-8
- Tahsin Abdi (1921b). “Hamburg Tahassüsü”, *Yarın*, S.7, ss. 12-13

A. Diğer Kaynaklar

- Acar, C. (2019). Ahmet Azmi Efendi'nin H.1205/M. 1790-91 Tarihli Sefaretnamesi ile Seyyid Mehmed Vahid Efendi'nin H. 1221/M. 1806-07 Tarihli Sefaretnamesinin Karşılaştırılması ve Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir Hacı Bektaş Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 590927).
- Açık, E. H. (2007). *Geçmişten Günümüze Türkiye-Fransa İlişkileri ve Geliştirilebilecek Stratejiler*, Yüksek Lisans Tezi. Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No.210789).
- Ak, M. (03.05.2024). Seydi Ali Reis Maddesi, TDV, İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/seydi-ali-reis> adresinden alındı
- Akdağ, Z. (2019). Türkiye-Çin İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi, *Hafıza Dergisi*, C.1, S.1, ss.40-57.
- Akkurt, İ. (2013). *Şeyhülislam Hasan Hayrullah Efendi'nin Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri*, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 340434).
- Akkuş, M. (1987). *Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Bursa Şehr-engizleri*, Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 2028).
- Aksanyar, N. (1993). *Çağdaşlaşmaya Giden Yolda Celal Nuri ve Fikir Alanında Etkinliği*, Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 36699).
- Alev, G. (2021). *Reşat Nuri Güntekin'in Eserlerinde Mekân*, Yüksek Lisans Tezi. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 696280).
- Altınova, B. (2001). *1908-1918 Arası Türk Edebiyatında Hatıra Türünün Edebi Özelliklerinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 108781)

- Altun, N. (2015). *Kaçarlar Dönemine Ait 20 Seyahatnamede İstanbul*, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No.422199).
- Aras, S. (2019). *Seyahatin Toplumsal İzdüşümü: Ahmet Mithat Efendi'nin "Avrupa'da Bir Cevelan" Seyahatnamesinde Sosyolojik Bir Bakış*, Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 559685).
- Arıca, R. (2023). *Pîrî Reis'in Kitâb-ı Bahriyye'sine Göre Livâ-i Menteşe (Muğla) Sahilleri ve Adaları*, Yüksek Lisans Tezi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 783964).
- Arseven, C. E. (2008). *Seyyar Sergi ve Seyahat İntibaları*, (Hızl: N. Ahmet Özalp). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Asiltürk, B. (1997). *Türk Edebiyatında Avrupa Seyahatleri (1839-1923)*, Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No.362258).
- Asiltürk, B. (2009). "Edebiyatın Kaynağı Olarak Seyahatnameler", *Turkish Studies*, C. 4, S. 1, ss. 911-995
- Aslan, C. (2020). *Hıtaynâme ve Seyahatnameler Işığında Çin (XVI. Yüzyıl)*, Doktora Tezi. Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 638473).
- Aslan, T. (2013). *Türkiye-Mısır İlişkileri: 1922-1981*, Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 348053).
- Aslan, M.M. (1992). *1890 Ertuğrul Faciası*, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 21228).
- Atik, Ö. (2008). *Kemalettin Kâmi Kamu'nun Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 261307).
- Aydemir, U. (2010). *Cenap Şehabettin'in Seyahat Mektuplarında Oryantalist Etkiler*, Yüksek Lisans Tezi. İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi,

- Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 250482).
- Aykut, S.A. (03.05.2024). İbn Battuta Maddesi, TDV, İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-battuta> adresinden alındı
- Ayvenli, B. (2023). *Mehmet Mesih Akyiğit'in Edebi Kişiliği*, Yüksek Lisans Tezi. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 800395).
- Azamat, N. (16.08.2024). Nasır-ı Hüsrev Maddesi, TDV, İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/nasir-i-husrev> adresinden alındı
- Baba, M.C. (2020). *Rusya Müslümanlarının Bağımsızlık Mücadelesinde Ayaz İshaki'nin Faaliyetleri*, Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 637147).
- Bacıoğlu, E. (2010). *Yabancı Seyahatnamelerde Geçiş Dönemi*, Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 264655).
- Bağlama, C. (2000). *Bir Geçiş Dönemi Aydını Olarak Celal Nuri (İleri) ve Görüşleri*, Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 94174).
- Bakırcı, M. (2017). *İbn Cübeyr ve İbn Fazlan Seyahatnamelerinde Sosyolojik Unsurlar*, Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 471196).
- Batmaz, K. (1996). *Süs Mecmuasının Tahlili İndeksi*, Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No.378927).
- Bayın, E. (2019). *Ahmet Hamdi Tanpınar, Cemil Meriç ve Oğuz Atay'ın Günlüklerinde Meseleler*, Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 601518).
- Baykara Taşkaya, A. (2011). Tavernier Seyahatnamesi, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.26, S.2, ss.639-641

- Bayrak, Ö. (2009). *Milli Edebiyat Dönemi Türk Romanında Batılılaşma (1908?1923)*, Doktora Tezi. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzinan, <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No.240150).
- Beksaç, E. (30.04.2024). Tac Mahal Maddesi, TDV, İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/tac-mahal> adresinden alındı
- Beydilli, K. (04.08.2024). Avusturya Maddesi, TDV, İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/avusturya> adresinden alındı
- Beydilli, K. (04.08.2024). Hollanda Maddesi, TDV, İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/ispanya> adresinden alındı
- Birinci Kabataş, F. (1998). *Hazine-i Evrak Dergisi (İnceleme, Analitik Fihrist, Seçilmiş Yazılar)*, Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No.73164).
- Bolay, S.H. (02.05.2024). Adem Maddesi, TDV, İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/adem--peygamber> adresinden alındı
- Bostancı, M. (2013). *Suudi Arabistan'ın Kuruluşu ve Türkiye Suudi Arabistan İlişkileri*, Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara. <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No.348177).
- Bozkurt, C. (2019). Türkiye Cumhuriyeti'nin Bir Propaganda ve Tanıtım Hamlesi: 1926 Seyyar Sergi ve Avrupa Seyahati. *Belleten*, 83 (298), 1097-1130.
- Buğan, N. (2023). *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Kadın ve Aile*, Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne. <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No. 799246).
- Bulut, B. (2010). *Orhan Seyfi Orhon'un Güneş Mecmuası Üzerine Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi. Erzinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzinan. <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No. 262277).
- Bulut H. (2018). Atatürk Devri Türk-Fransız İlişkileri, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.62, ss. 539-548
- Bulut, H.H. (14.10.2024). Çamlıbel, Faruk Nafiz Maddesi, TDV, İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/camlibel-faruk-nafiz> adresinden alındı

- Cankara,Y, Cankara Özden, P. (2021). Tarihsel Süreçten 2000'li Yıllara Türkiye'nin Japonya ile Olan Siyasal, Ekonomik, ve Kültürel İlişkileri, Sosyal Bilimler Dergisi, C.2, S.6, ss.504-520.
- Cihangir, M. (2015). *Rifa'A Rafi'el-Tahtavi'nin Paris Gözlemleri ve Hayrullah Efendi'nin Avrupa Seyahatnamesi adlı Eserlerine Yansıyan Batı ve Batılı İmgesi*, Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 398204).
- Coşkun, B. (2010). *Halide Nusret Zorlutuna Hayatı Eserleri Fikirleri*, Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 277453).
- Coşkun, M. (13.08.2024). Seyahatname Maddesi, TDV, İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/seyahatname#3-turk-edebiyati> adresinden alındı
- Çandır, M. (1992). *Milli Mecmua (1-50. Sayılar) İnceleme ve Seçilmiş Metinler*, Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 21221).
- Çelebi M. (1998). Milli Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri, *Belleten Dergisi*, C.63, S.233, ss.157-206.
- Çıkla, S. (2009). Tanzimat'tan Günümüze Gazete-Edebiyat İlişkisi, *Türk Bilig*, S. 18, 2009, s. 34-63.
- Çiçekel, H.E. (2009). *Japonya'nın Türkiye'ye Tanıtılması ve Japonya'nın Türk Düşüncesindeki Yeri*, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 262612).
- Çimen, S.G. (2006). *Hüseyin Namık Orkun'un Hayatı ve Eserleri*, Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 209847).
- Dal, H (2017). *XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı-İtalyan İlişkileri (1850-19000)*, Doktora Tezi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 461996).
- de Botton, A. (2011). *Seyahat Sanatı*. İstanbul: Sel Yayınları.

- Demirci, N. (2012). *Tercüman-ı Hakikat gazetesi (1-1500. sayılar) inceleme ve seçilmiş metinler*, Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No.304250).
- Demiray, S. (2021). Kırım Savaşı ve Sonrası Osmanlı Rusya İlişkileri, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.71, ss.617-634.
- Dinç Kurt, Y. (2008). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Gezi Türünün Gelişimi (1920-1980)*, Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No.227010).
- DİA. (2021, Kasım 30). DİA, Fransa Maddesi, TDV, İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/fransa#1> adresinden alındı
- Dinçer, F. (2007). *Kazım Nami Duru Hayatı, Eserleri ve Türkçe Eğitimine Katkıları*, Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 205322).
- Direk, N. (2021). *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Mektup, Makale ve Ders Notlarında Estetik Eğitiminin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 705665).
- Doğan, M. (2016). *On Dokuzuncu Yüzyıl İngiliz Seyahat Edebiyatında Osmanlının; Osmanlı Seyahat Edebiyatında da Avrupalıların Yansımaları (Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 443235).
- Doğaner, S. (02.05.2024). Belçika Maddesi, TDV, İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/belcika#1> adresinden alındı
- Duman, M. (2011). *Evliya Çelebi Seyahatname Seçmeler*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Durdular, A. (2006). *1970'den Günümüze Karşılaştırmalı Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri*, Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No.190742).

- Durmuş, F. (2019). *Dönemin Sanat/Edebiyat, Fikir, Sosyal ve Siyasî Olayları İçinde Ahmet Haşim*, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No. 600525).
- Dursun, D. (04.08.2024). Eritre Maddesi, TDV, İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/eritre>
- Dursun Önen, K.F. ve Yalçın Çelik, S.D.. (2022). “Cihan-ı Medeniyet’in Ortasında Bir Osmanlı Aydını: Halit Ziya Uşaklıgil’in Hatırat ve Mektuplarına Eleştirel Bir Bakış”, *RumeliDe Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 29, ss. 265-284
- Dursunoğlu, H. (2006). “Klasik Türk Edebiyatında Bir Şehrin Güzelleri ve Güzellikleriyle İlgili Eserler.”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, C. 51, S. 2003/2, 37, ss. 57-54
- Duymaz, R. (1991). *Celal Nuri İleri ve Âti Gazetesi*, Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No. 18969).
- Dündar, A.M. (2006). *Osmanlı İmparatorluğu ve Japonya’nın Orta Asya Politikaları*, Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No.174984).
- Ebüzziya, Z. (02.05.2024). Ahmet İhsan Tokgöz Maddesi, TDV, İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/ahmed-ihsan-tokgoz> adresinden alındı
- Ercan, M.A. (2006). *XX. Yüzyılın İkinci Çeyreğinde Türkiye-Almanya İlişkileri (1923-1945)*, Yüksek Lisans Tezi. Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars. <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No. 190923).
- Egüz, E. (2014). “Yabancı Seyyahların Gözüyle Klasik Türk Edebiyatı”, *Turkish Studies*, C. 49, S. 49, ss. 53-59
- Erdem, M. (1994). *1928’e kadar çıkan eski harfli Türkçe mecmualardaki eski Türk edebiyatı ile ilgili metinlerin tesbiti ve tasnifi* Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri. <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No.36470).

- Erdem, Ü. B. (2023). “Belgelerle Türk Turizm Tarihi/Adana Dârülmuallemîn Talebelerinin İstanbul Seyahati.” *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, C.2 S.34, ss.116-119.
- Erdim, F. (2016). Pero Tafur Seyahatnamesi, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S. 30, ss. 143-147
- Erdoğan, M. (2019). *Sultan I. Mahmud Dönemindeki Sefaretnamelerin Osmanlı Modernleşmesi ve Diplomasisi Üzerindeki Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi. Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 592902).
- Erginöz, O. (2007). *Mahfil Mecmuası ve Tahlilî Fihristi*, Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 207832).
- Erinç, S. (03.05.2024). Fas Maddesi, TDV, İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/fas#1> adresinden alındı
- Erinç, S. (30.11.2021). DİA, Fas Maddesi, TDV, İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/fas#1> adresinden alındı
- Erinç, S. (30.11.2021). DİA, Hindistan Maddesi, TDV, İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/hindistan#1> adresinden alındı
- Ertuğrul, Ö. (30.11.2021). DİA, Beyazıt Yangın Kulesi Maddesi, TDV, İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/beyazit-yangin-kulesi> adresinden alındı
- Eyigün, Z. (2013). *Resimli Mecmua'da Edebi Faaliyetler*, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 351474).
- Faroqhi, S. (1997). *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir? Kaynaklara Giriş*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Gerboğa, I. (2019). *Kitab-ı Bahriye'de Yer Alan Akdeniz Liman Şehir Bilgilerinin Jeodezik ve Kartografik Açından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 573216).
- Gidersoy, B. (2010). *Pier Lotinin Gözüyle Türkiye ve Batı Medeniyeti*, Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 265667).

- Göksoy, İ.H. (2017). “Eğirdirli Seyyah Karçincızade Süleyman Şükrü: Hayatı, Seyahati ve Eserleri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 39, ss. 9-39
- Gücüm, K. (2008). *Islahat Fermanı Sonrasında (1856-1871) Osmanlı Devlet Yapısındaki Değişime Fransa'nın Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No. 262178).
- Güneş, M. (2004). *Hayat Mecmuasında Edebi Muhteva Şiir ve Hikaye, 1926-1929*, Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul. <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No. 149074).
- Hanılçe, M. ve Devedbakan, M. (2022). “Mirza Muhammed Hüseyin Ferahani İle 1885 Yazında Tahran'dan İstanbul'a Seyahat”, *Vakanüvis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.7 S.2 ss.627-680.
- Hin, C. (2022). *Mahmut Yesari'nin Gazet ve Dergilerde Kalan Yazıları*, Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul. <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No. 766684).
- Hozarcıoğlu, M.B. (2022). *Namık İsmail'in Hayatı, Sanat Yaşamı ve Empresyonist Çalışmalarının Türk Resim Sanatına Dönemsel Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta. <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No. 732474).
- Hut, D. (2016). Osmanlı Arap Vilayetleri, Arabizm ve Arap Milliyetçiliği. *Vakanüvis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, S.1, ss.105-150
- İşasıır, C. M. (2006). *Resimli Ay Dergisinde (1928-1930) Edebi ve Fikri Gelişmeler*, Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No. 190862).
- İzmir, B. (2022). *Türkiye-Hindistan İlişkileri (1919-1947)*, Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara. <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No.716691).
- Kaçalın, M. S. (30.04.2024). İdilli Muhammed Ayaz İshaki Maddesi, TDV, İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/idilli-muhammed-ayaz-ishaki> adresinden alındı

- Kahraman, K. (30.04.2024). Loti Pierre Maddesi, TDV, İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/loti-pierre> adresinden alındı
- Kanat, V. (2011). *Lehistan'ın Parçalanma Sürecinde Osmanlı Devleti ile İlişkileri (1772-1795)*, Yüksek Lİsans Tezi. Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 289643).
- Kaplan, M. (1990). *Hayriyye-Nabi (inceleme-metin)*, Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 11986).
- Karabulut, R. (1999). *Orhan Seyfi Orhon'un Mecmuacılığı ve Güneş Mecmuası İnceleme ve Seçilmiş Metinler*, Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 89556).
- Karaca, Ş. (2004). *Güzide Sabri Aygün Hayatı, Saantı ve Türk Edebiyatındaki Yeri Üzerine Bir İnceleme ve Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 146517).
- Karaçay Türkal, N. (2004). *18.Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı-Fas İlişkileri: Seyyid İsmail ve Ahmed Azmi Efendilerin Fas Elçilikleri*, Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No.147094).
- Karaer, N. (2003). *Sultan Abdülaziz'in Avrupa Seyahati ile Osmanlı ve Batı Kamuoyundaki Yankıları*, Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 126450).
- Karadişoğulları, E. (2005). "Dergâh Mecmuası'nın Türk Edebiyatı ile Millî Mücadeledeki Yeri, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 11, S. 27, ss. 219-226.
- Karaismailoğlu, A. (16.08.2024). Ebû Tâlib Han Maddesi, TDV, İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebu-talib> adresinden alındı
- Kavas, A. (02.05.2024). İtalya Maddesi, TDV, İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/italya#2-tarih> adresinden alındı

- Kavas, A. Libya Maddesi, Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/lostar-hasan-basri> adresinden alındı
- Kaya, G. (1999). *Osmanlı Devleti-Amerika Birleşik Devletleri Ticari İlişkileri (Zirai Ürünler, 1850-1917)*, Doktora Tezi. Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 811650).
- Kaya, Z. (2018). *Kadro Dergisi Üzerine Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi. Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun, <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No.542285).
- Kerman, Z. (30.04.2024). Samipaşazade Sezai Maddesi, TDV, İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/samipasazade-sezai> adresinden alındı
- Kılıç, M.M. (2020). *Yeni Türk Edebiyatında Bir Edebî Tür Olarak Gezi*, Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No.643276).
- Koca, F.Y. (2004). *Piri Reis Eserlerinin Coğrafya Eğitimideki Yeri ve Önemi*, Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 149018).
- Koç, B. (2019). *Osmanlı Devleti'nde Pasaport Nizamnameleri ve Bunların Uygulamadaki Boyutları*, Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 234813).
- Kural, İ. (2008). *Ahmet Mithat Efendinin Romanlarında Seyahat*, Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir. <https://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 230880).
- Kurşun, Z. (30.04.2024). Suudi Arabistan Maddesi, TDV, İslam Ansiklopedisi
- Kurtaran, U. (2013). XVII. Yüzyıl Osmanlı-Avusturya İlişkileri, *Tarih Okulu Dergisi*, S.XVII <https://doi.org/10.14225/Joh444>
- Kutlu Yürük, Y. (2022). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Hindistan İlişkileri (1923-1980)*. Doktora Tezi. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi,

- Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bolu. <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No.767040).
- Lee, H. S. C. (2021, Kasım 30). DİA, Japonya Maddesi, TDV, İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/japonya> adresinden alındı
- Löschburg, W. (1997). *Seyahatin Kültür Tarihi*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Maden, D. (2010). *Batılı Seyyahlara Göre Osmanlı Haremi*, Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta. <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No. 263904).
- Maden, S. (2008). “Türk Edebiyatında Seyahatnameler ve Gezi Yazıları” *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C.15 S.37, ss.147-158.
- Nagata, Y. (30.04.2024). Japonya Maddesi, TDV, İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/japonya#3> adresinden alındı
- Oğuz, O. (2012). “Ahmet Haşim’in Frankfurt Seyahatnamesinde Batı İmajı”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 11, S. 3, ss. 931
- Ok, B. (2016). *İbn Batuta Seyahatnamesi: Sosyolojik Bir Çözümleme*, Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya. <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No. 448045).
- Okay, M.O. (2016). *Kandille İskandil*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Öğüt, N. (2006). *Eski Harfli Çocuk Dergilerinden Yeni Yol Dergisinin Çocuk Eğitimindeki İşlevi*, Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir. <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No. 209776).
- Önalp, E. (1991). XVI: Yüzyıla Kadar Türkiye ve Bazı İslam Ülkelerinde Bulunan İspanyol Gezginler, *Otam Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, C. 2 S. 62,
- Özbek Giray, Ö. (2021). “Kemal Salih Sel’in Yayıncılık Faaliyetleri ve Aylık Mecmua”, *Edebi Eleştiri Dergisi*, ss. 264-285
- Özbek, Ö. (2009). “Kitapçılık”, “Kitap” ve “Yeni Kitap” Dergileri Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde. <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No. 249083).

- Özbek, S. (2016). *Nesir Yazarı Olarak Cenap Şahabettin*, Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No. 440986).
- Özcan, A. (30.04.2024). Hindistan Maddesi, TDV, İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/hindistan#3-tarih> adresinden alındı
- Özcan, E. (1993). *Faruk Nafiz Çamlıbel Hayatı ve Eserleri (2 cilt)*, Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum. <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No. 26673).
- Özdemir, E. (2022). *Ruy Gonzalez Clavijo'nun Seyahatnamesi ve Kritiği*, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No.754974).
- Özdemir, Z. (2008). *Servet-i Fünun Dergisinde Seyahat Yazıları (1891-1901)*, Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul. <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No. 227350).
- Özdemir, M.S. (2014). Fuad Şükrü ve “Saltanat-ı Milliye Temelleri”. *Tarih İncelemeleri*, 29 (1), 253-300.
- Özen, İ. (2016). *Hatıratlarda Siyasi, Sosyal ve Kültürel Hayat [1930-1950]*, Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No.440969).
- Özgiray, A. (1999). Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri Arasındaki Siyasi İlişkiler (1923-1938). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.15, S.43, ss.53-73.
- Özgül, M.K. (2003). *Kandille İskandil*. Ankara: Hece Yayınları
- Özkan, T. (2013). *Ahmet Midhat Efendi'nin Dağarcık Mecmuası: İnceleme-Seçme Metinler- Dizin*, Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No.354143).
- Öztürk, Y. (2017). Osmanlı- Lehistan İlişkilerinde Savaş, Diplomasi ve Ticaret, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, C.14, S.55, ss.225-252.
- Özyıldırım, A.E. (2002). *Keçeci-zade İzzet Molla'nın Mihnet Keşân'ı ve Tahlili*, Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No. 117643).

- Polat, Ü. G. (2017). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yemen İle İlişkiler (1911-1938), *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.33 S.96 ss. 113-154.
- Pürmüşlü, N. (2015). *Atatürk Dönemi Türkiye-Mısır Siyasi İlişkileri*, Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya. <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No. 388139).
- Sabuncuoğlu, B. (2010). *Popüler Kültür ve Hayat Mecmuası*, Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No. 258488).
- Said, E.W. (2012). *Şarkiyatçılık*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Saral, E. (2016). *Türkiye-Macaristan İlişkileri (1920-1945)*, Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No.469370).
- Savaşçı, E. (2022). *Türkiye- Suudi Arabistan İlişkileri (2002-2022)*, Yüksek Lisans Tezi. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara. <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No.770475).
- Sayar, A.G. (02.05.2024). ÜNVER, Ahmet Süheyl Maddesi, TDV, İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/unver-ahmet-suheyl> adresinden alındı
- Selvi, A. (1992). *Yeni Mecmuanın Tahlili*, Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri. <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No. 20983).
- Sert, S. (2016). Birinci Dünya Savaşı'nda Yemen, Osmanlı Devleti'nin Temsilcisi Vali Mahmut Nedim Bey'in Yemen'deki Faaliyetleri, *Gazi Akademik Bakış Dergisi* C.9, S.18 ss.121-139. <https://doi.org/10.19060/gav.320725>
- Sönmez, K. (2015). *Şebab Mecmuası Tahlili Fihrist, İnceleme, Metinler*, Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No. 405739).
- Sönmez, M.C. (2023). *Osmanlı Devleti ve İtalya Krallığı Arasındaki Diplomatik İlişkiler (1870-1909)*, Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No. 793480).

- Supratman, F.R. (2016). *İstanbul'dan Semarang'a Panislamizm: Endonezya'daki Anti-kolonyal Harekette Osmanlı Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No.451660).
- Şahin, Y. (2010). *Milli Mecmua (51-71) Tahlili Fihrist-İnceleme- Metin*, Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya. <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No. 261218).
- Şahin, E. (2007). “Edebî Bir Tür Olarak Klasik Edebiyatımızda Sefâratnâmeler”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.33, ss.62-63.
- Şahin, H. (2018). Tarihsel Bir Panorama: Hint- Türk Tarihine Dair “Babürlüler Dönemine Kadar”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, C.119, S.234, ss.127-142
- Şen, M. (2016). *I. Dünya Savaşı Sonuna Kadar Macaristan*, Doktora Tezi. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ. <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No.428282).
- Şevran, M. (2019). *16.Yüzyıl Akdeniz Coğrafi Bilgi Sistemi: Kitab-ı Bahriye*, Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar. <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No. 563471).
- Tabakoğlu, H.S. (2010). *XVIII: Yüzyılda Osmanlı-İspanya İlişkileri*, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No.264533).
- Tanpınar, A. (2012). *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tekin, A. (2015). Endonezya’da Hollanda Sömürgeciliği ve Bu Dönemde Endonezya Osmanlı İlişkileri, Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep. <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No.425661).
- Tercan, M. I. (2023). *Milli Mücadele Döneminde Anadoluçuluk Hareketi ve Dergâh Mecmuası*, Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No. 257530).

- Tiryaki, Z. N. (2024). *Faruk Nafiz Çamlıbel ile Turgut Uyar'ın Şiirlerindeki Hikâye Unsurlarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 847393).
- Tolu, E. (2011). *Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun Kızıl Tuğ Adlı Eserinde Söz Dizimi*, Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 292841).
- Top, H. (2003). *Resimli Perşembe Dergisi İnceleme-Tahlilli İndeks-Seçme Metinler*, Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 333838).
- Topsakal, İ. (2016). Tarihi Süreçte Rusya-Türkiye İlişkileri, *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C. 3, S.2, ss. 33-53.
- Touati, H. (2016). *Ortaçağ'da İslam ve Seyahat Bir Âlim Uğraşının Tarihi ve Antropolojisi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tozlu, M. (2010). *Gülten Dayıoğlu'nun Eserlerinde Temalar*, Yüksek Lisans Tezi. Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 264745).
- Tunç, T. Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/lostar-hasan-basri> adresinden alındı
- Tulgar, S. (2006). *Geçmişten Günümüze Türkiye Almanya İlişkileri*, Yüksek Lisans Tezi. Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 191699).
- Turan, T. (2007). *19. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı-Hollanda İlişkileri*, Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No.209546).
- Turan Özkan, B. (2021). *Hazine-i Fünûn Dergisi Üzerine Bir İnceleme (2. yıl, 27-52. Sayılar)*, Yüksek Lisans Tezi. Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli, <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No.707052).
- Tüfekçi Köroğlu, S. (2018). *Serveti Fünun Resimli Uyanış Dergisi 1928-1936 (ilk 400 Sayı) Konu, Tür, Yazar Dizini*, Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir

- Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
<http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 510714).
- Tüzin, D. (2008). *Sürgün Yolunda Bir Yenileşme Serüveni Mihnet-Keşan*, Yüksek Lisans Tezi. İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 220774).
- Uçman, A. (2006). “Dergiler Arasında: Dergâh, Hayat, Ma’lumat ve Bilgi Mecmuaları”, *Türkiyat Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 4, S. 7, ss. 519-532
- Uğraş, M. (2012). *Seyahatin Sosyolojik İmkânı: Evliya Çelebi Seyahatnamesi Örneği*, Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya. <https://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 325884).
- Uygun Aytemiz, B. (2005). *Reşat Nuri Güntekin’in Romanlarında Aşk İlişkileri*, Doktora Tezi. İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 187724).
- Uzun, M.İ. (09.07.2024). Mecmua Maddesi, TDV, İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/mecmua> adresinden alındı.
- Üçel Aybet, G. (2018). *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları 1530-1699*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Üzümcü, G. (2015). *Yeni Fikir Mecmuasının Tahlili Fihristi, İncelenmesi ve Seçilmiş Metinler*, Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 405676).
- Varlık, M.Ç. (02.05.2024). Kütahya Maddesi, TDV, İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/kutahya#1> adresinden alındı
- Yamaç, Z. (1991). *Basın Tarihinde Yeni Mecmua Muhteva Analizi ve Dizini*, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. <http://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 15427).
- Yapar Gönenç, A. (2011). “Türkiye’de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S.29 ss. 63-77
- Yazıcı, H. (03.05.2024). Seyahatname Maddesi, TDV, İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/seyahatname#1> adresinden alındı
- Yeğenoğlu, M. (2017). *Sömürgeci Fantaziler Oryantalist Söylemde Kültürel ve Cinsel Fark*. İstanbul: Metis Yayınları.

- Yeşilmen, G. (2018). Osmanlı Devleti'nin Fas Siyaseti Üzerine Bir Değerlendirme. *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, C. 2, S. 2, ss.107-121.
- Yılmaz, M. (2021). *Türkiye-Hollanda İlişkileri (1923-1938)*, Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. <http://tez.yok.gov.tr//> (Tez No.663828).

